

Kaja Plado ■ Krista Sunts

EESTI KEELE

LUGEMIK-TÖÖRAAMAT

8. klassile
2. osa

Kaja Plado ■ Krista Sunts

EESTI KEELE

LUGEMIK-TÖÖRAAMAT

8. klassile
2. osa

2017

Kaja Plado, Krista Sunts

Eesti keele lugemik-tööraamat 8. klassile. 2. osa

Lugemik-tööraamat sobib õpilastele, kes õpivad põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava lihtsustatud õppe tasemel, õpilastele, kellele on rakendatud individuaalne õppekava (IÕK), muukeelsetele õpilastele ning kasutamiseks põhikooli riikliku õppekava järgi õppijate õppe diferentseerimisel.

Retsenseerinud *Piret Soodla, Merle Varik*

Toimetanud *Airi Kapanen*

Tehniliselt toimetanud *Airi Kapanen*

Kujundanud ja küljendanud: *Puffet Invest OÜ*

Viitamata fotod ja illustratsioonid *Shutterstock*

Kaane kujundanud *Puffet Invest OÜ*

Raamatu väljaandmist on toetanud Haridus- ja Teadusministeerium.

Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega kaitstud materjali ebaseaduslik paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ettenähtud vastutuse.

Autoriõigus: SA Innove, autorid 2017

ISBN 978-9949-575-24-4 (komplekt)

ISBN 978-9949-575-25-1 (kogu teos)

ISBN 978-9949-575-32-9 (PDF: kogu teos)

ISBN 978-9949-575-26-8 (1. osa)

ISBN 978-9949-575-27-5 (PDF: 1. osa)

ISBN 978-9949-575-28-2 (2. osa)

ISBN 978-9949-575-29-9 (PDF: 2. osa)

ISBN 978-9949-575-30-5 (trükis)

ISBN 978-9949-575-31-2 (PDF)

Trükiettevalmistus

OÜ Puffet Invest

Mõisa 4, 13522 Tallinn

www.puffet.ee

Trükitud

OÜ Puffet Invest

Mõisa 4, 13522 Tallinn

www.puffet.ee

Sisukord

1. Jakob Tamm	5
Punik	5
2. Peremees ja Sulane. I. Krõlov	7
3. Juhan Liiv	10
Rändaja	11
4. Eduard Vilde	14
Minu esimesed triibulised	14
5. Kordamine: E. Vilde elu ja looming	26
6. Anton Hansen Tammsaare	28
Vennad	28
7. Kordamine: A. H. Tammsaare elu ja looming	40
8. Oskar Luts	42
Kapsapea	42
9. Rahalaul filmist „Nukitsamees“, J. Viiding	58
10. Kordamine: O. Lutsu elu ja looming	60
11. Jüri Parijõgi	63
Lehe-Sassi omad uisud	63
12. Rahalaul H. Runnel	70
13. Friedebert Tuglas	72
Illimari pere	72
Siil	75
14. Richard Roht	85
Kodus ja metsas	85
15. Kassidel on väga erksad meeled. Õpilase lühiuurimus	106
Meenutame õpitut	108
Kuulamisülesanded	112
Sõnaseletusi	113
Soovitusi töötamiseks „Lugemik-tööraamatuga 8.–9.klassile“	116
Viited kasutatud allikatele, lisamaterjalidele ja piltidele	117
Kaart	120

1 JAKOB TAMM

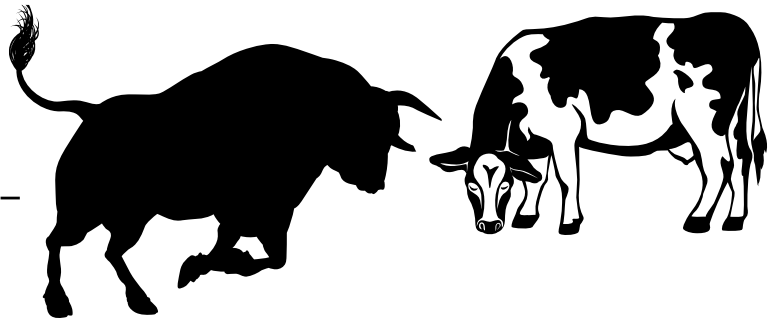
Jakob Tamm (1861–1907) oli eesti luuletaja, valmikirjutaja, tõlkija ja õpetaja.

Ta sai õpetajakutse Tartus. Seminariõpilasena kirjutas ka oma esimesed luuletused. Hiljem töötas kooliõpetajana Põltsamaa ümbruse koolides ja oli Väike-Maarjas koolijuhataja. Jakob Tamme kuulsam õpilane oli hilisem kirjamees Anton Hansen Tammsaare.

Punik

Kord Päitsik puskis Punikut,
kes teab, mis tulu sellest saada ihkas?
Võib-olla, et ta Punikut vast vihkas,
või vaigistas ehk muidu südant võimikut,
ta oli Punikust ju kõvem palju.
Ja kus näib teine nõdrem ees,
seal iga kergatski on mees!
Mis tegi aga Punik? Hoobi sai ta valju –
see oli tarvis kätte tasuda,
kuid kuidas õiendada kangemaga:
ei või ju vastu hakata!
Ta vaatab ümber: ees tal Kirjak vaga ...
See oli nõdrem temast – seda teadis ta –
ja selle kallale siis tormas tuhinaga.

Ma ütlen lisaks veel:
nii pole üksi aasal karja hulgas lugu,
kus trooni peal on tõpra meel;
vaid sealgi juhtub nii, kus inimeste sugu,
et see, kes kangem, rusub kehvemat,
ja kehvem – jälle kehvemat.

1. Mis sõnad iseloomustavad Päitsikut ja Punikut? Ühenda joonega.

tark

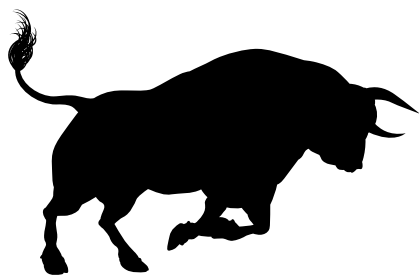
rumal

nõrk

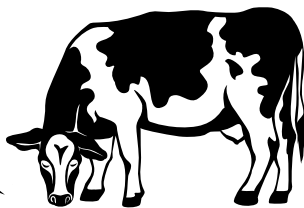
kange

tugev

arg

PÄITSIK

PUNIK

võimuahne

kättemaksuhimuline

ülekohtune

kiuslik

nõder

taiplik

2. Kas Päitsiku ja Puniku kohta kasutatud sõnad sobivad ka mõne inimese iseloomustamiseks? Too näiteid.

VALM on õpetliku sisuga jutt või luuletus.

Valmis on

- tegelasteks tavaliselt loomad, kelle abil kujutatakse eri inimtüüpe ja nende käitumist.
- väljendid, mille abil naeruvääristatakse inimeste pahesid.
- kaks osa: esimeses osas esitatakse sündmus, teises osas antakse õpetlik sõnum inimestele.

Tuntumad valmid on „Konn ja härg“, Vares ja Rebane“, „Rebane ja viinamarjad“.

3. Mille põhjal on võimalik otsustada, et „Punik“ on valm. Kirjuta.

1. Tegelased .....

2. Sündmus .....

3. Pahed, mida naeruvääristatakse on .....

4. Õpetussõnad ei ole otse välja öeldud. Sõnasta need.

.....

.....

4. Kas tead rääkida mõnest juhtumist, mis on sarnane Päitsiku ja Puniku käitumisega? Arutle.

2 PEREMEES JA SULANE

Ivan Krölov

1. Loe valm. Leia riimuvad sõnad ja kirjuta need lünka.

Kui Peremees ja Sulane kord õhtu eel
koos heinalt tulles olid koduteel,

siis metsa vahel – saa sa aru,
kustpoolt ta tuli – järsku ilmus .....

Ei jõudnud häältkki teha Peremees,
kui karu haaras ta. Surm silme .....

Loom väntsutas ning väänas mehe keha
ja jalamaid võis talle otsa ..... –

mis enam parata!
„Stepan, mu kallis, ära jäta mind!“
veel kostis karu alt. „Ma palun sind
ükskõik mis kombel appi .....“

Uus Herakles nüüd tõusis. Käis üks mats,
ja kirvehoop pool pealuud pühkis karult.
Ning siis veel vigla viielt harult
sai viimse hoobi oti .....

Ja karu langes maha otsekohe,
veel viimne sirutus ning viimne .....
siis kustus looma eluvõim.

Ei enam ohtu. Peremees
end ajas jalule Stepani ees,
kuid tänusõnadeks tal – tige sõim ...

„Miks kirud mind? Mis olen teinud paha?“

„Vait!“ kõrgib Peremees. „Ei ole sul ka häbi!“

Lõid, lurjus, karul kõhu .....

ja ära rikkusid nii kalli .....

**Kui keegi tõsiselt on hädaohus,
küll palub siis ta oma elu eest
ning härdalt hüüab abimeest;
kui aga möödas oht, siis tänukohus
on ununenud üsna pea.**

**Mis päästjast enam! Ja kui nüüd tast
ei püüta teha hoopis süüdlast,
siis seegi hea!**

2. Vasta küsimustele lühidalt.

1. Kellega kohtusid Peremees ja Sulane heinalt tulles?
2. Mis juhtus?
3. Mida oleks võinud Sulane teha?
4. Miks Sulane läks Peremehele appi?
5. Milleks läks Sulane Peremehele appi?

3. Leia valmist ja kirjuta.

1. Mis sõnadega on nimetatud karu? .....
  2. Mis sõnadega kõnetas Peremees Sulast

kui ta oli ohus? .....

kui Sulane karu ära tappis? .....
  3. Sulane tappis karu, sest .....
- .....

4. Arutle.

1. Millal Peremehe suhtumine Sulasesse muutus?
2. Miks Peremehe suhtumine muutus?

5. Loe ilmekalt viimane salm. Sõnasta kokkuvõte.

Kui keegi on hädas, siis ta .....

.....

Kui oht on möödas, siis .....

6. Jutusta lühidalt.

- Kuidas võis seda lugu rääkida Peremees Perenaisele?

täpselt

moonutades

Tead, meie sulane
on väga hoolimatu.
Tulin temaga ...

- Kuidas võis seda lugu rääkida Sulane oma sõbrale?

Tead, meie peremees
on väga tänamatu.
Tulin temaga ...

3 JUHAN LIIV

Juhan Liiv (1864–1913) oli eesti luuletaja ja kirjanik. Ta sündis Tartumaal Alatskivil. Ta õppis küla- ja kihelkonnakoolis, kuid jättis halva tervise pärast gümnaasiumi-õpingud pooleli.

Juhan Liiv elas Alatskivil oma pere ja sugulaste juures, tegi kaastöid ajalehtedele ja kirjutas luuletusi. Mõnda aega töötas ka ajalehetoimetustes, kuid haigus sundis ta kodukanti tagasi pöörduma. Ta elas vaesuses, kuid luges palju, jälgis ajakirjandust ja pühendus loomingule.

1. Kuula Juhan Liivi luuletust „Talvine tihane“.

2. Jälgi õpetaja lugemist. Täida lüngad.

Talvine tihane

Tihane lendab mu .....:
kaela alt ....., kõht .....
nokib, nokitab, vaatab targasti
sisse – tihase viis on see –
kaela alt ....., kõht .....
Vestab nokka, vaatab targalt ta:
....., talve käes üksinda!
Hädasti, hädasti seda sain mõtelda,
lendab säääl lahtistel tiibadel lennuga
.....!

..... mind nad, kui kahjurõõmuga,
vaatavad, hüppavad, ...

Järele jäen neid vaatama:

mõtlen ma: Tuli ta: ..... –
teine ka!

3. Kuula veelkord luuletust. Leia oma vead. Paranda.

4. Loe ilmekalt.

Rändaja

1 Tulin linnast. Lumesadu. Tööd ei leidnud kusagilt. – Lumesadu. Jalad väsind. Läbi, läbi näljane.	5 Suure tüki sooja leiba! Oh küll maitstes magus see! Soe leib ja soe süda, perenaine tasane.
2 Kuskil teed, ei tulekiiri, aeg ju hiline. Ennäe! Tulekene siiski vilgub viimati.	6 „Kust sa tulid, kuhu lähed? Kas sul naine, võõras mees?” Säält ma tulen, sinna lähen, Olen vaene reisimees.
3 Koputan ja astun sisse – Lahkelt lahti tehakse. Tüdruk võtab ahjust leiba, sooja leiba – mõtelge!	7 „Mitu venda sul või õde? Isa, ema elavad?” Mina üksi! Kibe tõde, kõik nad ära surivad.
4 Soe saun ja lõhn nii armas. Tühi kõht. – „Kas soovite, külamees, vast sooja leiba?” Murdis tüki minule.	8 „Tibi-tibi, tibi-tibi - suurem neist on kukeke. Mul on neli kanapoega, jutt neid ajas ülesse ...”

1. Vasta küsimustele. Kirjuta lühidalt.

1. Millest mõtles Rändaja teel olles?

tööst, ...
.....
.....

2. Millal tekkis lootus? .....

.....
.....

3. Mida mees tegi? .....

.....
.....

2. Millest vestlesid perenaine ja rändur? Lõpeta laused.

Perenaine küsis, kas rändur .....

.....

Perenaine tundis huvi, ...

Mees vastas, et .....

.....

Perenaine tahtis teada, ...

Rändur seletas, et .....

Nüüd hakkas Perenaine rääkima, et .....

.....

Mis põhjusel võis perenaine teisel teemal rääkima hakata?

3. Tee luuletusest kokkuvõte. Arutle.

1. Mis sõnadega iseloomustaksid rändurit? Põhjenda.
2. Mis sõnadega iseloomustaksid perenaist? Põhjenda.
3. Mida tundis Rändur, kui mõistis, et perenaine hoolib temast? Mitmes salm seda tunnet kõige paremini edasi annab?

4. Kirjuta luuletuse „Rändaja“ põhjal koostatud ümberjutustusest puuduvad osad.

Mees käis linnas tööd otsimas, kuid ei leidnud midagi. Peagi hakkas .....

.....
Mehel oli kõht väga tühi. Ta oli väsinud ja lumes käia oli väga raske. Oli õhtu ja läks pimedaks. Järsku .....

.....
Perenaine võttis ahjust leiba ja pakkus ka rändurile. See oli nii soe ja maitsev! Mees sai aru, et lahkkel perenaisel on soe süda.

Perenaine tahtis teada, kust .....
Mees rääkis, et ta on vaene rännumees ega tea isegi, kuhu ta jõuda tahaks. Perenaine sai teada, et rännumees on väga üksik. Mehel ei ole naist ja tema omaksed on kõik surnud.

JUTUSTUS on kirjanduse üks põhiliike.

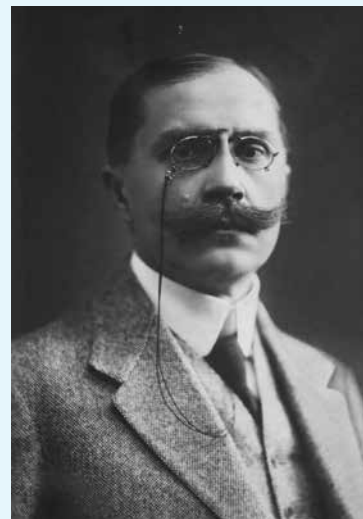
Jutustuses

- osaleb teatud hulk tegelasi.
- kujutatakse tegelaste arengut sündmuse või sündmusteahela kaudu.
- võivad sündmused hõlmata pikki ajavahemikke.
- võib esineda erinevaid tegevuskohti.
- esitatakse sündmused tavaliselt jutustaja (autori) vaatepunktist.
- loo jutustaja jälgib sündmusi kõrvalt või on selles osaline.

Jutustuse eriliigid on: põnevusjutt, naljajutt, seiklusjutt, õudusjutt, ulmejutt.

4 EDUARD VILDE

Eduard Vilde (1865–1933) oli eesti kirjanik ja diplomaat. Ta kasvas üles Muuga mõisateenijate perekonnas, õppis Tallinna kreiskoolis ja töötas aja-lehtede toimetustes. E. Vilde on elanud ja töötanud ka välismaal. Alates 1923. aastast oli tema elukoht Tallinn. Kirjanduslikku tegevust alustas ta põnevus- ja naljalugude kirjutamisega. E. Vilde sai tuntuks romaanidega „Külmale maale“, „Mäeküla piimamees“, „Raudsed käed“. Ta kirjutas näidendid „Tabamata ime“ ja „Pisuhänd“. Eduard Vilde peateoseks loetakse ajaloolisi romaane „Mahtra sõda“, „Kui Anija mehed Tallinnas käisid“ ja „Prohvet Maltsvet“. Tema teoste põhjal on valminud hulk teatrietendusi, telelavastusi ja filme.

Minu esimesed triibulised

1

Olin seitse aastat vana, kui mulle esimene suur au osaks sai, mis minu iseteadvust märksa tõstis. Parun ja paruniproua olid pika arupidamise ja sisemise võitluse järel otsusele jõudnud valida mind oma ainuma pojakese mänguseltsiliseks – mind, aidamehe Eedit, kõigi teiste mõisalaste seast! Toatüdruk kutsus ühel päeval ema „üles“ – nõnda nimetati meil härrastemaja –, ja kui ema jälle „alla“ tuli – nõnda nimetati meil teenijatemaja –, tõi ta minu toa tagant vihmaloigust välja ning ütles mulle ärevusest väriseva häälega:

„Poiss, tule, ma pesen su puhtaks; sa pead noorhärraga mängima minema – noorhärraga, kas kuuled!”

Põhimõtteliselt polnud mul jumala vee vastu midagi, kui see mu alumisi kehaliikmeid niisutas ja kas või kaenla alla ulatus, aga nägu ja kaela – iseäranis kaela märjaks teha lasta, pealegi kui seejuures seepi tarvitati, mis mulle iga kord silma läks,

see oli mu surm, selle vastu tõrkusid kõik mu sisemised tundmused. Ema ja minu vahel algas siis – nagu igal hommikul – meeleheitlik võitlus, mis paraku tugevama võiduga lõppes, ja see tugevam polnud mitte mina. Varsti olin otseti pesuvaagnas, suud-silmad seebivahtu täis, ja ema nühkis ja küüris, nagu oleks tal minu asemel piimapütt või koorekirn käte vahel. Minu ulguvat protesti ei pandud mikski – hoopis selle vastu, mulle käis paar lahmakat selleks loodud tallermaa peale, nii et tolm aga lendas...

Nüüd järgnes suurepärase peasugemine isa tehtud pigiharjaga; et mu juuksed – nagu ikka – olid väga vanunud, siis oli valu suur ja mu ulgumine paisus mõirgamiseks. Veidi lepitavat tasu pakkus mulle ainult see, et ema mulle lõppeks kõige paremad pühapäevahilbud selga tõmbas.

Vaheajal ilmus isa, ja ma sain nüüd vanemate jutust kuulda, mispärast parun ja paruniproua pika arupidamise ja sisemise võitluse järel minu, aidamehe Eedi kõigi mõisalaste seast oma ainuma pojakese mänguseltsiliseks olid valinud.

Ma meeldivat prouale kõigepealt oma puhtuse poolest. Kuna kärneri* ja kutsari ning sihvermeistri* laste näod ja käed olevat alati kriimud – opmanil* ei olnud lapsi – olevat minukese põsed ja sõrakesed alati nii ilusad puhtad. (Jaa, kui paruniproua oleks teadnud, kuidas ma pesemist kartsin, ja et ma ainult sellepärast näo ja käed puhtad püüdsin hoida!) Teiseks ei olevat mu nina, nagu teistel lastel, ialgi – noh, kuidas tuleks kirjakeeles öelda: mu ema tarvitas paraku lihtsat viru maakeelt – mu ninaalune ei tuletavat rasvaküünlaid meelde ... (Nagu näha, polnud paruniproua mu mõlemaid käiseid lähemalt silmitsenud!) Lõppeks ei olevat ma nii „narr” kui teised lapsed – mina mängivat enamasti üksinda, ja see tähendavat – kuidas ta nüüd öelnud? – see tähendavat saksa vaimu või suurtsugu vaimu või pagan teab mis vaimu; minule oli see vaim hoopis tundmatu, ja ma aimasin, et paruniproua ses asjas raskesti eksib, mis aimus ka varsti täide läks.

Isa oli muidugi uhkuse pärast oma „suurtsugu vaimuga” poja üle niisama liigutatud nagu emagi, ja nüüd hakkasid mõlemad mulle võidu tulusaid õpetusi kaasa andma, kuidas mul noorhärraga tuleks ümber käia. Terve kombeõpetuse katekismus* topiti mulle pähe, aga ma tahan õiglaselt tunnistada, et see mul

enamasti ühest kõrvast sisse ja teisest välja läks. Ainult nii palju on mul praegu veel meeles, et ma pisikese paruni ette ilmudes mütsi peast pidavat võtma, et ma teda mitte lihtsalt nimepidi „Villi” ei võivat kutsuda, vaid „noorhärä”, ja et ma kõik tema käsud pidavat täitma, aga teda mitte käskida ei tohtivat. Ma ei tohtivat temaga riidu minna, teda lüüa ega tõugata, ülepea oli seda, mida ma ei tohtinud, nii palju, et ma tõesti ei teadnud, mida ma õieti pidin tohtima.

„Aga kui ta mind lööb või tõukab?” küsisin emalt.

„Siis kannata ära,” vastas ema, „tema on ju saks.”

Ja kui ema mu suuri silmi nägi, ruttas ta juurde lisama: „Saksalapsed ei löö ega tõukagi, saksalapsed on pailapsed, ja ole sina ka pai, siis saad proua käest ilusaid asju!”

---

kärner – aednik

opman – mõisavalitseja

sihvermeister – lambakarjuste järele vaataja, kubjas (saksa keeles Schäfermeister)

1. Vali esimesele osale pealkiri. Kirjuta punktiirile.

- Eedi valmistub Villiga kohtumiseks.
- Ettevalmistused kohtumiseks parunipojaga.
- Ema peseb poja puhtaks.

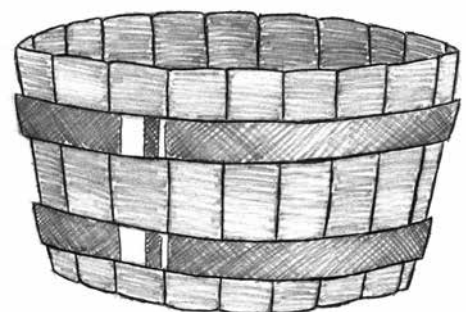
2. Loe lause.

Põhimõtteliselt polnud mul jumala vee vastu midagi, kui see mu alumisi kehaliikmeid niisutas ja kas või kaenla alla ulatus, aga nägu ja kaela – iseäranis kaela märjaks teha lasta, pealegi kui seejuures seepi tarvitati, mis mulle iga kord silma läks, see oli mu surm, selle vastu tõrkusid kõik mu sisemised tundmused.

3. Mida sellest lausest teada said? Kirjuta.

Sain teada, et

- Eedi pesi meelsasti oma alumisi kehaosi.
- .....
- .....
- .....
- .....

4. Leia lõik, millest saad teada, miks Aidamehe Eedi valiti Villi mänguseltsiliseks. Lõpeta lause.

Eedi valiti parunipoja mänguseltsiliseks, sest .....

.....

5. Mida Eedi vanemad pojale õpetasid? Kirjuta.

- Mütsi .....
- Ei tohi kutsuda .....
- Tuleb täita kõiki .....
- Ei tohi noorhärraga .....
- Tuleb ära kannatada .....

Tasuks hea käitumise eest .....

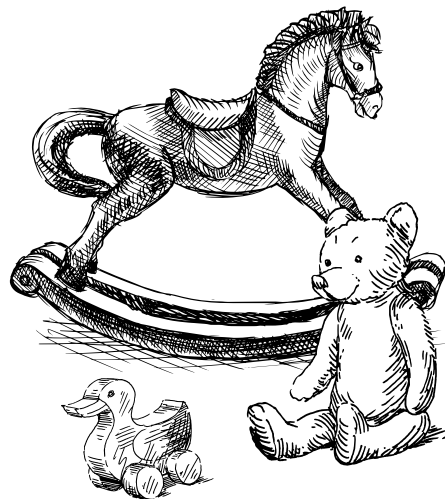
.....

2.....

Ema viis mu nüüd kättpidi härrastemaja trepi ette, kus mind paruni ja paruniproua juuresolekul noorhärraga „suu suud vastu” seati.

Noorhärra oli ilus mustaverd poisike, umbes minuvanune, aga pikem ja peenem. Hakkasime teineteist vastastikku silmitsema, tunnistama, uurima, meie silmad vajusid sügavasti teineteisesse. Ma olin teda siinamaani ainult eemalt näinud, kaugelt eemalt; nüüd seisis ta nii ligidal minu ees, et ta soe hingeõhk mu põske puutus. Mul oli veel selgesti meeles, mis mõtted mu peakesest sel silmapilgul läbi veeresid. Poiss ise ei meeldinud mulle nii kui tema riided. Ma vaatasin tema ja siis enese peale ja tundsin nagu häbi. Hakkasin alt peale: tema jalad ja minu jalad! Temal päikese käes läikivad kingad siretavate hõbepannaldega jalas; mul ainult tõkati ja searasvaga võitunud vene saapakesed, mille sääred nii kurvameelselt lossi vajunud. Temal peenike sinisetriibuline, kuldsete ankrutega ilustatud madruseülikond seljas ja helevalge, hiilgav krae ümber kaela ja õlgade; mul omakootud potisiinised poolvillased püksid rebadel* ja roosa sitskuub, kraeta ja ankruteta, üle särgi. Temal tuliuus kahe siidlindiga meremehemüts peas, mille esiselt suured kuldähed särasid, mul Rakverest Kondivalu kaupmehe käest ostetud „kahekümnekopikane”, mille laguneva noka seest papitükid maha pudenesid ja mille alguskarva ma isegi enam ei mäletanud.

Veel haledamale otsusele iseenese kohta jõudsin, kui mu pilk langes noorhärja loendamata paljude mänguasjade peale, mida trepiesine täis oli. Kui ilusad kollased ja läikivad olid nad – kõik need vankrid, kärud, labidad, kirved, saed, haamrid! Seal seisis koguni päris loomuliku naha, laka ja sabaga mänguhobune punase sadulaga kiikuval alusel – muudkui istu selga ja sõida! Ma mõtlesin oma mänguasjadele, ja jälle käis südamest hale vool läbi. Minu terve vara oli ainult mu enese tehtud värvimata puulabidas, kärneripoisi sepitsetud pisike vanker, millel üksnes rattad ja needki ilma kodarateta, siis Karja-Jüri kingitud poollõhkine pajuviile ning mu enese valmistatud veeprits heinputkest ...

„Eedi, tereta ometi noorhärjat ja tee ilus „kratsfuss*“!“ äratas mind korraga paruniproua terav hää mu mõtetest.

Et ma ei teadnud, mis on „kratsfuss“, siis jätsin ta parem tegemata ning sirutasin ainult käe truusüdamlikult välja. Seejuures unustasin mütsi peast võtmata, ja et ma ema sosistatud meeldetuletusest aru ei saanud, siis pidin seda häbi kannatama, et ema mul mütsi peast võttis, mille ta mulle alles proua armulise lubamise tõttu jälle pähe pani. Noorhärjat ei sunnitud „kratsfussi“ tegema ega mütsi tõstma ühtigi, oldi üsna rahul, kui ta pooltõrkuvalt oma pisikese valge käekesega minu pihku puudutas.

Mul oli loomumaduseks oma silmapilkseid tundmusi kohe avaldada, seepärast pöördusin ema poole ning ütlesin sosinal:

„Näe, kui ilusad riided ja asjad on noorhärjal,“ kusjuures ma sõna „noorhärja“ peale etteheitva rõhu panin, mida ema väga hästi mõistis.

„Nojah,“ vastas ema niisamuti sosistades, „noorhärja on ju saks.“

„Miks meie siis saksad ei ole?“

„Rumal laps, sellepärast, et me oleme teenijad.“

Ma olin nüüd niisama tark nagu ennegi ja oleksin hea meelega edasi pärinud, aga ema pani mulle käe suu peale, pühkis põllenurgaga veel mu nina ja käskis mind noorhärjaga mängima hakata. Paruniproua poolt saime siis veel põhjalikud määrused, kus me pidime mängima ja kui kaugele härrastemajast eemale tohtisime minna; mõisa taga olevale tiigile lähenemine keelati meile meie suureks kurvastuseks kõvasti ära.

---

* **kratsfuss** – kraaps, kraapjalg (saksa keeles *kratsfuß*)

1. Mõtle teisele osale pealkiri. Kirjuta punktiirile.

2. Võrdle Eedit ja Villit. Täida tabel. Kasuta teksti abi.

	aidamehe Eedi	noorhärja Villi
vanemad	mõisateenijad	parunihärja ja -proua
vanus		
välimus		
jalanõud		
rõivad		
peakate		
mänguasjad		

3. Vali, kas tahaksid olla Eedi või Villi. Räägi endast Eedi või Villina. Kasuta tabeli abi.

- Olen Eedi. Minu vanemad on ..... Mul on .....
- Minu nimi on Villi. Minu vanemad on ..... Olen .....
Mul on .....

3.....

Esimene mängupäev läks kaunis õnnelikult mööda. Et saksalapsed just pailapsed oleksid, et nad kedagi ei löö ega tõuka, seda ma noorest parunist küll ei märganud. Ta hakkas mulle juba esimesel poolel tunnil oma labidaga liiva silma loopima, ajas mulle oma käru jalge vahele, nii et ma kõhuli kukkusin, ja kiskus vahel ajaviiteks mu karvu. Ema käsku mööda ja „ilusate asjade” peale mõeldes, mida mul paruniproualt oli oodata, neelasin valupisarad alla ja kannatasin kõik kätte maksmata ära. Tasuks oma kannatamise eest sain õhtul proualt – õhukese viilaka kollast saia.

Võite arvata, et ma tundsin end veidi petetud olevat, mispärast noorhärri käsi järgmisel päeval mitte enam nii hästi ei käinud. Loopis ta mulle jälle liiva silma, siis loopisin talle vastu; ajas ta mulle jälle käru jalge vahele, siis kukutasin ta oma labidaga ninali, ja kiskus ta minu karvu, siis rebisin ma teda kõrvust, sest karvad olid tal kiskumiseks liiga lühikeseks põetud, kõrvad aga just parajad. Tema mehike tõstis iga kord põrgukära, aga õnneks polnud saksu sel päeval kodus, nii et mu peale kaebama ei võinud minna.

Kolmandal päeval sündis midagi, mis mu kuulsusele ja hiilgusele olla noorhärri mänguseltsiline niisama äkilise kui traagilise lõpu tegi. Noorhärri piinas vastupidamatu himu minna tiigi äärde, ja nagu varsti selgus, ka tiigi peale, – tegu, mis meile nii kõvasti oli keelatud. Aga et noorhärri tahtis ja mina tema tahtmisi ema käsu järgi pidin täitma, ja et ma ka ise tahtsin, siis ei leidnud ma põhjust sellele vastu panna.

Oli ka minu teada täiesti hädahutu ettevõtte, sest vesi oli tiigis vaevalt jalasügavune, kõik muu oli paks pori, mille sees mustad verekaanid looklesid. Sinna ei võinud ju keegi uppuda! Ma ise olin „laevadega” nii sagedasti terve tiigilombi risti ja põigiti läbi sõitnud. Laevadeks nimetasime meie, teenijate lapsed, vana vettinud ust ja niisama vana vettinud tõrrekaant, mis me kord viinaköögist ühendatud jõul tiiki olime vedanud, et nende peal – teivastega tagant tõugates – meresõituseid ette võtta.

1. Sõnasta lühidalt, millest oli juttu kolmandas osas. Mõtle pealkiri ja kirjuta punktiirile.

2. Kuidas möödus Eedi esimene mängupäev? Leia lõik ja loe. Jooni olulised sõnad.

3. Kasuta joonitud sõnu ja kirjuta.

ESIMENE PÄEV

K
I
U
S
A
S

Mida tegi Villi?

.....

.....

.....

Mida tundis Eedi?

.....

.....

.....

K
A
N
N
A
T
A
S

4. Leia lõik, mis kirjeldab teist mängupäeva ja kolmanda päeva algust.

Jooni olulised sõnad.

5. Kasuta joonitud sõnu ja kirjuta.

TEINE PÄEV

K
I
U
S
A
S

Mida tegi Villi?

.....

.....

.....

Mida tundis Eedi?

.....

.....

.....

H
A
K
K
A
S
V
A
S
T
U

6. Jutusta Villi ja Eedi esimesest kahest päevast.

4 .....

Noorhärja ja mina olime varsti laevul – tema uksele, mina tõrrekaanel. Sõit läks teivaste tõukel toredasti, ja kui Ameerika mitte juba leitud poleks olnud, meie oleksime ta julgesti üles leidnud. Aga „ookean” oli meiesugustele kanglastele liiga väike, ta oli meil varsti igast sopist läbi purjetatud, ja me püüdsime meremeheelust uusi huvitavaid külgi leida. Leidja oli noorhärja. Ta hakkas mind oma teiba abil veega pilduma. Selles oli ta nii osav, et mu õhuke sitskuub varsti nõretas ja porist mustakirjaks muutus.

„Noh, kui meresõda tahad, siis olgu meresõda,” mõtlesin ma iseeneses, seadsin oma laeva lahinguolekusse ja panin suurtükid sülgama.

Väike saks oli minu julguse üle esmalt kohmetanud, siis hakkas appi karjuma ja viimaks palus sõjariistaderahu. Ma olin nõus. Aga kes rahu ei pidanud, kes lepingu truudusetult murdis, oli väike saks. Ta tõukas oma laeva minu omaga külge vastu – me peatusime kalda ääres –, ja enne kui ma tema salalikku plaani mõistsin märgata, oli ta mul teibaga mütsi peast vette virutanud, kusjuures teivas nii valusasti mu pead puudutas, et mul silmad tuld löid.

See kelmus kisendas kättemaksmise järele! Haavatud lõvi vihaga kiskusin truudusetu vaenlase käest sõjariista, hüppasin tema laevale – ja nüüd algas käsitsivõitlus, mille koledusi sulg tõrgub kirjeldamast.

Mäletan ainult veel, et kindel pind meie jalge alt äkitselt kadus, et süsimustad paksud lained meie peade üle kokku löid – siis valitses tüki aega sügav vaikus ...

Kui mu silmad jälle veidi seletama hakkasid – nõudis palju meeleheitlikku

kraapimist, enne kui niikaugele jõudsin, – nägin oma jalge ees sügava pori sees midagi siputavat. Ja kuidas siputavat! Nii siputab ainult elukas, kel surmahäda käes. Ja see elukas oli meie vaene noorhärä.

Mu südamest tuksatas tundmus läbi, et midagi on sündinud, mis ei ole mitte väga hea. Välgukiirusel asusin siputaja peast kinni – ma usun vähemalt, et see pea oli – ning hakkasin teda, kõike oma kangelasjõudu kokku võttes, kaldale rebima. Seejuures oli mu õnnetu vaenlane vait kui sukk. Polnud ka ime – ta suu oli paksu pori täis. Minu päästetöö läks õnnelikult korda. Varsti seisis väike saks kaldal omal jalal. Aga jumala eest, nii „kurva kujuga rüütli” nägin elus esimest korda. See mehike, kes seal kössis ja lossis mu jalge ees seisis, tuletas meelde enam koerte puretud ja mudast väljatõmmatud vaest varest kui meie mõisa noorhärat. Ta kingad hõbedast pannaldega, ta peenike madruseülikond kuldsete ankrutega, ta helevalge läikiv krae – kõik oli nagu pigipatta kastetud, ning tiigi mustaval pinnal ujus ta kuldtähtedega meremehemüts minu kahekümnekopikase Kondivalu lätuga võidu Ameerika poole! Et ka minu oma välimus mõndagi soovida jättis, et mu roosa kuub ja potisinised säärekatted sisseimetud veest ja porist tinarasked olid, seda ei pannud ma oma kaastundlikus ärevuses tähele.

Nüüd algas mul samaariamehe* tegevuse teine järk pisikese porise sõjamehe kallal. Ma hakkasin ta nina, suud, silmi ja kõrvu mustast mudast tühjendama. Oh, et ma ta suu kinni oleksin jätnud! See suu sai mulle hukatuseks, sest niipea kui ta jälle hinge läbi laskis, hakkas ta hüüdma – ta hakkas hüüdma nagu auriku hädasarv, nagu see pasun, mis Jeeriku linna müürid ümber lükkas. Terve mõis, mõisa terve ümbrus kolme verstani ringi rõkkas aga nii, et mõisas ja külas hakkasid koerad ulguma ja inimesed jäid kahvatudes seisma.

Ei kestnud kaua, kui tiigi vagusail kallastel suurepärase elu tekkis. Terve mõis ja pool valda näis kokku jooksvat: kõige ees parun ja paruniproua käsi ringutades, nende kannul pikas reas peremamsel*, toapoiss, toatüdrukud, kokk ja kokapoiss valge mütsi ja põllega, esimesel pikk nuga, teisel kulp käes, siis korratud trobikonnas opman, meier, kärner, kutsar ja tallmeister oma auväärt abikaasade ja tütardega, lõppeks kõik tallipoisid, kärneripoisid, hane- ja seapoisid, hulk teomehi ja külarahvast. Terve sõjavägi tõttas õnnetule noorhärrale appi, ja kõigi näod peegeldasid arvamust, et tal kõige vähemalt nüri noaga pead maha lõigatakse.

Mul pole vist vaja juurde lisada, et ka minu isa ja ema olid appitõttajate hulgas, ja kui ma seda esimese ehmatusega tähele ei pannud, siis andsid nad endast varsti kõige mõjuvama viisil märku. Härä, proua ja minu vanemad olid esimesed, kes meid ümber piirasid; mõlemad emad pörkasid meid nähes karjatades tagasi, ja paruniproua

kiskus nuuksudes oma murjaniks muutunud pojakese rinnale. Sedasama tahtis ka minu ema minuga teha, aga ta jäi poolel teel seisma, sest mõisahärri vihane hää häädis:

„See on muidugi kõik sinu üleannetu poja süü, aidamees! Ma loodan, et sa temale hea keretäie annad!” – käsk, mille isa karvapealt täide saata lubas.

Seepeale lahusime rahvapilve sees õnnetuspaigast – mina vaese vangina isa ja ema vahel, noorhärri toapoisi süles ruttu kokkuotsitud rättide sees. Nagu ma hiljem kuulsin, viidud noorhärri sedamaid palavasse vanni ja sealt süngi soojade vaipade ja patjade vahele, kuna kutsar linna tohtri järele kihutanud. Mind aga ootas kodus sõjakohus, ja valjule kohtule, kes mu süütusetõendused kõik tähele panemata jättis, järgnes raske ning häbistav nuhtlus.

Siiamaani oli mind ainult ema karistanud – õrnalt ja harva, nagu esimest ning ainumat last karistatakse; palja ihu peale polnud ta mind veel kordagi löönud. Täna aga läks järg isa kätte, ja ta alustas ettevalmistusi, mis mu ihukarvad püsti ajasid. Väljast toodi kohutav vitsakimp sisse, aknad lükati lahti, et mu kisa mõisamajja kuulduks, ja siis kisti mu märjad potisinised jalast. Mis lõppeks tuli, selle peale, oh lugeja, lase mind laotada häbelik kate ning lepi sellega, kui sulle kaeblikult kõrva sosistan: „Isa käest sain täna – oma esimesed triibulised! Soojad punasetriibulised!”

---

*samaariamees – esmaabiandja

*peremamsel – majaemand, majapidajanna

1. Sõnasta lühidalt, millest oli juttu neljandas osas. Mõtle pealkiri ja kirjuta punktiirile.

2. Leia tekstist, kuidas on nimetatud Villit. Täienda loetelu.

- mustaverd poisike
- .....
- .....
- mehike
- .....
- .....
- murjaniks muutunud pojake

3. Leia lõik, mis kirjeldab kolmandat päeva. Jooni olulised sõnad.

4. Kasuta joonitud sõnu ja kirjuta.

KOLMAS PÄEV

Mida tegi Villi?

.....

.....

.....

Mida tegi Eedi?

.....

.....

.....

5. Kirjuta pildi juurde poiste tegevus lahingus.

MERELAHING

Poistel oli tiik varsti läbi purjetatud. Nüüd püüdsid nad meremeheelust uusi ja huvitavaid tegevusi leida.

Villi

Eedi

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Lahing lõppes sellega, et paksud lained löid üle poiste peade kokku.

6. Kuidas Eedi parunipoja elu päästis? Leia lõik. Jooni olulised sõnad ja kirjuta.

PÄÄSTMINE

Mida tegi Villi?

Mida tegi Eedi?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Mida tegi mõisrahvas?

.....

.....

.....

7. Kuidas Eedit kodus karistati? Leia lõik ja loe. Kirjuta lühidalt.

1. Kuidas isa poja karistamist ette valmistas?

- kohutav vitsakimp
- .....
- .....

2. Mida Eedi võis karistamise ajal tunda?

- ebaõiglust
- .....
- .....
- .....

3. Mida Eedi võis sellest rääkida?

- .....
- .....
- .....

8. Arutle.

1. Mida Eedi tegi õigesti? Mida ta tegi valesti?
2. Mis karistuse sai Eedi?
3. Kas Eedi oli karistuse ära teeninud? Põhjenda.
4. Mida tegi isa Eedit karistades? Miks?
5. Mis karistuse sai Villi?
6. Miks on jutustuse pealkiri „Minu esimesed triibulised“?
7. Mida tegi parunipere oma pojaga?
8. Mis võimalused oleksid tänapäeval sellise olukorra lahendamiseks? Too näiteid.

KORDAMINE: EDUARD VILDE ELU JA LOOMING

1. Kirjuta lünka puuduvad kohanimed. Kasuta interneti abi.

EDUARD VILDE

- sündis 1865. aastal **Pudivere** mõisatöölise peres.
- kasvas üles ..... mõisas.
- õppis ..... kreiskoolis.
- oli ajalehetoimetaja Narvas, ... ja .....
- alates 1923. aastast elas .....
- on maetud Tallinna .....

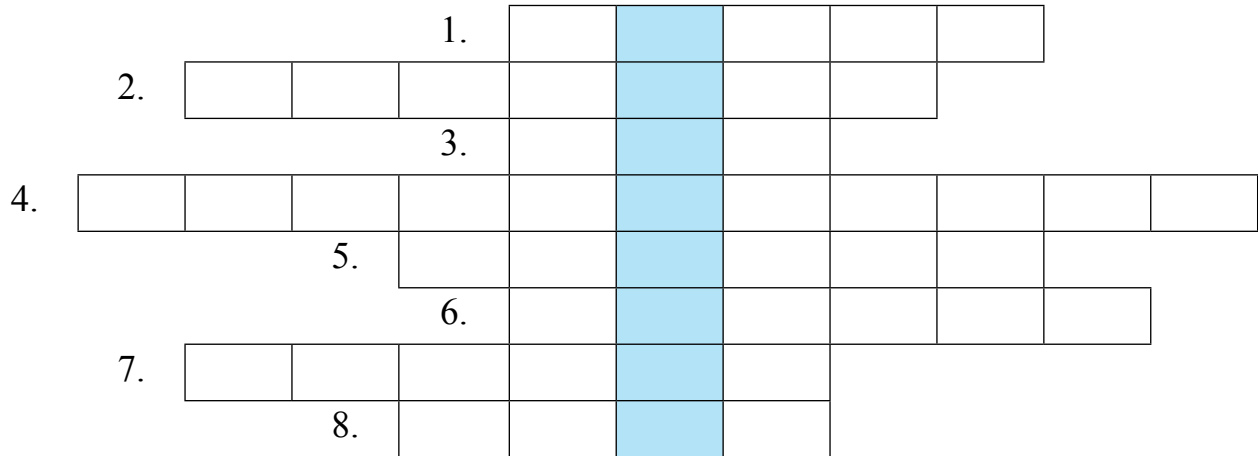
2. Korrasta Eduard Vilde teoste pealkirjad. Vajadusel kasuta interneti abi.

1. Kui piimamees Tiiu tabamata. „Mäeküla piimamees“
2. Käisid raudsed mehed. ....
3. Sõda külmale. ....
4. Maltsvet Tallinnas. ....
5. Mahtra prohvet Tasane. ....
6. Mäeküla maale. ....
7. Anija ime käed. ....

Mis sõnad jäid üle? Kirjuta. .... ,

See on üks Eduard Vilde varjunimesid, mida ta kasutas naljajuttude juures. E. Vildel oli väga palju varjunimesid näiteks: *Aidu Raidula*, *Rein Rihm*, *Siim Sarjus*, *Pavel Pavlovitš Pulemjotov*, *Siim Sõnajalg*.

3. Lahenda ristsõna.

1. Mõisavalitseja ehk .... 2. Eduard Vilde viimane elukoht. 3. Lapsevanem. 4. „Minu esimesed ....“ 5. „... sõda“ E. Vilde romaan. 6. Mõisaaednik ehk ... 7. Mõisahärra ehk ... 8. Aidamehe poja nimi.

Ülalt alla: „.....“
on Eduard Vilde tuntuim näidend.
 1981. aastal valmis selle näidendi põhjal samanimeline telelavastus.

ROMAAN on ulatuslik jutustav kirjandusteos.

Romaanis

- on keerukas sündmustik;
- esineb palju probleeme;
- on arvukalt tegelasi;
- kujutatakse elusündmusi pika ajavahemiku jooksul.

Mõnikord võivad romaanid moodustada mitmeköitelisi sarju

(näiteks A. H. Tammsaare romaanisari „*Tõde ja õigus*“, viis osa). Romaanil on palju erikujusid: ajalooline romaan, armastusromaan, seiklusromaan, kriminaalromaan, sõjaromaan, ulmeromaan jt.

5 ANTON HANSEN TAMMSAARE

Anton Hansen Tammsaare (1878–1940) oli eesti kirjanik ja tõlkija.

Anton Hansen sündis Järvamaal Põhja-Tammsaare talus. Väike-Maarja kihelkonnakoolis alustas ta luuletuste kirjutamisega ja sai sealt viiulimängu algoskuse. Õppis Tartu Hugo Treffneri gümnaasiumis ja Tartu ülikooli õigusteaduskonnas. Koolitöö kõrvalt töötas Anton Hansen ajakirjanikuna ja võttis kodutalu järgi endale kirjanikunimeks Tammsaare. 1919. aastal kolis Anton Hansen Tammsaare pere Tallinna, kus elas elu lõpuni.

Tema tuntuim töö on romaanisari „Tõde ja õigus“. Mitme teose põhjal on valminud teatrietendused, telelavastused ja filmid.

Vennad

Katkendid A. H. Tammsaare romaanist „Tõde ja õigus I“

Erinevad tundmused

Vargamäe ilusamad ja huvitavamad asjad olid kõik enne neid sündinud. Neist võis ainult veel pussiga meisterdades unistada. Unistusena tundus seegi, mis Matu rääkis Jõessaarest ja tema kaskedest. Tema päevil olid nad alles nii peened, et tema ronis kui orav nende latva, viskas jalad puust eemale ja tuli siis ühes kaseladvaga viudi maha, nii et külma tuul käis südame alt läbi. Laskis ta peale seda kaseladvast lahti, siis lõi see enda kui vedruterast uuesti üles, roni kas või jällegi latva ja tule temaga alla. Matu ei teinudki Vargamäel karjas käies muud, kui aga ronis Jõessaares peente ja pikkade kaskede latva ning laskis sealt vii ja vii maha, sest nii hea oli, kui selle juures külma tuul südame alt läbi käis.

Nüüd olid Jõessaare kased juba kõik jämedad. Andres ja Indrek võisid kas või kõige kõrgemale ladvatippu ronida, ükski neist ei paindunud poiste raskuse all enam vibuna. Ja kui leiduski veel mõni nõrguke, siis oli see teiste all kangus ja lühike, nii

et temaga ülalt maha vibutades mingit külma tuult südame alt läbi ei käinud. Poisid katsusid mitu ja mitu korda, aga ikka seesama. Indrek maitstes pisutki seda jumalikku tundmust, Andres mitte sugugi, ehk küll Indreku pea nii kõrgele ei kannatanud ronida kui Andresel, sest tema käed läksid kõrgel puu küljest lahti, hoia nii kõvasti kinni kui tahad. Nõnda tekkis Andresel peaaegu arvamine, et Matu ehk luiskas pisut kaselatvadega allalaskmisest rääkides ja et Indrekki kipub Matu õlul luiskama, kui ta kinnitab, nagu tunneks ka tema mingisugust imelist tuult südame all, rippudes vibutava kase ladvas.

Pärast ronimist istusid poisid tuules kohisevate kaskede all, vahtisid nende kõrgete kroonide poole üles ja arutasid.

«Vaata, kui võiks selle kõige pikema kase ladvaga alla lasta, siis tunneks,» arvas Andres.

«Siis tingimata,» kinnitas Indrek.

«Aga ega sinu pea ei kannataks seda välja,» ütles Andres.

«Ega vist küll,» oli noorem vend nõus. «Enne hakkaks ringi käima.»

«Sinule põleks siis pikkadest kaskedest miskit, niikuinii ei saaks sa alla lasta.»

«Eks ma näeks, kui sina lased.»

«Mis see aitab, ega sa vaatamisega ikka külma tuult südame all tunneks.»

«Ehk tunneks,» arvas noorem.

«Tunneks küll. Ma tunnen nüüdki pisut, kui sa kõrgemalt alla lased. Nii kui viskad oma jalad puust eemale, nii kohe tunnen.»

«Aga mina ise ei tunne põrmugi,» kinnitas Andres.

«Aga kas sa siis ka ei tunne, kui sa ülalt kõrgelt mööda kuuseoksi kaksiti alla lohistad?» küsis Indrek.

«Mitte midagi ei tunne, ainult hea on libiseda,» kinnitas Andres.

«Aga minul on vaadates nagu hirm ja see teebki külma tuult südame alla. Mõtlen, et kui korraga lähvad käed lahti ja hakkad kukkuma, ikka allapoole ja allapoole, kuni prantsti maha. Mäletad, kuda mina koplis lepa otsast kukkusin, kui lepalatv katki läks?»

«Lepp on teine asi, aga need siin on kased. Kask on sitke. Ja kuda võivad käed lahti minna, kui ma kõvasti kinni hoian ja ise lahti ei lase.»

«Aga kodus katusel sul ju läksid lahti,» tuletas noorem vanemale meelde. «Tahtsid vibunoole harja juurest ära tuua, aga hakkasid libisema. Peaaegu oleks maha kukkunud.»

«See oli katusel, õled olid kuivaga hirmus libedad, nagu elus jää. Ega siis kuuseoksad libedad ole, kui ma seal alla lohistan.»

«Just räästa peal said kätega kinni, ma kartsin, et nüüd tuled kividele.»

«Ega seda ole,» suurustas Andres.

«Aga kas sul siis käis külma tuul südame alt läbi?»

«Ei käind.»

«Aga minul käis, kui nägin, et libisesid. Käis nagu südame ja päkkade alt läbi, tundsin kohe.»

«Mis sul siis sest oli, ega sina libisend.»

«Aga ikka tundsin. Ja tead: ma tunnen praegu veel, kui selle peale mõtlen.»

Niisugune jutt ei meeldinud Andresele. Tema ei kannatanud, et Indrek midagi muud võis tunda kui tema, liiatigi veel neis asjus, mis temaga sündisid. Ja kui ta seda sõnadega oma vähemale vennale ei suutnud arusaadavaks teha, siis mõjus jõu abiksvõtmine ikka otsustavalt. Aga ainult seks korraks, sest varsti leidis jällegi midagi, kus Indrek nõnda tundis, et Andres teda ei mõistnud ega kannatanud. See ajas Andrese arvamisele, et Indrek ainult tema kiuste asju räägib, mis temale on arusaamatud ja ebausutavad. Indrek tahab nõnda temast targem ning parem olla. Nõnda muutus poiste vahekord aina halvemaks, kokkupõrked sagedamaks. Tundus vahel, nagu polekski neil kahel ühiseid arvamisi ja arusaamisi.

1. Vennad kasutavad omavahel rääkides murdekeelt. Leia laused, kus on murdekeelsed sõnad ja jooni. Leia sõnadele tänapäevane vaste. Kirjuta.

põleks – ..... kuda – .....

lähvad – ..... ei käind – .....

libisend – .....

2. Loe lause.

Indrek maitses pisutki seda jumalikku tundmust, Andres mitte sugugi, ehk küll Indreku pea nii kõrgele ei kannatanud ronida kui Andresel, sest tema käed läksid kõrgel puu küljest lahti, hoia nii kõvasti kinni kui tahad.

3. Kirjuta, mida sellest lausest teada said.

Sain teada, et

- .....
- .....
- .....

4. Leia lõik, millest saad teada, mida tundis Indrek, kui Andres katuselt noole alla tõi. Leia poiste kahekõne.

1. Kirjuta rea ette punktiirile I, kui rääkis Indrek ja kui Andres, siis A.
2. Loe kahekõne ilmekalt.

5. Tee kokkuvõte Andrese suhtumisest nooremasse venda. Lõpeta laused.

Andrese ei meeldinud, et .....

Kui Andres ei suutnud venda sõnadega mõjutada, siis .....

Andres arvas, et Indrek .....

6. Mis oli vendadevahelise vaenu põhjuseks? Arutle.

Kokkupõrge usside ja sipelgate pärast

Matu oli poistele näidanud, mis võib ussiga teha: ta oli ussile näpitsa sappa pannud ja ussi näpitsa otsas sipelgapessa viinud. Seda armastas Andres Matule järele teha. Ta surus ussile hargi kaela peale ja Indrek pidi seal harki kinni hoidma, nii et uss oma pead ei saaks liigutada. Samal ajal võttis Andres näppudega ussi saba ja pani selle näpitsa vahele.

Ei olnud Andresel suuremat lõbu, kui sipelgapesa juures vahtida, kuidas näpitsavangis uss alguses tema kallale tormavaid sipelgaid õgis, nagu mõtleks ta kogu pesa tühjaks süüa, ja kuidas ta mõne aja pärast õgimast väsis, kuna aga sipelgate kahanemist polnud märgatagi. Vahetpidamata voolas uusi loomakesi võitlusse, ilma

et ükski oma elu oleks mikski pannud. Veel enam! Isegi need sipelgad, keda uss alguses nii aplalt oli õginud, pidasid nähtavasti võitlust edasi, sest teatud aja jooksul murdsid nad endile uuesti tee vabadusse küljekontide vahelt läbi naha. See oli võitluselõpu hakatus: sipelgad olid võitnud. Paari päeva pärast polnud ussist muud järel kui aga pikk valge selgroog. See seisis kaua, kuni sügiseni, sest tema peale ei hakanud ei sipelgate jõud ega hammas. Varsti harjusid nad temaga sedavõrd, et nad teda enam tähelegi ei

pannud, vaid asusid oma harilike toimetuste juurde. Aga nüüd kartsid poisid selle pesa sipelgaid, sest Matu oli neile seletanud, et peale ussi söömist on sipelgad niisama kihvtised kui usski.

Järgmisel suvel panid poisid imelikku asja tähele: kõigist neist sipelgapesadest, kuhu nad mineval suvel olid ussi pannud, olid sipelgad kadunud. Poisid torkisid kepiga pesad põhjani läbi – tühjad mis tühjad. Kas olid sipelgad kõik surnud või olid nad teise paika rännanud, seda poisid ei teadnud. Pealegi ei huvitanudki see neid eriliselt ja nõnda poleks sellest midagi olnud, kui ühte tagajärge poleks olnud: Indrek ei tahtnud enam ussi sipelgapesasse viia. Kui Andres teda kutsus harki ussi kaelal kinni hoidma, ei läinud ta.

«Kardad või?» küsis Andres.

«Ei karda, aga muidu ei taha,» vastas Indrek.

«Miks sa siis muidu ei taha?» päris Andres, kes kunagi ei taibanud, miks küll Indrek niisugust asja ei taha.

«Sipelgate pärast,» ütles noorem vend.

«Mis sul neist on, nemad pistavad ju ussi kinni, saavad hea keretäie,» arvas vanem.

«Aga pärast jätavad pesa maha.»

«Mis häda sul siis sest on?» imestas Andres. «On sul sipelgatest kahju või?»

«Ei ole, aga muidu,» vastas Indrek, kel oli häbi tunnistada, et tal tõepoolest sipelgatest nagu kahju oli, kuigi nad tema paljaid jalgu hammustasid.

«Mis muidu see siis sul on?» painas Andres.

«Ma lihtsalt ei taha ussiga mängida. Jätk on, kui sa näpuga ta saba näpitsa vahele paned.»

«Tahad, ma panen ilma näputa?»

«Ei taha, muidu ka ei taha.»

«Loll!» hüüdis Andres põlglikult. «Ma ei tahagi sind sitta appi, lähen üksi!»

Ja läkski üksi ning viis ussi sipelgapessa. Aga Indrek võttis ta sealt salaja ära ja mattis maha. Järgmisel päeval leidis Andres nii näpitsa kui ka ussi vajaka ja süüdistas selles Indrekut. Tõusis suur tüli, milles kannatajaks oli muidugi Indrek. Vanemate kõrvugi ulatus asi. Aga õigusemõistmine oli väga raske, sest isa pooldas enam vanemat, ema nooremat poega.

Üks tagajärg oli sellel õigusemõistmisel ometi: Andres ei kandnud enam usse sipelgapessa, vaid tegi nendega midagi muud. Päikese paistel lamavale ussile pistis ta tühja piimapudeli nina alla, kuhu see piima lõhna tõttu peagi sisse roomas. Niipea kui see oli sündinud, võttis Andres pudeli ja surus talle korgi kõvasti peale, pani ussi «hinge alla», nagu ta ise ütles. Tükk aega kandis ta nüüd pudelit kaasas ja õrritas ussi läbi klaasi. Viimaks riputas ta pudeli kuhugi puu otsa ja laskis tal seal ussiga seista – päeva, kaks, kolm ... nädala, kaks ja tüki kolmandagi. Ta tahtis nimelt näha, millal uss «hinge all» ära sureb. Aga kui see ka kolmandal nädalal poisi õrritustest ärritus, oma kaheharulist musta keelt nilpas ja lõuad vastu klaasi laiali ajas, siis viskas Andres pudeli koera ette. Sai ka see pudeli ümber küllalt tirelit löönud ja haukunud, purustas Andres pudeli ja tappis ussi. Nõnda tegi ta ikka ja jälle uuesti. Kodus seletasid nad, et piimapudelid lähevad kogemata katki – ka Indrek pidi nõnda valetama. Aga kui ema viimaks peaaegu pisarsilmil hädaldas, et enam kuskilt uusi pudeleid pole võtta, tunnistas Indrek talle asja üles. Sellest tuli Andresele tubli saun, kuid Indrek sai karjas Andreselt veel parema sauna, nii et tõetunnistaja hädakisa kaugele-kaugele kostis.

«Kui kodus sellest räägid, saad homme veel paremini,» ähvardas Andres ja Indrek teadis, et vend sõna peab.

«Tee, mis tahad, aga näe, änam emale ei valeta,» ütles Indrek nuttes.

«Miks sa siis esteks valetasid?» küsis Andres. «Eks sa öelnud kohe, et Andres ajas ussi pudelisse.»

«Sa ju käskisid valetada.»

«Mis sest, et käskisin. Kui sa nii väga tahad tõtt rääkida, mis sa siis minust kuulad.»

«Sa ju peksad,» nuttis Indrek.

«Las ma peksan, sina räägi ikka tõtt,» ütles Andres pilkavalt.

«Näe, räägingi nüüd,» kinnitas Indrek.

«Näe, peksangi siis,» ütles Andres.

«Kui suureks saan, siis änam ei lase peksa.»

«Sina ei saagi suureks,» ütles Andres. «Mina olen sinust alati suurem ja tugevam.»

Seda rääkis vanem vend nii kindlas usus, et isegi noorem uskuma pidi. Uue hooga hakkas ta nutma iseenda ja oma tõe pärast, mis istus nagu mürgine madugi umbselt korgitud piimapudelis.

1. Loe lause.

Ei olnud Andresel suuremat lõbu, kui sipelgapesa juures vahtida, kuidas näpitsavangis uss alguses tema kallale tormavaid sipelgaid õgis, nagu mõtleks ta kogu pesa tühjaks süüa, ja kuidas ta mõne aja pärast õgimast väsis, kuna aga sipelgate kahanemist polnud märgatagi.

2. Otsusta, kas teave on väljendatud õigesti. Vajadusel paranda või täienda.

Sain teada, et

- Andrese kõige suurem lõbu oli sipelgapesa juures vaadata, kuidas uss sipelgaid hävitas.
- näpitsate vahele pandud uss sõi pesa sipelgatest tühjaks.
- kui uss ära väsis, siis mõne aja pärast tormasid sipelgad ussi kallale.
- sipelgaid sündis aina juurde ning nende vähenemist polnud näha.

3. Vasta küsimustele.

1. Mis Andrese käsku täitis Indrek vastumeelselt?
2. Millal Indreku suhtumine ussi piinamisse muutus?
3. Kuidas Indrek keeldumist põhjendas?

4. Mis oli Indreku keeldumise tegelik põhjus?
5. Kuidas toimis Indrek pessa viidud ussiga?

4. Arutle.

1. Miks poiste vanemad ei suutnud laste tülisid lahendada?
2. Mida väljendab lause: „Indrek nuttis tõe pärast, mis istus nagu mürgine madugi umbselt korgitud piimapudelis“?

Viimane suur riid

See juhtus lõuna ajal, kui kari kodus oli. Ema võttis väljal varaseid kartuleid ja Andres ning Indrek olid kahekesi temale sinna järele läinud, et teda aidata. Aga selle asemel hakkas Indrek värskes mullas ei tea mis tegema ja Andres teda kiusama, sest tema ei võinud kannatada, et noorem vend midagi omaette nokitses ja teda nagu mikski ei pannud. Andres tahtis ikka liikuda, ikka rähelda, mitte aga nokitseda, nagu armastas seda Indrek, kes ise seejuures oma mõtetega nagu kuhugi teise maailma langes, mis vanemale vennale arusaamatu ja vastuvõtmatu oli. Nii sagedasti pidi Andres Indrekule ütlema:

«Jäta kord oma kükitamine, tule hakkame midagi tegema.»

Tegemise all mõistis Andres ikka mõnda toimetust või mängu, kus oli vaja jõudu pingutada, joosta ja hüpata, nii et särk seljas liimendas. Et tal üksinda igav hakkas, siis sundis ta Indrekut kaasa tegema. Enamasti heitis see venna tahtmisele alla. Aga ema juuresolekul oli ta palju iseteadvam ja julgem, tahtes nagu siin kõike alandust maha pesta, mis ta metsas vanemalt vennalt pidi kannatama. Kui siis Andres täna lõpuks sinnamaale läks, et ta Indrekul mütsi peast kahmas, sellesse pihuga mulda sisse pani, et ta raskem oleks, ja ta siis kaugele kartulisse viskas, kaotas Indrek igasuguse kannatuse. Tema näojooned kiskusid imelikult kokku ja hambad krigisesid suus, kui ta maast paraja kivi kahmas ja otse pimesi sellega Andrese pihta virutas. Aga see kui tugevam oli julge, rahulik ja leidlik. Niipea kui nõrgem oma kivi minema saatis,

laskus vanem vend kartulimullale kõhuli ja kivi lendas täie hooga temast üle vastu külge emale, kes Andrese selja taga kummargil maa seest kartuleid kaapis. Andres naeris, sest ta ei pannud alguses tähele, et Mari oli hingetult kartulikorvi kõrvale värskete mullale langenud. Indrekul lõi silmade ees kõik mustaks, pilkases pimeduses sähvisid ainult mingisugused kiudpeened palavad väljud.

«Kas said külge?» küsis Andres temalt pilkavalt.

See küsimus tõi Indrekule aru tagasi. Nähes, et ema end korvi najale juba istukile ajab, tormas ta meeletuna Andresest mööda ema juurde ja hakkas karjuma. Ema oigas ja aietas. Indrek viskles tema ees kramplikes tõmmetes, nagu vastu mulda. Nähtavasti ei söandanud ta ema puudutada.

«Mis su arus ometi on,» lausus ema viimaks pojale.

«Tahtsin ju Andresele, tema kiusas,» nuuksus poiss hingetult.

«Ja sina seal,» pöördus ema nüüd Andrese poole, kes seisis eemal langus päi, «kas sul häbi ei ole väiksemat ühtepuhku kiusata. Mis sa tast tahad?»

Mari katsus end üles ajada, aga ei võinud: valus oli. Tõusis viimaks põlvili ja tahtis hakata nõnda kartuleid võtma, sest aega viita polnud võimalik. Nüüd sai Indrek nii palju julgust, et kargas maast ja langes emale kaela.

«Ai, ai, ai!» karjus Mari. «Sa teed mulle haiget!»

Jällegi langes poiss maha, aga seekord surus ta oma näo ema mullasesse rüppe. Nüüd ei saanud see muidu, kui pidi poja sassis ja pulstunud juukseid silitama.

«Kus su müts on?» küsis ta poisilt.

«Andres pani mulda täis ja viskas kartulisse,» nuuksus Indrek.

«Ah siis sellepärast!» lausus ema.

«Sa mu vaene, vaene poiss, mis sa küll pead kannatama,» rääkis ema haletsevalt poisi pead silitades. Silmad tulid endal vett täis, nii et kõrvaltvaataja arugi poleks saanud, kes kummalegi haiget oli teinud, kas poeg emale või ema pojale. Raske oli mõista, kumma valu praegu suurem ja sügavam oli, sest ema kannatas saadud hoobi ja oma poja alanduse pärast.

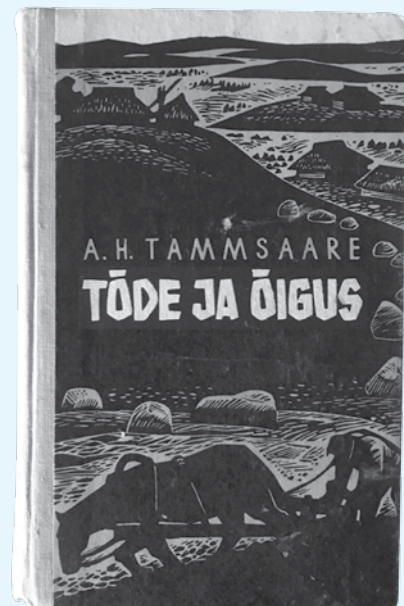

«Aita mul nüüd kartulikorv täis võtta, sa viitsid mul hulga aega ära,» ütles ema viimaks Indrekule.

Andres seisis natukene maad eemal ja vaatas pealt, siis läks ta sõna lausumata toa poole, sest äkki tundis ta end siin võõrana. See aimdus oli tal täna esimest korda, aga tulevikus ei saanud ta temast enam kunagi päris lahti. Ikka seisis tal silme ees, kuidas need kaks tema ära minnes sinna kartulimaale olid jäänud. Seetõttu kadus tal endine tahtmine Indrekuga vaielda või teda kiusata. Tuli ka nüüd veel nende vahel nääklemisi ette, aga vahekorra teravus oli kadunud. Kumbki kõndis nüüd oma rada.

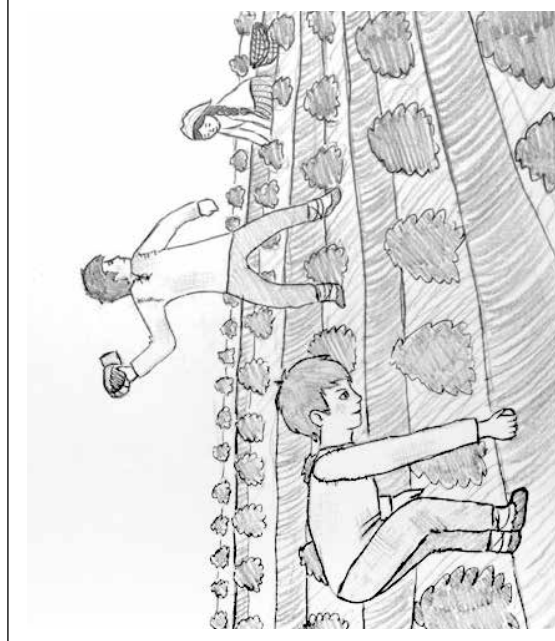
„**Tõde ja õigus**“ on Anton Hansen Tammsaare viieosaline romaanisari. Selles kujutatakse 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi algusaastate Eesti elu. „Tõde ja õigus“ ilmus aastatel 1926–1933. „Tõde ja õiguse“ esimene, tuntuim osa, algab noore abielupaari, Andrese ja Krõõda tulekuga uude elukohta Vargamäele Mäe tallu. Teos kirjeldab Andrese pere, muude majaliste ja naabrite elu 19. sajandi lõpu Eesti külas. Teose keskne teema on tõe ja õiguse otsingud ning lakkamatu töö, lõputu võitlus maaga, mis rikub mõnegi tegelase elu. Läbiv teema on Andrese

aastatepikkune vaen ja kohtuskäimine kiusliku naabrimehe Oru Pearuga. Andrese esimene naine Krõõt sureb noorelt, üksi jäänud peremees abiellub talus töötava Mariga. Esimese osa lõpus lahkub Andrese poeg Indrek linna.

1. Jutusta piltkava abil.

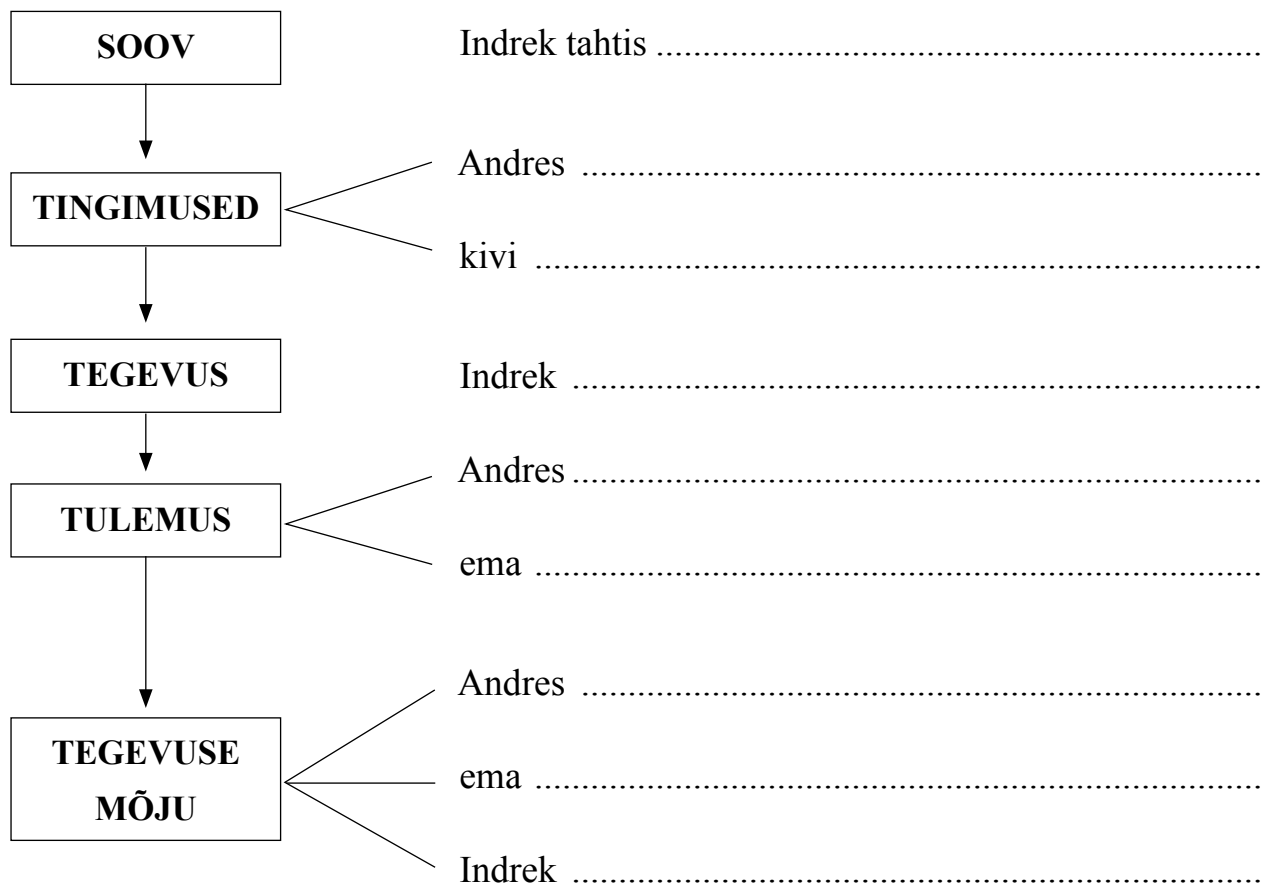
- Indrek ja Andres.
- Indrek ja ema.

2. Räägi, mida tegid Andres ja Indrek, kui ema oli kiviga pihta saanud.

Mida tegi Andres?	Missugune oli?	Mida tegi Indrek?
seisis longus päi vaatas pealt tundis kõrvalejäetuna läks koju ei tahtnud venda kiusata	kiuslik kohkunud õnnetu meeleheitel hirmunud kurb murelik kahetsev kangekaelne	silmade ees lõi mustaks tormas ema juurde viskas pikali nuuksus ja nuttis langes emale kaela

4. Analüüsi Indreku käitumist. Täida lüngad.

HINNANG: Indreku soov ei täitunud. *Mida poiss valesti tegi?*

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....

3. Arutle.

1. Kõik kolm tegelast kannatasid. Mille tõttu kannatas

- Indrek?
- ema?
- Andres?

2. Võrdle Andrest ja Indrekut nende käitumise põhjal.

Vennad olid iseloomu poolest vastandlikud.

Kui Indrek tundis ....., siis Andres .....

Kui Andres ....., siis Indrek .....

4. Kirjuta kokkuvõte. Reasta sõnad õiges järjekorras.

soovimatuid tegutsemise tagajärgi Mõtlematu tuua võib kaasa

.....

.....

KORDAMINE:

A. HANSEN TAMMSAARE ELU JA LOOMING

1. Kirjuta puuduvad kohanimed. Kasuta interneti abi.

Kirjaniku elu ja loomingu tutvustamiseks ning mälestuse jäädvustamiseks on Eestis

- 2 muuseumi: Vargamäel ja .....
- 3 monumenti: Albu vallamaja juures, ...

- 2 temanimelist parki: ..... ja .....
- Tammsaare tänavad asuvad Jõhvis, Tamsalus, ..., ...
ja .....

Eestis antakse välja Tammsaare-nimelist kirjanduspreemiat ja Tammsaare romaaniauhinda.

Tammsaare pilt oli aastatel

1992–2011 käibel olnud Eesti pangatähel.

2. Tammsaare kirjandusteoste põhjal on tehtud arvukalt telelavastusi ja filmid:
„Põrgupõhja uus Vanapagan“, *„Kõrboja peremees“*, *„Ma armastasin sakslast“*.
Romaani „Tõde ja õigus“ teise osa põhjal valminud filmi pealkirja saad teada, kui lahendada ristsõna.

1.							
	2.						
	3.						
	4.						
		5.					
			6.				

1. Kirjaniku kodulinn. 2. A. Tammsaare sünninimi. 3. Vargamäe Mäe talu peremees.
 4. Mäe talu perenaine, Andrese teine naine ja Indreku ema. 5. Oru talu kiuslik peremees.
 6. Andrese esimene naine.

Ülalt alla: Romaani „Tõde ja õigus“ teise osa põhjal valminud filmi pealkiri on: .....

6 OSKAR LUTS

Oskar Luts (1887–1953) oli eesti rahvakirjanik ja apteeker. Ta õppis Palamuse kihelkonnakoolis ja Tartu reaalkoolis. Luts õppis Tartu ülikoolis rohuteadust ja oli apteekriõpilane. Oskar Lutsu tuntumad teosed on Tootsi-lugude sari „Kevade“, „Suvi“ ja „Sügis“, samuti lastejutt „Nukitsamees“. Luts avaldas ka jutustusi ja näidendeid. Tema teoseid on lavastatud teatrites ja nende põhjal on loodud mitu filmi.

Kapsapea

Oskar Luts

Näidend ühes vaatuses

Tegelased:

SAMUEL PLIUHKAM, taluperemees

ROOSI, tema naine

ELIISABET ehk Liispet, nende tütar

TÕNIS SÄGI, noor taluperemees,
Eliisabethi peigmees

KRÕÕT, saunanaine Pliuhkami saunas

KUSTI, saunanaise 7-aastane poeg

MAALI, saunanaise 5-aastane tütar

JÜRI, sulane Pliuhkami juures

Aeg: aastal 1910

kunstnik Epp Marguste illustatsioonid
raamatule „Kapsapea“, TEA 2008

Tagakamber Pliuhkami talus. Akna all laual põleb lamp. Rooski kohendab kapi juures. On kuulda, kuidas keegi õuest eeskambrisse tuleb. Rooski kuulatab.

SÄGI (*tuleb eeskambrist tagakambrisse*): Tere õhtust kah!

ROOSI: Tere õhtust! Tere õhtust! Ei tundnud esiti äragi, et ei tea, kes seal on. Lambiraisk kah nagu lõpnud sea silm. Ärgitan küll juba ammugi puruks visata, aga kahju ikka raipest nagu. Eks sa tule tahapoole (*Annab tooli. Sägi istub.*)

SÄGI: Kas teie rahvast kodu ei olegi?

ROOSI (*paneב suurema lambi põlema ja kustutab väikese*): On küll. Vanamees viskas ahju taha pikali ... ja ei tea, kuhu see Liispet siit välja läks. Küll ta tuleb. (*Hõikab.*) Vanamees, kuule! Tule üles!

PLIUHKAM (*ahju tagant*): Mes seal on?

ROOSI: Tule, tule üles! Tõnis on siin.

PLIUHKAM: Ahah!

SÄGI: Tere õhtust!

PLIUHKAM: Tere, tere! (*Tuleb ahju tagant välja, teretab Sägit kättpidi ja istub laua juurde. Ta on särgiväel ja paljajalu.*) Noh?

SÄGI: Ma tuln vaatama, mis te siin teete. Kas pühapäeval näitusele lähete kah? Pühapäeval on Paunveres näitus.

PLIUHKAM: Ah väljanäitus või? Õeldasse olema jah teene ... Kas sa lähed?

SÄGI: Jah, ma ikka tahtsin minna küll. Tahan isegi paar asja viia. Viivad ju ikka teised kõik, ma katsun õige kah: vahest annavad mõne auhinna või kiitusekirja. Näe, Ülesoo Mihkel viis mineval aastal kartuleid ja kapsaid, sai viis rubla ja kiitusekirja. Kah asi!

PLIUHKAM: Aa, või viis rubla ja kiitusekirja. Noh, miks ta asi ei ole. See on jo nigu maast leitud. Mes sa sinna viid?

SÄGI: Ma viin kah kartuleid ... Mul seal mõni kaunis suur kapsapea kah ... Otsin suurema välja ja ...

PLIUHKAM: Ja-jah. Ega mina seda kiitusekirja nii väga tahakski! Andku viis rubla,

mina sellegagi rahul. Aga nagu et ajalehte panevad – pangu piale ... ku nad selle eest au-innast maha ei arva.

SÄGI: Ooh, ei arva maha midagi.

ROOSI: Näh, sul vanamees, kah nagu himu midagi viia, et kah auhinnast ja kiitusekirjast räägid?

PLIUHKAM (sügab kukalt): Ei tia kedagi niisugust ...

SÄGI: Ega sinna võib kõik viia, mis sa aga tahad. Seal on kõiksugu osakonnad: loomad, vili, käsitöö, masinad, kartulid, kapsad ...

PLIUHKAM: Ja-noh, meil ei ole jälle niisukesti kartuleid ja kapsaid, mida viia võiks. Kapsad on pisikesed ja pehmed nagu tohlud. Mina ei tia. Kust põrgust te need taimed kevade välja kiskusite, aga päid nad ei võta. Kas tee või tina. Paremid kartulid me tänavu kah ei saa ... kõik puha pisikesed nagu pabulad.

SÄGI: Midagi muud viia ...?

PLIUHKAM: Mes sa muud viid? Ega sinna niisukesti vanu asju võeta, nii mes nii nagu ikke nii kaunis vana on? Neid aetasse nüid küll kah taga. suvelgi käis siin üks tudeng või kes ta oli ... tahtis ära osta ... ajas peale nagu uni, et tema annab kaks rubla. Esiti veel küll, et kingi temale, et tema annab tähe vasta, et ega tema endale korja, et tema annab jälle edasi ... muusijunnile või kellele. Siin ta plaras tüki aega. Ei mina akand kuulama, mes ta rääkis. Suurem asi ta n'd küll ei ole ... üks vana kerst.

SÄGI: Ah kaks rubla pakkus?

PLIUHKAM: jah. Ei mina and ära, et ku sa jõuad kaks rubla maksa, küll maksad siis neli kah, ku sul teda tarvis on. Ei tia's nüid, kas viia teene õige näitusele või?

SÄGI: Ei tea, kas nad näitusel vanade asjade eest annavad kah midagi. Aga niisugune muuseum on ikka olemas küll. See seisvat juba ajalehtedes, et on. et korjavad kõik need vanad eesti mälestused kokku ja ... et siis on pärast hea teisi vaadata.

PLIUHKAM: Jah, ei tea, mes sa neist ikke vaatad. Tuleb aga korra linnasaksal niisuke tuju ja siis ... Pärast jätavad kõik laokile, kos üks, kos teene. Aga ku kerstu eest näitusel kedagi ei saa, siis oleks ikke teese piaaegu suvel kahe rubla eest ära võind anda. Eks siis oleks näind, mes nad ta'ga oleks teind.

SÄGI: Ma tean küll, ta käis meil kah. Justkui mustlane teine. Kõigepealt jah kohe, et – anna ilma! No kuidas sa ikka oma asja ilma käest ära annad. Noh siis, et tema maksab. Mis maksab – pakub ju niisugust hinda, et ...

PLIUHKAM: Ma arvan, ta tuleb tuleval suvel jälle. Aga siis vaja õige viis rubla küsida. Kui see tuhingi neil veel mööda põle läind, ehk annavad kah, aga kui ei – võtku piale kahe eest. Ei tia, mes minagi teesega teen. Meil on seal veel paar niisukest asja ... selle, nagu sa ütled, selle muusijunni jaoks või: üks vana tõrs ja ... ja üks vana, ilma sangata pada kah.

ROOSI: Noh, sellel on jo suur auk paja põhjas.

PLIUHKAM: No mes sest! Augu kõrvalt on jo terve! Ku n'd tiaks, et näitusel midagi antasse, siis –

SÄGI: Ei tea. Mitte ei tea. Aga parem oleks küll ikka nii ... Mõni uus asi, nagu põllusaadused või nii ...

ELIISABET (*astub sisse*): Tere õhtust! –

SÄGI: Tere õhtust, Liispet! (*Tõuseb üles, annab Eliisabetile kätt ja istub endisele kohale tagasi.*)

ROOSI: Liispet, kas uudist tead? Tõnis viib oma kapsad ja kartulid näitusele ja saab viis rubla ja kiitusekirja.

ELIISABET: Tõesti?

SÄGI: Ma viin nüüd küll, aga ega see veel nii kindel ole, et ma just viis rubla ja kiitusekirja saan; võib-olla antakse vähem.

ELIISABET: Aga võib-olla antakse rohkem.

SÄGI: Võib-olla kah ... aga ei tea, sest ... Viis pead on ju suured küll ja kõvad justkui jõmakud, aga teised viis on väiksemad, ja ühel paganal on veel niisugused imelikud sinakad lehed. Mina ei tea, kust see tuleb?

PLIUHKAM: Taimed, noh! Taimed on niisukesed. Ma ütlen jo: oleks nemad kevade kah vähegi mõistlikke taimi katsund, eks saaks meie kah kapsaid, aga no, mes nüüd!

ROOSI: Kas minagi nende hinge sisse teadsin, mis nad olid.

PLIUHKAM: Aga vaata, saananaesel on palju suuremad kapsad kui meil. Ometi maa oli tal lahjem ja küntud ei saand õieti, aga mine, vaata.

ELIISABET: Saunanaisel on küll üks kapsapea õige suur. Kohe hirm tuleb, kui vaatad. Teised kapsad ei ole nii suured, aga see üks, see on justkui pada.

PLIUHKAM: Taimed, noh!

ROOSI: Mis te nüüd nende taimedega! Too tuleval aastal ise taimed, eks siis näe, kui suured nad sul kasvavad.

PLIUHKAM: Tuleva aasta!

ELIISABET (*Sägile*): Või sina lähed's kapsaste ja kartulitega näitusele? Noh, kus sa minu jätab?

SÄGI: Tule ühes.

ELIISABET: jah, mul pole sinna midagi viia. Oleks mul kah midagi viia, nii et kah auhinna ja kiitusekirja saaksin, siis tuleksin küll.

SÄGI: Vahest on midagi? Sinna on ükskõik, sinna võib mistahes viia.

ELIISABET (*mõtleb järele; Roosile, kes silgukausi ja leivakannikaga tagakambri tuleb*): Ema, ma viin õige selle triibulise teki näitusele, selle, mis sa saunanaisel kududa lasksid. Kas jah?

ROOSI: Sina siis kah tahad näitusele minna. (*Paneb toodud kraami lauale.*)

ELIISABET: Jah. (*võtab kapist kokkupandud teki ja tuleb sellega laua juurde.*)
Vaata, Tõnis! Mis sa arvad, kui ma selle teki näitusele viin? Vaata, kui ilus!

SÄGI: Jah, ilus tekk! Ei mõista midagi ütelda! Kas sina kudusid?

ELIISABET: Ei. Saunanaine kudus. Aga mis sellest siis. Ega sinagi oma kapsapäid ise teinud. Ja mis sellest, kes tegi, peaasi, kelle oma ta on.

SÄGI: Ei, ega ma ütlegi, et ... Võib viia küll.

ELIISABET: Kuula nüüd! Mis ta muidu kapis vedeleb. Las teenib auhinda. Sängi peale panna ema teist muidugi enne ei lase, kui me pulmad ära teeme. Eks ole – viime?

SÄGI: Viime jah. Ja kui me kiitusekirjad saame, siis laseme suure raami teha ja panen mõlemad sinna alla. Vaata siis, kui ilus on!

ELIISABET: Jah, seda me teeme. See oli nüüd üks jumala õnn, et sa ütlemas tulid, et näitus on. (*Paneb teki sängile ja istub sinnasamasse.*)

PLIUHKAM: Põrgu, mes mina sinna pian viima?

ROOSI: Oh jäta, las nooremad viivad, kui nad tahavad.

PLIUHKAM: Ei jäta. (*Keegi tuleb väljast eeskambrisse ja hakkab pliidi juures talitama.*) Kes sal tuli?

ROOSI: Saunanaine vist. (*Vaatab eeskambrisse.*) Saunanaine jah.

PLIUHKAM (*hõikab eeskambrisse*): Krõõt, ae!

KRÕÕT: Ae-ae!

PLIUHKAM: Tule seia! (*Krõõt tuleb.*) Kuule, Krõõt, sul on saana pool vao pial üks suur kapsapia. Anna see mulle!

KRÕÕT: Noh, mis sa ta'ga teed?

PLIUHKAM: Mul on vaja.

KRÕÕT: Enesel suur plaatsam kapsaid täis, kas teil neist veel küll ei saa?

PLIUHKAM: Plaatsam! Aga ei ühtegi niisukest põle, nigu sinu oma. Ma ütlen jo, tõivad kevadel taimed, nigu iiresabad teesed, ei tia, mes sa sealt saad. Oleks ükski suurem pia olema. Ega ma su kääst teda ilma taha, ma annan sulle kolm oma kapsapiad vastu.

KRÕÕT: Ooh – nüüd kapsapäid vahetama! Las ta olla. tema on nii suur, nagu ta on kasvanud. Kapsas ikka kapsas. Ega temagi peale teine päike paistnud; ikka seesama issanda päike, mis pererahvagi kapsaste peale.

PLIUHKAM: Jah, ole sa'nd selle piale uhke. Viis – noh!

KRÕÖT: Mis viis?

PLIUHKAM: Ma annan sulle viis oma kapsast vasta.

KRÕÖT: Oh, mis sa nüüd kiusad! Nii palju kah asja on, nüüd tahad sedagi käest ära võtta. Lase ta olla. Lase ta kasvab. On teine lastelegi asjaks. Iga päev käivad teist silitamas ja paitamas ikka et: meie nunnu ja meie nunnu.

ELIISABET: Isa tahab seda kapsapead vist näitusele viia, ega ta muidu nuru.

KRÕÖT: Mis näitusele?

PLIUHKAM: Jah, kuula nüüd! Ei tia mes näitusele! Ei tia, kuhu näitusele ma ta viin ... Kometimajasse või? Ei tia, mes imetegu veel'nd ära ei ole, et veel näitusele või kuhu. Anna ära, Krõõt, mes sa jonnid ta'ga. Ku sa kapsaste vastu ei taha vahetada, ma ostan ta puhta raha eest ära. Ma annan sulle kümme kopikat selle pia eest. See on jo ükskord ia ind üheainsa kapsa eest. Anna ära!

KRÕÖT: Ei anna. Õige nüüd imelikud oma kapsapea jahis! Las ta kasvab. Las ometi lapsedki mängivad seal ümber. Ja siis veel näitusele või teab kuhu meie nunnut ...

PLIUHKAM: Pagan sind oma nunnuga! Lastele anna vemmalt, see on nende mänguasi. Mis printsid ja printsessid sa oma lastest kasvatad, et sa neile kõiksugu mänguasju oiad?

SÄGI: Anna ära jah, Krõõt, mis sa tühjaga teed! Mõtle: sa saad viis kapsapead või

kümme kopikat vastu. See on ju hinda kas pagan võtku! Kes sulle annab mujal kümme kopikat kapsapea eest. Kaks kopikat on kapsapea hind.

PLIUHKAM: Ole mõistlik vanainimene; ära ole keblak.

KRÕÕT: Las kapsapea kasvab pealegi. Ei tea, mis sinagi temaga ära teed; oleks veel laps, siis mängiks või ... Näe, perenaine ei ütle sõnagi, ja kapsad on ikka ometi rohkem perenaise kui peremehe hooleks.

ROOSI: Jah, ei tea, mis mul nüüd. Mul ükskõik, missugune kapsapea on.

PLIUHKAM (Krõõdale): Oh, sa kuri vanainimene! Ma nään, sa tahad mu kääst vägisi viisteistkümme kopikat välja kiusata. – Noh olgu viisteistkümme! Too ta seia! (Võtab rahakoti välja.)

KRÕÕT: Ei too ühti. Nüüd lähen ära koju. (Läheb eeskambrisse.)

SÄGI: Pagana, vanamoor!

ELIISABET: Oi, ta on kõva peaga! Ega tema järele anna, kui ta kord midagi ütleb.

ROOSI: Ja ei tea, mis te ta'ga ikka teeksite, selle kapsapeaga?

PLIUHKAM: Tohoo pime! Kuuled ometi, au-indu sadab nigu vihma igaühele, kes aga midagi niisukest värskemat viib ... No, ku mina selle jõmaka sinna viin, nad annavad mulle kümme rubla.

ROOSI: See on saunanaise kapsas. Lase saunanaine ise viib. Eks temalegi lähe see kümme rubla tarvis.

PLIUHKAM: Jah, saananaesele antasse siis mõni-auind.

ROOSI: Kas saunanaistele ei anta auhindu?

SÄGI: Ei, ega saunanaistele vist ei anta.

ELIISABET: Jah, saunanaisele antakse nüüd mõni auhind. No las ta viib selle teki sinna, eks näe, kes talle annab auhinna.

PLIUHKAM (tõuseb üles, paneb vanad kotad jalga, pintsaku selga ja läheb eeskambrist välja.): Oota, ma lään vaatan.

ROOSI: Ei tea, mispärast neile siis ei anta?

ELIISABET: Mispärast – vaesed noh! Mis ta's on, läheb sinna sipa-sapa oma

pasteldega – ei tea, kes sulle sedaviisi auhinda annab ... Mis sa arvad, Tõnis, ma panen õige oma kriuksuga saapad jalga, kui me lähme, mis?

SÄGI: Võib küll, kui aga vihma ei peaks tulema. Vihm võtab kriuksu ära.

ELIISABET: Noh, vahest peab ometi kuiva! Oleks ta peaks kuiva! Ei tea, mis ta ühtelugu sadada laristab!

SÄGI: Vihmaga on hea kalosse kanda: astu aga pats-pats, ei lähe märg läbi ega midagi.

ELIISABET: Ei mina kalosse küll usu jalga panna – üks poiss oli ükskord teist poissi sõimanud, et ikka orasetallaja ja umbrohukülvaja ja ... Poisil olnud kuiva ilmaga lossid otsas.

ROOSI: Ei tea, mis ta temast siis sõimas?

ELIISABET: Kade noh ... et temal ei ole.

ELIISABETH: Kes seal siis nüüd tuleb nii suure mürinaga?

PLIUHKAM (jookseb suure rutuga sisse, kapsapea käes): Ära nägid, paganad! Öösel kah valvavad oma kapsapea juures! Noh, kuhu ta nüüd panna? Nad on mul kannul. (Väljast kostab koerte haukumist ja sammude müdin.)

ELIISABET: Pane kapi otsa!

SÄGI: Pane kappi riiete alla. (Tõuseb segadus. Pliuhkam jookseb kapsapeaga toas ringi, ega tea, kuhu see peita.)

ROOSI: Mis sa pöörane tegid! Sa tõid teise kapsapea salaja ära.

PLIUHKAM: Ole sina vait! Oota, ma panen ta õige sängi alla. Sa, Liispet, istu siia ette ja ära tee väljagi, et sial on. soo. Tulevad kurjadvaimud.

KRÕÕT: (Kusti käekõrval, tuleb tagakambrisse, nende järel Maali, kes ema sabast kinni hoiab ja nutab.): Anna aga, anna siia, peremees, meie kapsapea! Me nägime küll, kui sa tulid ja teise üles tõmbasid. Anna aga siia!

PLIUHKAM: Mes kapsapia? Mes sa ajad? Ma põle ühtegi kapsapiad näind. Kuda sa nii rumal oled! Mina lähen sinu kapsapiad kiskuma! Kes tiab, kes külast oli, kes kapsapia ära viis.

KRÕÕT: Oh sa armutegu! Poleks ma ise näinud, kui sa toa poole jooksid. Heaga ei saanud, siis nüüd tulid, võtsid vägisi. Anna aga siia! Anna aga siia!

KUSTI: (nutab): Ema, võta meie nunnu ära!

KRÕÕT: (Kustile): Mis sa karjud, küll sa saad kätte oma nunnu.

SÄGI: Noh, kui peremees oleks võtnud, eks siis oleks ometi meie näinud, kuhu ta selle pani. Aga meie ei näinud.

ELIISABET: Isa ei käinud väljaski, kus ta siis teie kapsapead sai ära tuua.

ROOSI: Mis see nüüd olgu praegu! Andke kätte!

PLIUHKAM (Roosile): Kas sa pead oma suu! Mes asja ma annan kätte? Sa oled ka õige totraks läinud!

KRÕÕT: Armas aeg! Näed, muldki siin veel maas, juure küljest maha pudenenud, siis tema ei võtnud. Mõtle ometi, mis sa teed, vanainimene! Häbi võiks olla!

MAALI: Ema, võta meie nunnu ära! (Nutab.)

PLIUHKAM: Mes äbi olla! Näita, kus on muld. Selle tõid sa oma jalgadega siia.

KUSTI (näitab sängi alla): Ema, näe, kus nunnu!

KRÕÕT: Võta ära! Võta ära! (Kusti poeb ruttu sängi alla.)

ELIISABET: Kus sa lähed, poiss, minu sängi alla, mis? (Rebib Kustit sängi alt välja.) Sinna on sind veel vaja, mis? Kas sa saad välja, mis?

KUSTI (sängi all): Ai-ai-ai!

KRÕÕT (rebib Eliisabeti sängist kaugemale): Ära nüüd, juudas. Löö last! Vaata ometi sinagi, perenaine, mis ta teeb!

PLIUHKAM: Välja, välja süngi alt, poiss! Või muidu võtan piitsa! (Võtab süngast piitsa.)

ROOSI (võtab piitsast kinni): Mis sa nüüd teed ometigi, sa lähed last ilmaasjata peksma! Ei tohi minna!

MAALI: Ema, võta nunnu ära!

ELIISABET: Välja süngi alt! Välja süngi alt!

KUSTI: Ai-ai-ai!

KRÕÕT (Kustile): Ära tule välja, Kusti! Ära tule välja, Kusti! Näri nunnu hammastega katki! Kisu puruks! Ära tervelt kätte anna! Näri, näri! Kas kuuled? Kus sa oled? (Vaatab süngi alla.) Kusti!

(Kusti kargab süngi alt välja ja tahab kapsapeaga uksest välja joosta, aga komistab ja kukub, kuna kapsapea Pliuhkami jalge ette veereb.)

PLIUHKAM (haarab kapsapea enda kätte): Ahaa! Noh, ma ta'ks näha, kes ta nüüd minu käest veel ära võtab. (Ähvardab piitsaga, Kusti tõuseb üles ja hakkab nutma.)

ELIISABET (tahab Kustit lüüa): Ot sa poisikratt, või tema tahab ära joosta! Ma sulle ...

KRÕÕT: Ära sa nüüd tule lööma jälle! Teil on nüüd kapsapea käes, sööge ta nüüd ära, kui tahate, aga ärge peksma tulge. Võtke nüüd jah, kohe kätte ja pange ta toorelt nahka, siis on süda rahul. (Lastele.) Lähme meie ära, las peremees hakkab kapsapead õgima.

KUSTI: Võta meie nunnu ära!

KRÕÕT: Ole vait! See on nüüd peremehe nunnu.

PLIUHKAM: No, muidugi minu nunnu. Mes minu maa pial kasvab, on minu oma jah. Vaata, ku ma võtan sul kõik kapsad kääst ära, vaata siis! Ja kihutan sind ennast kah saanast välja, vaata siis!

ELIISABET: Välja jah! Välja jah!

ROOSI: Tohoo ime, mis teil on ometi täna! Justkui põlema läksid oma näitusega. Sa, Tõnis, ära ütle neile enam millalgi, kui midagi niisugust asja on.

SÄGI: Ei noh, egas sellest midagi ole. (Tõuseb üles ja läheb Krõõda juurde.) Sa,

Krõõt, oled ikka üks rumal inimene: mis sa räistad oma kapsaga! Las peremees viib ta Paunvere näitusele ja saab auhinna. Ta annab selle sulle tagasi, tee siis ta'ga, mis tahad. Nüüd viiakse jo kõik mis vähe paremat on, näitusele. Mis sa sõdid!

KRÕÕT: Võeh, või veel näitusele ka! Vaata sinna on teda veel tarvis, mööda maailma ümber vedada! Ei seda ma küll ei lase. Sööge ta siinsamas, kui teil nälg on, aga sinna küll ei tohi viia. Niipea, kui te sinna viite, lähen järele ja nõuan tagasi.

PLIUHKAM: Kas sa loll oled, Krõõt! Sa tahad, et sind küla siad välja naeravad!

KRÕÕT: Lähen jah, seda te näete!

SÄGI: Saa aru, Krõõt, kui sa kapsapea näitusele lased viia, aitad sa sellega põllumajandust tõsta, nagu ajalehes kirjutatakse.

KRÕÕT: Las ajalehed teevad, mis nemad tahavad, tõstku või jätku tõstmata. Kui te sinna viite, mina toon ära!

PLIUHKAM: Siis kihutan ma sinu sellesama piitsaga saanast välja, kas mõistad? Kasi kohe välja! Jalamaid! Välja! (Lööb Kustile piitsaga mööda jalga, mispeale viimane „ai“ karjub.)

KRÕÕT: Oh sa see ja teine! (Läheb Maali ja Kustiga ära. Eeskambrist on kuulda, kuidas Maali ja Kusti ära minnes nutavad ja „meie nunnut“ taga kahetsevad. Väljas hauguvad koerad. Vist läks neile peremehe ülekohus südamesse.)

PLIUHKAM: Kurjavaimu nõid! (Tuleb laua juurde ja silmitseb kapsapead.) Ongi poisiraisk ambajäljed sisse vajutand! Kas näed! Kahest-kolmest kohast on võtnud! Näe, siit on võtnud, siit on võtnud! ...

ELIISABET: Siit kah, näete!

SÄGI: Näete, siit on veel tüki välja hammustanud.

PLIUHKAM: Oh sa põrgu põhilaud! Oh sa seenetreial! Obuseunenägu! Mait niisuke! Noh, nüüd on kümme rubla nahkas!

SÄGI: Ei ole. Oota, võtame need pealmised lehed ära, siis ei jää nähagi. (Võtab lehe lehe järel kapsapea küljest ära.) Vaata nii ... Noh, nüüd see veel ja see veel ...

ELIISABET: Mõtle, kus ometi hambad!

PLIUHKAM: Niisuke sunnik aab terve näituse nurja.

ROOSI: No-jah minge nüüd veel järele ja andke poisile uus keretäis, et ta kapsapea ära näris.

PLIUHKAM: Ole sina vait! Mes sa niisukestest asjadest tiad! (Sägile.) Pia, pia, ära enam võta! Sedaviisi jääb pea veikeseks. Viimati ei antagi enam kümmet rubla, ütlevad, et veike on.

SÄGI: Oota nüüd, ega sedaviisi ka ei või, kui tükk väljas on. Me peame ikka niipalju ära võtma, et pea sile on ja hambajälgi näha pole. Noh, mis siiski on, kui sa kümne asemel viis saad!

PLIUHKAM: Oih, oih! Sul kerge ütelda: viis. Aga mespärast mitte kümme võtta, ku saab. Too siia! (Tahab kapsast Sägi käest ära võtta.)

SÄGI: Pea nüüd kinni! Selle lehe võtame veel ära.

PLIUHKAM: Ära'nd võta, kas kuuled! Pea jääb veikseks ja paljaks nigu põlveots, selle eest'nd kedagi antasse.

ELIISABET: Ära võta jah enam, Tõnis! Mis see paar hambajälge talle teeb.

PLIUHKAM: Kuula'nd, mes sulle öeldasse, ära võta enam! Sa justkui meelega tahad, et mina au-inda ei saa.

SÄGI: Vaata kus loll – meelega! Mina tahan nüüd meelega, et tema auhinda ei saa! See leht tuleb nimelt ära võtta. Kas näed: justkui rotid on närimas käinud.

PLIUHKAM: Ära võta enam! Anna siia!

ELIISABET: Too siia, minu kätte! (Krapsab kapsapea enda kätte.)

SÄGI: Mis nüüd sina jändad! Sina kah nüüd midagi tead! Too siia!

ELIISABET: Ei anna. Sina rässutad ära, nii et midagi ei saa.

PLIUHKAM: Ära anna, ära anna! Temal on kade meel, et minul suurem kapsas on ku temal. Ära anna!

ELIISABET: Ei anna, ei anna! Võta, isa! (Püüab kapsast üle laua isa kätte anda. Pliuhkam kahmab kapsapea enda kätte, aga nii õnnetult, et see aknast välja prahvatab.)

ROOSI: Oh sa armas aeg! Mis see nüüd oli? (Jookseb lähemale. Väljast on kuulda, kuidas Kusti rõõmuga kilkab: „Ema, ema, juba mul nunnu käes. Juba mul nunnu käes!“)

PLIUHKAM: Nojah, nüüd sai poisi-kurivaim kapsa kätte, mes tal nüüd viga! Mine võta veel raibe ammaste vahelt kinni! (Sägile.) Kuule poiss, ma annan nüüd sulle piitsa! Mes sa lõhud!

SÄGI: Noh, kas see minu süü oli?

ELIISABET: Kelle siis? Justkui vana tola! Mis sa siis kraapasid tast!

SÄGI: Kuule, Liispet, kui sa niiviisi räägid, ma ei –

ELIISABET: Muidugi oled tola! Te kõik olete tolad, niipalju kui teid vendi on!

SÄGI: Sa ise oled tola.

PLIUHKAM (Sägile): No oled, oled jah tola!

SÄGI: No, ei ole noh! Minu pärast siis ... Pagan võtku teid, kui te nii rumalad oete!

ROOSI: Ärge nüüd minge jälle isekeskis.

SÄGI: No mis pärast siis mina tola olen? Kuidas ma tola olen? Ma pole eluaeg tola olnud, nüüd tulen korra siis aj olen tola. Võtku sind hunt, Liispet, mina siisugust lolli tüdrukut ei tahagi! (Ära. Põrkab uksele Jüriaga kokku.)

JÜRI: Pea, pea, ega sa siis kõhust läbi pääse! (Pererahvale.) Mis siin on? Saunanaine tuli suure kisaga vastu, kapsapea süles ... Ise karjub, lapsed karjuvad ... Terve küla aina rõkkab.

PLIUHKAM: Mes siin on. Ma tahtsin seda tema suurt kapsapiad näitusele viia.

JÜRI: Missugusele näitusele?

PLIUHKAM: No Paunveresse, noh.

JÜRI: Häh, näitus peeti jo mineval pühapäeval ära. (Lühike vahe.)

ROOSI: Noh, vaadake nüüd ometi, mis te tegite! Nüüd on peigmees läinud, kapsapea läinud, saunanaine vihane. (Pliuhkamile.) Oh sa lambapea!

1. Mida need sõnad tähistavad? Kirjuta väljendite tähendus tänapäevases keeles. Vajaduse korral kasuta sõnastiku abi.

plaatsam – tohutu suur lahmakas maad

kometimaja – .....

muusijunn – .....

kerst – .....

saananaene – .....

keblak – .....

tohlud – .....

2. Kuidas saab neid rahvapäraseid ütlusi teisiti öelda? Kirjuta.

- nagu lõpnud sea silm – .....
- viskas ahju taha pikali – .....
- on justkui jõmakud – .....
- nagu hiire sabad – .....

3. Too näiteid Pliuhkami

- ülbusest
- rumalusest
- ahnusest
- ettevõtlikkusest

4. Loe Pliuhkami arvamust vanade asjade ja muuseumi kohta. Kirjuta see jutt tänapäevases kirjakeeles.

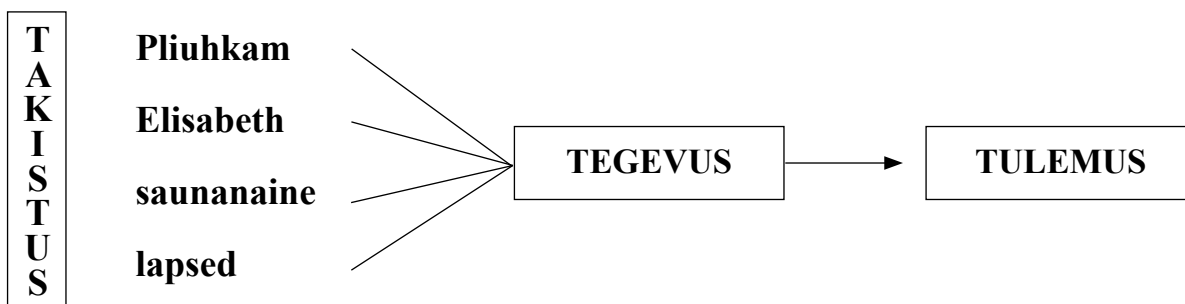
Ega sinna niisukesti vanu asju võeta, nii mes nii nagu ikke nii kaunis vana on? Neid aetasse nüüd küll kah taga. suvelgi käis siin üks tudeng või kes ta oli ... tahtis ära osta ... ajas peale nigu uni, et tema annab kaks rubla. Esiti veel küll, et kingi temale, et tema annab tähe vasta, et ega tema endale korja, et tema annab jälle edasi ... muusijunnile või kellele. Siin ta plaras tüki aega. Ei mina akand kuulama, mes ta rääkis. Suurem asi ta n'd küll ei ole ... üks vana kerst.

Ega sinna niisuguseid vanu asju võeta, mis nii vanad on. ....
 .....
 .....
 .....

5. Kes mida soovis? Arutle. Lõpeta laused.

Pliuhkam tahtis	T A K I S T U S	, aga .....
Eliisabeth tahtis		, aga .....
Saunanaine tahtis		, aga .....
Lapsed tahtsid		, aga .....

6. Kuidas tegelased püüdsid olukorda lahendada? Arutle. Too näiteid tekstist.

7. Tegelaste käitumise kaudu saab kirjeldada nende iseloomu. Otsusta, kelle kohta sobivad need väljendid. Kirjuta.

õiglane – Roosi

rahaahne – .....

ülbe – .....

arukas – .....

valelik – .....

aus – .....

tormakas – .....

ahne – .....

kade – .....

saamatu – .....

julge – .....

„Rahalaul“

Sõnad Juhan Viiding, viis Olav Ehala

1. Kuula laulu filmist „Nukitsamees“ aadressil https://www.youtube.com/watch?v=P1P392_njFI.

2. Kuula veel kord tähelepanelikult ja täida lüngad.

Raha ..... elus põhirolli.

Raha see on õnn ja .....

Pole ilu ilma .....

Raha võim on ..... ja igavene.

Elu lühikene – ..... pikk.

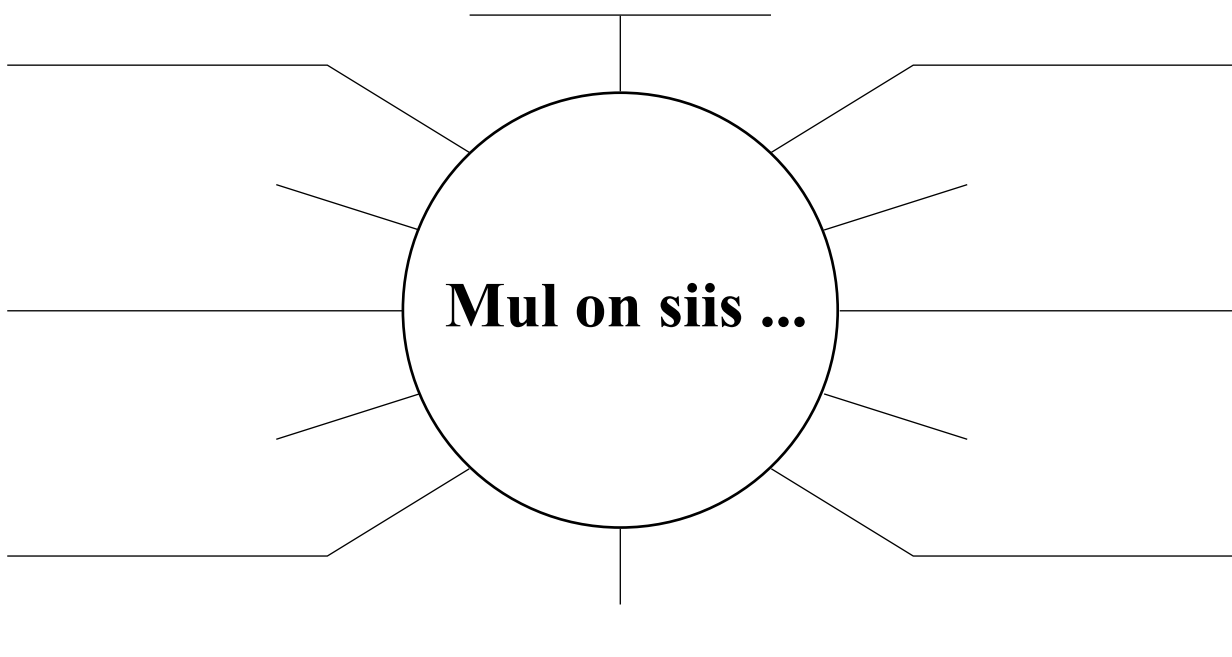
Kel on ..... või on natukene,

sellel puudub helge tulevik.

3. Arutle, missugune tulevik on sinu jaoks helge. Kirjuta.

Minu helge tulevik

4. Võrdle oma tööd kaaslasega. Mis on teil sama, mis erinev?

5. Loe Hiina vanasõnad.

Raha eest saad osta maja, aga mitte kodu.

Raha eest saad osta kella, aga mitte aega.

Raha eest saad osta voodi, aga mitte und.

Raha eest saad osta raamatuid, aga mitte teadmisi.

6. Arutle, kuidas vanasõnu mõista.

Kui mul on palju raha, siis võib juhtuda, et mul on

- koht, kus elada, aga mul pole kodu.
- uhke kell, ... aega.
- pehme voodi, ... ei saa magada.
- palju raamatuid ..... ei tea midagi.

Kõige kallimad on ....., neid ei saa raha eest osta.

NÄIDEND ehk **draama** on sõnaline teatrietendus. Sündmused esitatakse nii, nagu need toimuksid praegu. Sündmused antakse edasi tegelaste omavahelise kõneluse ehk **dialoogi** kaudu.

Näidend koosneb

- ühest või mitmest vaatustest. Vaatuste vahel on vaheajad. Vaatused võivad olla jaotatud väiksemateks osadeks – piltideks ehk stseenideks.

Näidendi tekstis on:

- tegelaste ütlused.
- autori selgitused ehk remargid.

Remark on autori märkus, millega annab ta juhendeid näidendi lavastamiseks. Remargis kirjeldatakse lavakujundust, tegelasi ja nende tegevust laval.

1. Vasta küsimustele. Too näiteid.

1. Mitmest vaatuses koosneb näidend „Kapsapea“?
2. Näidendi tekst on jaotatud kolme ossa. Kuidas neid nimetatakse?
3. Kuidas tegelaste ütlused ja remargid tekstis eristuvad?

2. Leia tekstist vastus küsimusele. Märki rea lõppu, kas said seda teada tegelaste ütlusest (T), remargist (R) või mõlemast.

- Kus toimus tegevus? ☐ ☐
- Kelle käest sai Pliuhkam teada, et Paunveres toimub näitus? ☐ ☐
- Kuidas Tõnis Sägi Eliisabethi tervitas? ☐ ☐
- Mitu kopikat pakkus Pliuhkam saunanaisele kapsapea eest? ☐ ☐
- Kellega koos ilmus Krõõt kapsapead tagasi küsima? ☐ ☐

3. Õpi näidendit ilmekalt lugema. Loe osalistega.

4. Arutle, kuidas seda näidendit võiks lavastada.

KORDAMINE: O. LUTSU ELU JA LOOMING

1. Tee kokkuvõtte O. Lutsu elust tööraamatu abil. Täienda interneti abil.

	8. klassi tööraamatus	internetis
Kus sündis?	—	....
Mis koolid lõpetas?	Änküla külakool, ...	....
Mida ülikoolis õppis?	....	

Kus apteekri- õpilasena töötas?	.....	....
Mis sõjas osales?		....
Kus oli viimane elukoht?		
Kuhu on maetud?		

2. Üks isemoodi lugemine: igas lauses on peidus

„Kevade“ autori või tegelase nimi. /Arno Tali, Joosep
Toots, Raja Teele, Georg Adniel Kiir, Oskar Luts/

Leia ja kirjuta rea lõppu.

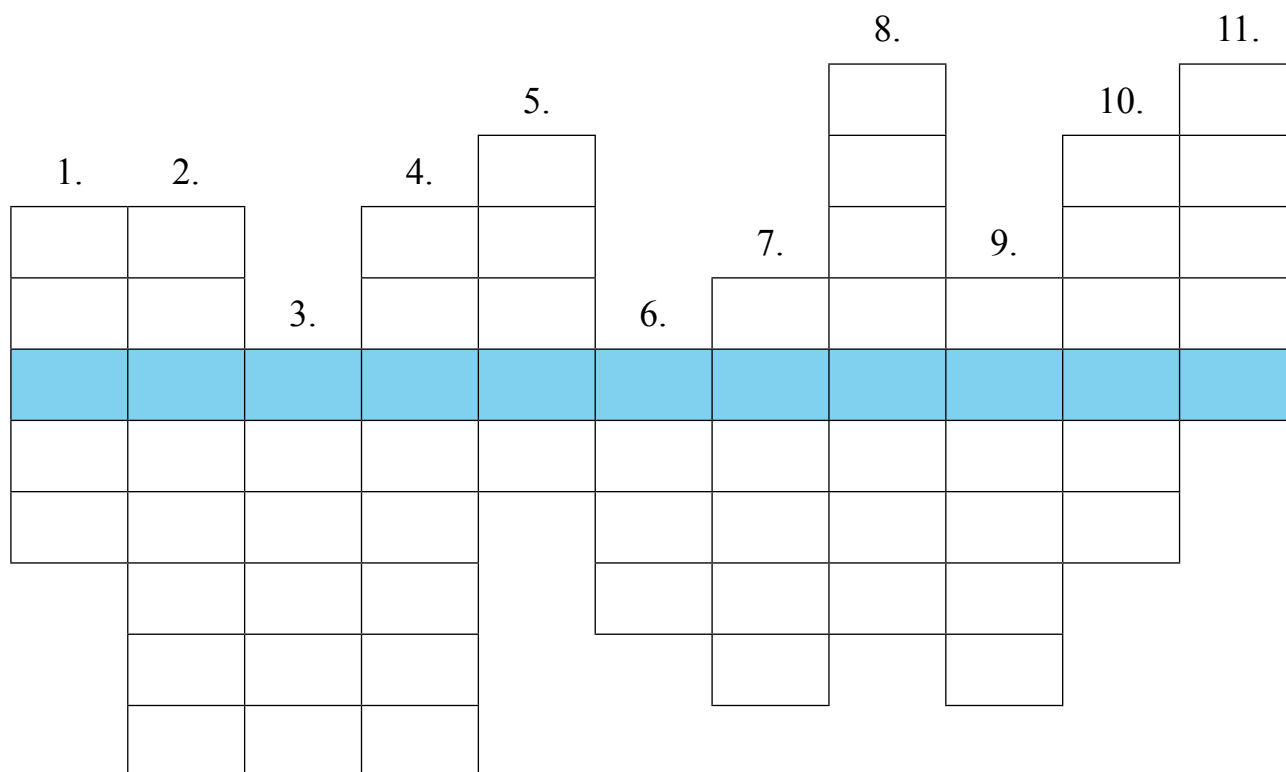
Näide:

Seiklusmängus „Mõõk, Rist ja Nool“ osalejad nägid, et üks
vastasvõistleja hiilib lepavõsas

Kristjan Lible

1. Talveajale üleminek ajas Oskari elu-olu tsipake sassi. ....
2. Georg tuli Adnieli juurde plaate kuulama, aga too kiirustas hoopis kinno.
.....
3. Tädi Madli riidevarn oli talirõivaste all lookas. ....
4. Põllud ja metsarajad olid saanud valge vaiba ning maanteelegi oli sadanud paks lumi.
.....
.....
5. Joo septembris korjatud raudrohuteed, kui see otsakorral, siis too tseiloni teed poest.
.....

3. Lahenda ristsõna.

1. Kapsapea hellitusnimi. 2. O. Lutsu jutustuse „Kevade“ tegevuspaik. 3. Saunanaise nimi. 4. Näidendi „Kapsapea“ vanaperemees. 5. O. Lutsu kodulinn. 6. Jutustuse „Kevade“ järg. 7. Lipp lipi peal, lapp lapi peal, ilma nõela pistmata? 8. O. Lutsu kodukant, kus asub koolimuuseum. 9. O. Lutsu kõige tuntum jutustus. 10. Ravimite pood. 11. O. Lutsu jutustuse „Kevade“ krutskeid täis koolipoiss.

Lahendus: Oskar Lutsu jutustuse „ .....“ põhjal valmis 1981. aastal samanimeline film.

7 JÜRI PARIJÕGI

Jüri Parijõgi (1892–1941) oli eesti noortekirjanik ja pedagoog. Ta õppis Rakvere linnakoolis ja Tartu ülikoolis. J. Parijõgi töötas õpetajana ning Rakvere ja Tartu õpetajate seminari direktorina. Ta avaldas pedagoogilistel teemadel raamatuid ja kirjutas kooliõpikuid. J. Parijõgi võttis osa I maailmasõjast ja Eesti vabadussõjast. 49-aastane kirjanik hukkus 1941. aasta sõjasuvel Tartu vanglas. (Wikipedia)

Lehe-Sassi omad uisud

Kogu minevase talve ja nüüdki enne jõulu sõitis Lehe-Sass Kaupmehe-Reinu uiskudega. Sai pool tundi või tunni päevas sõita, selle järgi kui raskeid ülesandeid koolis anti. Sass oli matemaatikas kõige tugevam üle klassi, ja Kaupmehe-Reinuga oli kokku lepitud, et iga kergema ülesande eest, mis ta Reinul aitab lahendada, saab pooleks tunniks uiske, kuna raskem ülesanne maksis terve tunni sõitu. See kõik oli aga hädaasi, sest mõnel päeval olid ülesanded nii kerged, et Rein sai nendega hakkama isegi, mõnel päeval aga ei antudki koduseid ülesandeid. Ja siis võis mööduda mitu päeva, enne kui said jälle jalatäie uisutada.

Juba sügisel tegi Sass otsuse, et ostab ise endale uisud, ja hakkas koguma selleks raha. Oli emaga kokku leppinud, et igal päeval saab lehemüügi teenistusest viis senti endale. Ja igal õhtul laskis ta saadud viiesendilise kassasse, loksutas kõlisevat kassat ja kaalus käe otsas, kas on tunda, et läks raskemaks. Tal oli täpselt välja arvatud, et saab korjata sada päeva, enne kui

Sass oli

tark

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

tundide lõppu. Õppimisest ei tulnud sel päeval midagi välja, ikka rändasid mõtted mujale. Matemaatikatunnis muutusid kõik arvud viiesendilisteks ja tantsisid ta ees nagu sada pikka päeva. Emakeele tunnis ei pannud ta kord tähele õpetaja küsimust ja kohmas sellele vastuseks: „Nurmid!” Selle vastuse peale kogu klass naeris laginal.

Õhtupoolel siis mindi uiske ostma, Kojamehe-
Vidri ja Kaupmehe-Rein tulid kaasa. Nüüd astuti julgesti
kauplusse. „Palume näidata uiske!” ütles Sass otsustavalt
ja tundis, kuidas tema sada päeva raskelt rõhuvad taskut.
Kaupmees näitas kellelegi suuski, üks proua vaatas
spordikelku, poisse ei pandud algul tähelegi. Julgelt
korراتi oma soovi:

„Osta soovite või?” küsis kaupmees kõhklevalt

„Muidugi osta!” ütles Sass ja lõi käega raha pihta.

Kui kaupmees viimaks tuli täitma Sassi soovi, lubas Sass endale toreduse: laskis näidata igasuguseid uiske, mitmesuguseid norrasid ja iluuiske, küsis, kui palju nad maksavad üksikult ja ühes saabastega.

Laskis enesele kõik ette tuua ja täpselt seletada, kuna mõttes oli tal ammu otsustatud, valmis vaadatud ja välja valitud nurmid nr 25.

„Olgu peale,” ütles lõpuks, „jään nende nurmide juurde, nr 25. On praegu küll veidi pikad, kuid jalg kasvab. Ega ma neid osta üheks aastaks.”

Ta teadis täpselt nende hinda, oli enamalt
küsimas käinud siit ja mitmest teisestki kauplusest, kuid
küsis nüüdki nagu iga ostja:

„Palju need tulevad –?”

„Viis krooni.”

Nüüd ladus Sass oma sada päeva lauale. Veidi kahjugi oli lahkuda nii suurest hulgast rahast, kuid selleks see oligi kogutud.

Õhtul uisutas Sass spordiseltsi liuväljal. Kojamehe-
Vidri ja Kaupmehe-Rein olid tulnud vaatama. Tore oli!

Siuh-siuh ... edaspidi ja tagurpidi, tõepoolest nagu vaim teiste vahel. Sassile näis, nagu vaataksid kõik tema nurmisid, nagu mängiks muusika temale ja pilgutaksid tuledki temale. Sada päeva ja uisud ..., sada päeva ... Siuh-siuh ... Küll on südamel kerge, nagu lendu tahaks tõusta!

Kodus Sass kuivatas uisud hoolega ja pani rippuma ahju konksu, nii et neid võis vaadata ka voodist vaiba alt. Ega saanudki silmi uiskudelt pöörata ega tulnud kaua und. Aeg-ajalt purskasid teki alt rõõmsad naeruturtsakud.

„Mis sul on?” küsis ema. „Ei maga veel.”

„Küll on hea olla, ema. Sada päeva küll ... aga nüüd on omad uisud.”

“Nurmis-sport” uisud

1. Loe lause.

Sass oli matemaatikas kõige tugevam üle klassi, ja Kaupmehe-Reinuga oli kokku lepitud, et iga kergema ülesande eest, mis ta Reinul aitab lahendada, saab pooleks tunniks uiske, kuna raskem ülesanne maksis terve tunni sõitu.

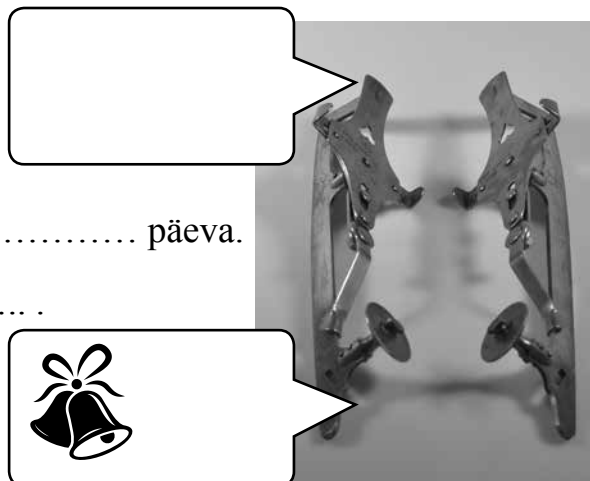
2. Mida sellest lausest teada said? Kirjuta.

Sain teada, et

- .....
- .....
- .....

3. Arvuta koos Lehe-Sassiga.

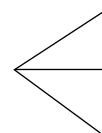
1. Uiskude hind oli ..... krooni.
2. Sass sai iga päev ..... senti.
3. Sass pidi uiskude raha koguma ..... päeva.
4. Jõululaupäeval oli Sassil .....
5. Sassil oli puudu ..... senti, tal kulub selle raha saamiseks ..... päeva.

6. Uisud maksid jõulude ajal .....
7. Nüüd oli Sassil puudu ....., selle saamiseks kulub ..... päeva.
8. Sass loovutas üürirahaks ..... krooni, seejärel jäi tal alles .....
9. Pärast jõule maksid uisud .....
10. Sass maksis uiskude eest .....

4. Vasta küsimustele teksti abil.

1. Millest saad aru, et uisud olid Sassi jaoks väga olulised? Nimeta.
2. Miks ei ostnud Sass nurmiseid jõulude ajal? Põhjenda.

5. Mida tegi Sass, kui vajalik rahasumma oli koos. Leia lõik ja loe. Kirjuta lühidalt.

TEHTUD!

viimane kriips

viimane sent

Summa ..... on koos!

Kavas .....

O .....

D .....

U .....

S .....

Mida Sass selle tegevuse juures võis tunda?

Kootas .....

O .....

L .....

I .....

S .....

Mida Sass võis tunda?

Pläks .....

O .....

E .....

S .....

Mida Sass võis selle tegevuse käigus tunda?

Kuidas väljendas Sass rõõmu ja uhkust oma saavutuse üle?

6. Iseloomusta Sassi tema käitumise põhjal.

- Loe tekstis alla joonitud väljendid.
- Leia sobivad väljendid Sassi iseloomustamiseks.
- Kirjuta väljendid teksti kõrvale.

helde
kannatlik
kokkuhoidlik
mõistev
oma võimalustega
arvestav
otsustav
otsusekindel
praktilise meelega
rõõmus
sihikindel
teistega arvestav
uhke
üllatunud

7. Arutle.

1. Kuidas saad aru väljenditest:

- surus hambad kokku ja tegi südame kõvaks?
- kannan taskus sada päeva?
- sada päeva rõhuvad taskut?
- ladus oma sada päeva lauale?
- küll on südamel kerge, nagu lendu tahaks tõusta?
- arvud muutusid viiesendilisteks ja tantsisid nagu sada päeva?

2. Selgita väljendit

kallimatele uiskudele ei pääse ligi.

ei ulatu katsuma
on kõrgemal riiulil
ei jätkunud raha
ema ei lubanud osta
ei ole selles poes müügil

Missugune selgitus sobib Sassi puhul?

3. Mille pärast võis ema oma poja üle uhkust tunda?

4. Mis tundeiga võisid sõbrad Sassi uisutamist vaadata?

5. Põhjenda, kuidas Sassi puhul kehtivad järgnevad vanasõnad:

Kes senti ei korja, see eurot ei saa.

Kes püüab kõigest väest, saab üle igast mäest.

Kes püüab kogu jõust, see ikka leiab nõu.

Rahalaul

Hando Runnel

Rikkad ei räägi kunagi rahast.

Nemad mõtlevad rahast kui pahast.

Mina mõtlen rahast kui heast.

Raha võtaks muist muresid peast.

Raha mul on, aga nõrk on mu raha.

Kaob nagu sütele visatud vaha.

Sulab kui kapstesse* keedetud pekk.

Näppude külge jääb ainult ta mekk.

*kapstesse – kapsastesse

1. Seleta neid väljendeid. Kirjuta.

raha võtaks muist muresid peast – .....

raha kaob nagu sütele visatud vaha – .....

mu raha on nõrk – .....

raha sulab kui keedetud pekk – .....

näppude külge jääb ainult raha mekk – .....

.....

2. Leia vastus luuletusest. Loe.

1. Kuidas luuletus on seotud Lehe-Sassi rahamurega? Jooni.

2. Mis read ei sobi Sassi kohta?

LUULETUS on tavaliselt riimiline lühipala. Luuletus koosneb salmidest, salmid omakorda värssidest, mis omavahel riimuvad.

Salm on luuletuse sisu terviklik osa.

Värss on luuletuse rida.

Riim on häälikute kokkukõla. Sarnase kõlaga sõnu korratakse värsirea lõpus.

Riimimata ja salmideks jaotamata luuletust nimetatakse **vabavärsiks**.

3. Leia luuletuse „Rahalaul“

- teine salm. Loe.
- esimese salmi neljas värss. Jooni.
- teise salmi riimuvad sõnad. Ühenda omavahel.

4. Loe salmid. Täida ülesanded.

1. Jooni riimuvad sõnad.
2. Ühenda riimuvad sõnad omavahel.
3. Otsusta, milline neist on vabavärss.

1 Mina puhkamast ei väsi.
Kõigepealt ma puhkan käsi.
Aga ainult esialgu.
Pärast mina puhkan jalgu. (I. Trull)

2 Vesi lärtsub, vesi lirtsu,
tuhat häält on pesuveel.
Koristajal – lapsetirtsul
vett on vaja veel ja veel. (L. Tungal)

3 Väikemees hüüdis mind:
Tule vaata, kui ilus sitikas!
Mul oli tähtsate mõtetega tegemist
ning ma vastasin talle:
Vaata üksi. Ta pole ju ilusam, kui vaatame teda koos. –
Ja tundsin, et valetan. (J. Kross)

4 Lips varjas Hansu päris ära.
See kattis kinni Hansu kõhu
ja raskelt Hansu kõri rõhus.
Nüüd algas kange nutt ja hala. (V. Luik)

8 FRIEDEBERT TUGLAS

Friedebert Tuglas (1886–1971) oli eesti kirjanik, kriitik, kirjandusteadlane, tõlkija, toimetaja ja ajakirjanik. Tuglas oli pärit Põlvamaalt. Ta õppis kihelkonnakoolis ja ministeeriumikoolis ning Hugo Treffneri gümnaasiumis. Koolipoisina kirjutas ta lastejutustuse „Siil“. F. Tuglas oli noorena aktiivne poliitik, Eesti kirjanike liidu asutaja ja esimees. Ta on kirjutanud novelle, jutustusi, romaane ja reisikirju. Tuglas on avaldanud mitmeid uurimusi Eesti kirjameeste elust ja loomingust.

„**Väike Illimar**“ on Friedebert Tuglase kõige tuntum teos. Selles on kirjaniku lapsepõlvemälestused elust Ahja mõisas. Sündmusi on kirjeldatud nelja-aastase poisi silmade kaudu. Kui Tuglas oma mälestused kirja pani, oli ta viiekümneenne. Seega on sündmustele lisatud hulga vanainimesetarkust.

Illimari pere

Katkend F. Tuglase romaanist „Väike Illimar“

Kolm täiskasvanut olid Illimari meelest väga suured, nagu hiiglased istusid nad seal laua ümber. Eriti ei võinud kedagi teist isaga võrrelda. Tõsi, Illimar oli näinud küll veel suuremaidki mehi, kuid ega nad isast ikkagi suuremad olnud. Siin otsustas juba lihtsalt asjaolu, et ta oli isa. Tal oli suur punakaks tuuldunud nägu, mustad jõhvtugevad juuksed ja vahakad vurrud. Kuid eriti suured ja tugevad olid ta käed. Nendega võttis ta iga söömaaja alguses leivapätsi ja lõikas pika noaga igaühele sirged ning ühepaksused viilukad. See sündis nii täpselt ja mõõdetult, nagu võis nõuda ainult meistermehe kätelt.

Kuid Illimar taipas ses toimingus ka midagi pidulikku ja pühalikku. Sest leivalõikamise hetkel istusid kõik vaikselt ja liikumatult. Hiljem võis juba igaüks ise oma tarvidust mööda lisa lõigata. Ainult leivapätsi ei tohtinud iial seliti panna, ja kui paluke maha kukkus, siis pidi sellele üles tõstes suud andma. Sest isa mäletas oma noorusest aegu, mil oli leiba veel väga vähe olnud. Ja seda nimetati veel nüüdki „jumalaanniks”, olgugi et isa seda teenis ning ema küpsetas. Ema ja tädi olid võrdlemisi ühesugused, ainult ema juuksed olid heledamad ja ta ise natuke tüsedam. Isa oli küll perekonnapea ja teda kardeti, kuid tõeliselt tegi ta perekonnaelu pisasjadega vähe tegemist. Ta isegi ei tõelnud palju lastega, veel vähem oleks nende peale kätt tõstnud. Kui juhtus, vaatas vaid kurjalt – ja sellestki jätkus juba. Ema aga oli ema. Temalt tuli vallatuse puhul kergesti laksak põsele, kuid temaga ka jonniti, tema ebameeldivaist käskudest hiiliti mööda – ja teda armastati. Lauaski oli tema see, kes pidi kõigi eest hoolitsema ja Illimar sõi pooleteramehena* ikka veel tema taldrikult. See oli nagu iseenesestki mõistetav.

Tädi Liisa oli alati perekonnas olnud, nii kaugele kui Illimar mäletas. Ta oli küll juba mitmesuguseid tädisid näinud, aga tädi Liisa oli õigupoolest alles päris noor tüdruk. Ta oli kitsukene, tasase iseloomuga, käbedate töökätega, kuid omad noore tüdruku kombes ja huvid ei puudunud temalgi. Ikka vahel sekka käis temagi mõte ilusama hilbu ja lustlikuma silmapilgu poole. Ning heas tujus olles ajas isa temaga kiusujutte poistest. Illimarile jäid need jutud küll tumedaks, kuid nende laad oli talle nii tädi vastuvaidluse ja punastamise kui teiste naeru põhjal selge. Ja temagi naeris omaette kaasa.

„Naised on ikka naised!” arvas vend Karla neil puhkudel halvakspanevalt. See oli muidugi mujalt kuulnud lause, sest ta endagi mehisus polnud veel kes teab kui pikk. Ta oli küll suure kasvuga poiss, kõhetu, tedretäheline, püsti harjasjuustega, suurte kõrvadega. Ja ta oli rahutu, plaanitseja, valmis igasugusteks seiklusteks. Nendega ei läinud tal igakord kaugeltki hästi ja vahel tuli väga alandavaid arvepidamisi. Aga ta oli siiski vanem ega hoolinud Illimari seltsist palju, kui seda ta ettevõtmistel just hädapärast vaja polnud. Muidu aga võis ta Illimari hullutada igasuguste juttudega, millel polnud mingit põhja, mida aga Illimar alles hiljem taipas. Nii istus perekond lauas, nagu oli ikka istunud. Neile oli ühine päevitunud näonahk, ühel rohkem, teisel vähem tedretähti, kõigil aga kõrged põsenukid. Illimar polnud veel mõttele tulnud, kas nad olid just ilusad või mitte, aga millegi poolest erinesid nad teistest temagi meelest. Nad olid nimelt kõik meie.

---

pooleteramees – talupoeg, kes maksis mõisnikule rendimaksuks pool viljasaagist. Siin jutustuses on F. Tuglas mõelnud last, kellest pole veel töömeest ja kes ei söö ka toitu täismehe eest.

1. Leia tekstist, kuidas Illimar kirjeldab oma peret. Jooni olulised sõnad.

2. Loe Illimari isa lühikirjeldus. Jätka teiste pereliikmete kirjeldamist. Kasuta teksti abi.

Illimari isa

Illimari isa oli suur ja tugev mees. Ta nägu oli tuule ja päikese käes punakaks päevitunud. Isal, nagu meie peres kõigil, olid kõrged põsenukid ja tedretähed. Tema mustad juuksed olid tugevad nagu jõhvid. Tal olid ka vahakarva vurrud. Isa käed olid eriti suured ja tugevad. Meistrimehe käed suutsid leivapätsist alati sirged ja ühepaksused viilud lõigata.

Illimari ema

Illimari ema oli üsna sarnane oma õe Liisaga, ainult tema juuksed olid heledamad. ....

.....

.....

.....

.....

tädi Liisa

Tädi Liisa oli Illimari ema õde. ....

.....

.....

.....

.....

vend Karla

Karla oli Illimarist vanem ega seltsinud oma noorema vennaga. Ta kiusas Illimari oma juttudega, mille mõttest poiss alles hiljem aru sai.

.....

.....

.....

.....

.....

Siil

1. Mida sina siilist tead? Kirjuta viis fakti siili välimuse, toitumise või eluviisi kohta.

.....

.....

.....

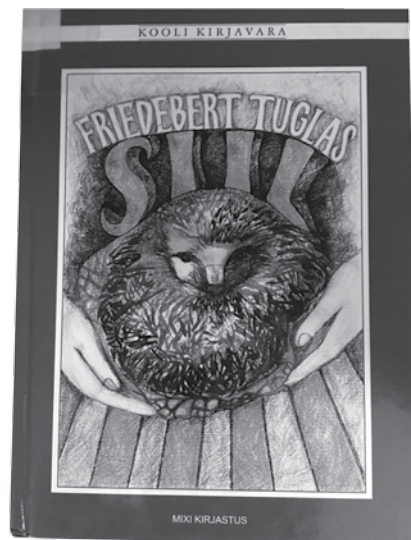
.....

.....

2. Loe 15-aastase Friedebert Tuglase kirjutatud lastejuttu „Siil“

.....

1 Oli kord jällegi väga kaunis kevadpäev. Ja oli parajasti karja pärastlõunane väljalaskmise aeg. Kuid Mart ja Maret olid karja jaoks veel liiga väikesed. Ja sellepärast hoidiski seda võõras poisike, kes juba maast madalast kandis Kusta täismehenime. Oli temagi alles väike, kõhetu, paljasjalgne poisike. Aga ta tuli veelgi kehvemast kodust, teenis võõraid ega võinud võtta kõiki asju enam kaugeltki mänguna ...

Nii siis oli Kusta oma karjaga parajasti minemas, kui lapsedki jaole jõudsid. Ja muudkui kaasa kippuma. Ema, kes tegi aidatrepil võid, triibuline põll ees, lausus lõpuks:

„No minge, kuid ärge ära eksige. Ja hoidke ussi eest! Sina, Kusti, pead neid silmas!“

Ja siis nad juba läksidki: ees paar-kolm lehma, härjavärss Punu ja viis-kuus lammast ning lapsed nende taga. Mobist aga jätkus kõikjale, ette ja taha ning kõrvale, tänu tema neljale jalale.

Kohe tanuma taga, teispool vesist heinamaasiilu, algas mets: esiteks võserikku, siis kõrgeid puid, raiesmikke ja jälle metsa ning metsa.

Siis aga harvenesid jälle puud ja ees avanes raiesmik. Oli siin kände, laastuhunnikuid, oli vaarikapõõsaid ning maasikavälju. Siin armastas Kusti oma karjaga peatuda. Lehmad rohmivad oma pikkade keeltega rohtu, lambad näksivad siit ja sealt ning tallekeste pea viskub kepseldes põõsa tagant õhku. Keset raiesmikku oli suur känd, siin just oli hea istuda, mängida-meisterdada.

Mart ja Maret istusid kannul. Aga äkki oli kõik vaiksemaks jäänud. Kägu ei kukkunud enam ja rähn toksis unisemalt. Lõi korraks, vaikis, lõi jälle – ja siis nagu tukastas.

Siis kuulsid lapsed äkki selja tagant haovirnast rabinat. Ja sinnapoole pöördudes otse kivinesid kohale.

Ei olnud see suuremaist suurim loom, kes tuigerdas sealt vanale tuleasemele. Oli mingi hall mätas, musta terava ninaga, väledalt sibavate käppadega. Tuli pehmel vudinal, koonuga kui jälgi ajades. Ja nüüd oli ta juba liikumatult vahtivate laste juures.

Siis kiljatas Maret, ja sedamaid olid mõlemad lapsed kannu otsas püsti. Aga sedamaid sündis ka tolle imeloomaga midagi veidrat. Ta nagu vähenes, tõmbus kokku, ega olnud tal enam koonu ega käppi. Oli vaid vubisev nõelapadi.

„Mis see on?“ sosistas Mart.

„Kui on uss?“ kõhkles Maret.

Sest kuigi ussil oli suur osa laste kujutlustes ja kartustes, polnud nad teda ometi kunagi näinud. Temast vaid räägiti ja tema eest hoiatati. Kui nüüd tuleb ja kargab kallale?

„Noh, mis teie siis – ?“ imestas Kusta.

Kuid lapsed osutasid ainult käega, suutmata midagi öelda.

Samal hetkel oli Mobigi imelooma avastanud. Ta kargas larinal selle kallale, kuid pörkas sedamaid tagasi. Ja ta haukumises oli hädaldav toon.

„Ohoo, see on ju siil!“ hüüdis Kusta seiklusvalmilt. „Selle võtame kinni!“

Otsekohe oli selge, et ta seda looma esimest korda ei näinud ning teda sugugi ei kartnud. Ta harutas oma jalaräti lahti, laotas maha ning hakkas siis looma kepiga sellele veeretama. Nüüd oli see täitsa ümarik nagu kera, ainult pobises ja puhkis. Lapsed seisis ikka veel hirmunult eemal ja Mobi klähvis kilavalt.

„Ja teie kartsite teda? Ei tema tee kellelegi midagi. Aga ega saa tallegi kergesti midagi teha. Näe, Mobigi nina on verine: See on siil, mitte midagi rohkemat. Tulge vaatama!“ kutsus Kusta.

Kusta võttis jalarätiku otsadest kinni ja tõstis selle üles. Nüüd lamas loom seal seliti, täitsa ilma peata-jalgateta. Nõelad tungisid läbi jalaräti, ja sellest muutus ta hoopis abituks. Ainult rätik õõtsus veel ta ärevast pobinast.

Lõpuks paistis siil lastelegi päris süütu loomakesena. Juba nad kükitasid ta juurde ja juba usaldasid käsigi ta poole sirutada – et siis jälle kiljatades eemale karata. Ainult Mobi käis endiselt urisedes ringi ega tahtnud leppida.

Siis kostis metsa tagant ääretust kaugusest ema hää: „Ka-ri ko-ju! Lapsed, ka-ri ko-ju!“

Ning nad asusidki kohe teele.

Nüüd oli Kustal jälle loomadega tegemist, ja seepärast jäi siil laste kanda. Mart ja Maret hoidsid jalaräti otstest ning nende vahel kõikus siil nagu rippvõrgus, väsinud kõigist vintsutusist. Aga Mobi lonkis taga, hoolimata enam karjast või muust, ikka veel vimm südames. Ta urises tasa ja limpsas paistetanud nina.

3. Mõtle esimesele osale pealkiri. Kirjuta punktiirile.

4. Leia sõnastiku abil sõnade tähendused. Kirjuta.

härjavärss – .....

tanum – .....

võserik – .....

hagu – .....

vubisev – .....

kilav – .....

jalarätt – .....

vimm – .....

5. Mida teadis noor Friedebert siili välimusest ja käitumisest? Leia tekstist. Täienda.

Välimus:

üsna väike loomake, nagu hall .....

..... nina

..... käpad.

Liikumine: tuigerdas, sibas vudinal

Häälitsemine: ....., ...

Käitumine ohu korral .....

Kust võis noor Friedebert saada nii põhjalikud teadmised loodusest?

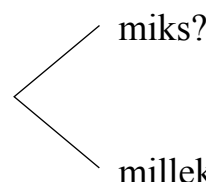
Mis allikaid ta võis kasutada? .....

.....

6. Arutle.

1. Mis teadmised võisid olla Maretil ja Mardil siilist?

2. Miks karjapoiss siili ära tundis?

3. Siil viidi koju

4. Kas oli tark otsus viia siil metsast koju? Põhjenda.

2 Oli nüüd koju jõudes kõnelemist ja imestamist. Ei olnud siil täisealistele küll mingi tundmatu metsloom, kuid pilguks jätkus talle nendegi tähelepanu. Ja igaüks lausus oma arvamise.

„Sa jumaluke,“ õhkas Mari – tädi, „eks olnud temalgi oma elamine ja olemine. Tea, kuhu ta pesa ja perekond jäi!“

Isa soovitas siili õue taha lahti lasta. Kuid ema nägi kohe laste kurbi nägusid ja arvas:

„Olgu pealegi neile paar päeva seltsiks. Eks pärast näe.“

Ja nii viidigi siil lõpuks rehetuppa. See oli suvisel ajal vaba ruum, kõrgete künnistega, nii et välja ei pääse. Nüüd tundis loom jälle vabadust, kuid ega ta veel nii pea toibunud. Tegi seinaveert mööda mõned sibavad sammud, kuid tõmbus inimeste lähenemisel kohe taas kerra.

Toodi talle kausikesega piima – ei tahtnud. Pakuti leiba – ei hoolinud. Põrkas iga sõbraliku pakkumise juures tagasi ja pobises.

Veel püüdis Mobi teda ahistada, kuid ei tulnud sellest midagi välja. Sai vaid uuesti torke ninna, liiatigi tulid inimesed vahele. Ning vana Tiitski tuli teda vaatama. Hüppas üle kõrge künnise ja lähenes ettevaatlikult. Kuid peatus poolel sammul ja tõmbas küüru selga. Pagan teab, mis peletis see on! Raputas siis kass käppi ja läks loidust teeseldes eemale. Siil aga podises ja puhkis edasi.

Ja nii ta sinna jäigi ööseks üksi. Ning kogu maja magas varsti päeva väsimusest. Kuid paar korda kostis rehetoast madinat: seal ajas siil oma öisel rännakul seinte ääres seisvat koli ümber. Ning isa pööras teist külge ja pomises pahaselt läbi une:

„Et jätsidki selle maida sisse ...“

Hommikul oli piim ja leib igatahes kadunud. Siil leiti pika otsimise peale seinäärse risu tagant. Ja ta alustas sedamaid jälle oma podisemist. Mitte sugugi ei näinud talle meeldivat ei inimesed ega nende parimadki hoolitsused! Tema tahtis vaid üksi olla.

Ja ometigi sündis see ime, et ta lõpuks lastega sõbraks sai. Kuid selleks kulus enne palju päevi.

Nad said pikapeale teada, mis ta kõik sööb. Ja muretsesid rikkalikult toitu. Ja ega seda vähe olnud, mis talle maitses: seal oli puuvili, mitmesugused seemned, putukad, teod, vihmaussid. „Aga mis see temataolisele mehele,“ arvas isa, kes näis ka leppima hakkavat. „Küll ta juba maja hiirtest lagedaks teeb – paremini kui Tiits!“ ja see näiski tõsi olevat. Seevastu kahtlustas ema nüüd siili isegi kanapesa rüüstamises siinsamas rehetoa nurgas, kuigi ei tahtnud sellest rääkida.

Igatahes kulus aega, enne kui siil midagi inimeste nähes sõi. Ta näis liikuvat ja söövat peamiselt öösel. Aga mida päev edasi, seda julgemaks ta muutus. Juba sõi laste nähes ja lõpuks nende käestki. Ning siis tuli viimaks päev, mil lapsed ta kõrval kükitasid ja ettevaatlikult ta okkaid puudutasid. Ning imet – ta pobises küll veel pisut, kuid ei tõmbunud enam kerra.

Juba usaldasid lapsed siili vahel rehetoast väljagi tuua. Seal tulid tal küll nagu põgenemisplaanid ja ta vudistas mõned sammud joosta. Kuid kui kepp teele ette pandi, peatus ta, vaatas pahaselt üles ja hakkas podisema. Ning sellega lõppesidki ta katsetused.

1. Mõtle teisele osale pealkiri. Kirjuta punktiirile.

2. Kuidas tundis siil end võõras kodus? Leia tekstist ja loe.

3. Missugune oli inimeste esmamulje siilist? Leia tekstist ja kirjuta lühidalt tabelisse.

	esimene mulje	mõne aja pärast
Mart ja Maret	ehmusid, olid ärevuses, sest .... võõristasid, sest .... jälgisid siili käitumist, tekkis usaldus.	....
karjapoiss Kusta	tundis siili ära. tegi ettepaneku	....
Mari-tädi	oli mures, ...	....
isa	....	....
ema	....	....

4. Mida arvasid inimesed siilist mõne aja pärast? Leia tekstist ja loe. Kirjuta tabelisse.

5. Kuidas siil harjus inimeste ja uue koduga? Leia ja loe laused.

6. Arutle.

1. Mis on siili toit metsas? Mis toitu anti siilile kodus?
2. Siilile ei meeldinud inimeste seas. Miks?
3. Inimestele ei meeldinud siili käitumine. Miks?
4. Mida tegi siil
  - nii nagu metsas elades?
  - enesekaitseks?
  - kogemata?
  - pahatahtlikult?

3

Nüüd oli juba kesksuvi. Veeti parajasti heinu koju ja aeti laopeale. Seal siis tõstis isa neid koormalt hanguga ja ema võttis üleval vastu. Õhk oli täis kuiva heina lõhna ja lendavaid pepri. Ning muidugi olid lapsedki koos oma siiliga seal juures.

Sel hetkel, mil isa ühte eriti suurt hangutäit üles upitas, irdus sellest äkki midagi pikka ja tumedat ning volksatas alla- otse laste paljaste jalgade ette. Ema, kes alla vahtis, läks näost lubivalgeks ja karjatas:

„Uss!“

Kõik, mis nüüd järgnes, toimus hetke jooksul. Isa hangutäis langes koormale ja ta keha paindus ema pilgu järgi alla. Ta nägi, kuidas suur rästik vingerdades pea tõstis, et hirmust tardunud Mareti säärt salvata. Kuid samal hetkel lõi siil hambad ussi sabasse. See viskus loogeldes tagasi, et ootamatut vastast tabada. Kuid sellest ei tulnud midagi välja. Äkki polnud siilil pead ega jalgu, ta oli üksainus nõelakera, otsmiku okkad kaugele ette aetud. Nii vajus ta vaenlase peale. See viskles ja väänles ning püüdis salvata, kuid tabas oma lõugadega vaid piigimetsa. Ja ta jõud hakkas silmnähtavalt raugema.

Hetk hiljem olid isa ja ema all. Isa rabas ussi hanguga, kuigi seda õieti enam vaja polnud. Isa käed vabisesid. Ema hoidis nutvat Maretit kaenlas ja nuttis ise. Siis lükkas ta lapsed eemale ja lähenes siilile, ning ta hää l värises liigutusest:

„Sina, väike loom, päätsid mu lapse ...“

Kuid siil näis olevat veel võitluse tujus ta jätkas ussi söömist ja pobises vihaselt. Kogu see seiklus näis kuuluvat üksnes temale. Ja mingist päästmisest ning tänulikkusest ei tahtnud ta teadagi ...

Sellest päevast peale muutus suhtumine siilisse lõplikult. Aga siil ise ei teinud sellest mingit numbrit. Ta oli ikka seesama endine vudisev, torisev, turtsuv veidrik.

Ja aeg kulus. Juba päevad lühenesid, ööd pikenesid. Looduse rohelised värvid hakkasid koltuma. Ning lapsed ei tahtnud nagu väljas enam ollagi.

Vaat siis ühel päeval, kui oli jälle kuiv ja pisut päikest, olid kõik õue all kartulimaal. Isegi lapsed mängisid seda tööd kaasa.

Rehetoa ahjus küdes tuli ja vili kuivas partel. Ning koduhoidjaks oli ainult siil: Ta liikus vudinal mööda muldpõrandat, ikka alalises tegevuses. Korraga tõstis ta pea ja vaatas ringi. Mis ime see ometi on, et tare muutub lämmatav-soojaks ja suitsuseks?! Siilile ei meeldinud see soojus, suits ning mingi uus lõhn. Kuid sellega näis olevat ühendatud ka midagi meeldivat. Mida soojemaks läks, seda rohkem hakkas ülevalt suitsupilvest tibama alla elusolendeid: igasuguseid mardikaid, tõukusid, ämblikke. Väikesed uimased, pisut singimaigulised, kuid suutäiteks enam kui sobivad.

Äkki kostis ülevalt suitsust tumedat kahinat ja suur pahkam kuivavat vilja varises alla. Osa kõrsi paiskus tuhaaugule ja mõned neist ulatusid kuni ahjusuuni. Kõrred süttisid väga aegamööda. Esiti jooksis leegike ühtainust kõrt mööda, see ajas suitsu välja, helendas ja vingerdas ja siis kustus. Temast süttis teine, sellest mitu tükki korraga.

Siil vaatas kõike seda kuidagi juhmilt, siis aga ägestus. Ei, loomakesele ei meeldinud tuli sugugi mitte. Ning ta muutus jälle ootamatult sõjakaks.

Siil liikus väga kiiresti põlevate kõrte ja prahi piirimail. Ta kiskus kõrred eemale, nii et kujunes lage vahemaa. Ja siis hakkas siil lõkendavatele kõrtele turtsuma ning sülitama, täis viha, nagu rästikuga heideldes.

Sel hetkel lükkas Mardi ja Mareti isa madala rehetoa ukse lahti. Ta nägi siili ikka veel mööda tulerinnet jooksvat ja vihaselt tegutsevat. Ning ta mõistis sedamaid seisukorda. Liiatigi, et oli siilide tulevaenust juba varemgi kuulnud. Ta ruttas siilile appi.

Kui ta mõni aeg hiljem teiste juurde kartulimaale tagasi tuli, oli ta otsmik märg – osalt rehetoa kuumusest, osalt ägedast tegevusest, osalt aga imeväärselt uudisest, mis tal jutustada oli.

Kuidas pärast seda siili väärtus kõigi silmis veelgi tõusis, sellest ei maksa rääkidagi.

1. Mõtle kolmandale osale pealkiri. Kirjuta punktiirile.

2. Mõtle, kuidas võis siili elu edasi kulgeda. Räägi lühidalt.

3. Kuula õpetaja lugemist. Vasta küsimustele lühidalt.

1. Missuguseks muutus siil sügisel? .....
2. Kuidas põhjendas isa vajadust siil vabaks lasta? .....
.....
3. Mida tegi siil, kui ta maja taha viidi? .....
.....
4. Mis selgus kevadel? .....
.....

4. Loe väited tabelist. Otsusta, kas need on õiged. Kasuta interneti abi. Märki tabelisse ×.

Kas tõesti	JAH	EI
.... siilid magavad talvel?		
.... siilid söövad piima ja leiba ?		
.... vihane siil turtsub ja podiseb?		
.... siilid söövad rästikuid?		
.... püüab siil hiiri ja rotte?		
.... on siilid öise eluviisiga?		
.... oskab siil ära hoida tuleõnnetust?		

6. Arutle.

1. Kui siil oleks metsa elama jäänud, siis mis oleks teisiti olnud

- inimeste kodus?
- siili elus?

2. Anna hinnang siili käitumisele. Lõpeta laused.

Siil käitus metslooma kombel nii, nagu teda suunas esivanemate veri.

Metslooma koht

3. Kuidas saad aru väljendist: esivanemate veri suunab looma käitumist?

7. Lahenda ristsõna. Kasuta sõnastiku abi.

1. Sokkide asemel jala ümber kantav riidetükk 2. Võserik 3. Pebred 4. Tanum
5. Künnis 6. Ahistas 7. Vimm, vaenulikkus 8. Laastama 9. Salvama, pistma

VASTUS: Eestis elab kaht liiki siile: harilik siil ja .....

9 RICHARD JOHANNES ROHT

Richard Johannes Roht (1891–1950) oli eesti kirjanik. Ta sündis Põlvamaal ja õppis Tartus Hugo Treffneri gümnaasiumis ja Valga Reaalkoolis. R. Roht võttis osa esimesest maailmasõjast ja Eesti vabadussõjast. Seejärel elas kirjanik Tartus ja Saksamaal. R. Roht on kirjutanud romaane, jutustusi, mälestusi ja arvukalt lasteraamatuid, enamik neist on lood loomadest.

Kodus ja metsas

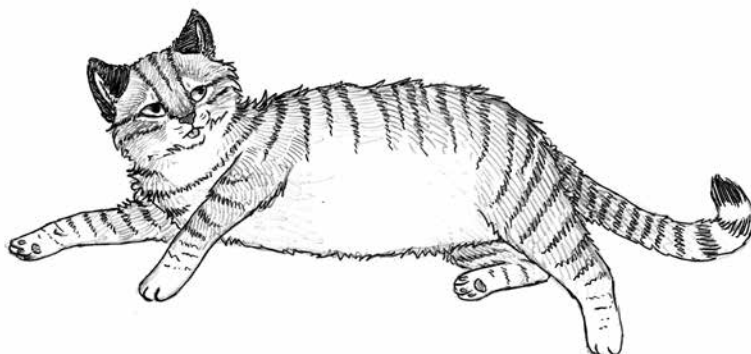
Katkendeid jutustusest

1 Otu elu kodus.

Otu oli vana laisa kassi nimi. Õieti polnud Otu veel kuigi vana, vahest nii aastat-viis-kuus alles, seega eas, mis kassile on isegi veel päris nooruslik. Aga kuna Otu oli laisk, siis tegi vanaks teda laiskus. Otu ei saanud nina kuidagi kõhu ja hanna pealt üles, ikka pöönas ta, kord sooja ahju kõrval, kord pliidiserval, kord korstnajala all mugavas augus. Aga kui kedagi toas ei olnud, siis ronis ta lausa voodisse, tegi endale vaiba sisse kena lohu ja laskis unel hea maitsta, või ronis koguni padja peale ja kiskus sellel kerra nagu uss päikese paistel

Oo-jaa, unest oskas Otu lugu pidada, aga hiirte ja rottide vastu oli ta väga huvitu ja külmavereline. Perenaine Anu nägi kord, kuidas hiir jooksis Otul peaaegu nina alt mööda. Otu pilutas korra oma uniseid silmi – ja pöönas edasi ...

Perenaine Anu tegi mõnikord Otule tuupi, kiskus ta unest lahti ja virutas uksest välja külma lumehange. Oh, kuidas siis Otu kaebas, kuidas ta oli solvunud ja pahane! Ja milline kibe ning mõru oli ta nägu! Ta istus

lumehanges kui süütu voonakene, kellele perenaine ääretut kurja teinud. Ja tükil ajal ei liigutanud ta end seal lumehanges, kas tulgu või surm, ka külmugu või käpad otsast. Alles siis kui pakane juba üsna kõvasti näpistama hakkas, tuli veidi elu Otu nahka. Pikkamisi, pikkamisi, alla surudes vastikust liikumise vastu, venis Otu lumehangest välja ja – ei kaugemale kuhugi! – ronis ukse taha ja hakkas seal haledasti näuguma. Ainult ega ta palju näuguda viitsinud. Vahest korra veerandtunni jooksul näugatas ta – üsna lühidalt, kuna pikk näugatus oleks nõudnud ju rohkem hääletegemist. Kui juba laisk, siis ka näugumiseks. Peale une oli ju Otul kõike kasinasti.

Istus siis Otu ukse taga, näugus haledasti, korra veerandtunni jooksul, külmetas ja ootas. Kui väga külm ilm ei olnud, siis katsus aeg-ajalt väikest uinakut teha.

Ja kui uks käis, siis vupsas Otu sisse, nagu oleks keegi teda visanud. Selle peale oli Otu meister. Selleks polnud ta laisk.

Veel oli üks asi, milles Otu polnud laisk. Seda oli perenaine aja jooksul välja uurinud.

Jättis näiteks perenaine piimakausi tuppa lauale ja heitis pilgu ahju kõrval põõnavale kassile, siis nägi ta, et kass magas nii magusasti ja sügavasti, et näis, nagu ei kuuleks ega näeks ta ei ilma ega maad. Kassi nägu oli täis säärast rasket uneväsimust, et päris hale hakkas sellest vaesest unekannatajast ja magamistöö tegijast.

Ning perenaine väljus, olles täiesti muretu oma piima pärast: ei see vaene vilets unega maadleja sealt ahju juurest piima kallale jõua tulla.

Aga kui perenaine tüki aja pärast uuesti tuppa tuli, leidis ta imestusega, et piimakausi juures olid tolmutud käpajäljed ja piim oli üsna tunduvalt alanenud, kuid – vaene kannataja seal ahju juures piinles oma unes edasi, nagu mõru ja vaevatud, vurrud mossis ja silmad suletud, otsekui ei suudaks ta neid iialgi avada.

Suvel oli asi veel palju mugavam. Siis võis põõnata kõikjal, laudakatusel, aidatrepil või ka lihtsalt murul keset õue.

Nii et Otu elas mugavasti ja oli oma eluga üsna rahul. Kuid kes temaga rahul ei olnud, need olid perenaine ja peremees.

Hiired ja rotid tegid perenaisele ja peremehele palju kahju, aga kass – aupoolst hiirekuningas – armastas matti võtta piimakausist ja supivaagnast; mõnikord varastas isegi lihatükikese laualt.

Säärane asi hakkas perenaist ja peremeest pikapeale ikka rohkem ja rohkem pahandama – ja sellest kerkisid pilved Otu õnnetaevasse.

Peremees ja perenaine olid Otu käitumist ja elukombeid juba küllalt omavahel arutanud, aga mingile otsusele jõuda oli raske.

Aga kord õhtulauas lausus peremees Aadu piipu koputades perenaisele:

„Tead, ma mõtlesin välja, mis meie selle Otu prohvusega teeme... Ma pistan ta kotti, viin metsa ja lasen seal lahti ... Ahah! Vaadaku siis, kas oskab hiiri püüdma hakata või mitte. Praegu alles kevad. Talveni on tal aega küll mõnda uut kodu otsida, kui meelt on parandanud ja tööd tegema õppinud. Virk kass võetakse igal pool hea meelega vastu: küll see tuntakse juba välimusest ära. Säärast mossis unekotti ja pahura näoga laiskvorsti, nagu Otu praegu on, ei taha küll keegi. Ja kui säärane kärwabki seal metsas, tähendab, kui ta seal ei viitsi endale ise toitu otsida, siis on see talle paras palk.“

Sellega oli jutul lõpp ja peremees jäi oma sõnade juurde.

Kord, kui ta alevisse minema hakkas, võttis ta Otu õuelt nagu laisa koti, pistis tema veidi suuremasse kotti kui Otu ise oli ja viskas koti endale selga.

Otu leidis, et kotis, peremehe seljal, oli üsna soe ja mugav lesida – ja jäi rahulikult magama.

1. Loe lause.

Aga kui perenaine tüki aja pärast uuesti tuppa tuli, leidis ta imestusega, et piimakausi juures olid tolmuksed käpajäljed ja piim oli üsna tunduvalt alanenud, kuid – vaene kannataja seal ahju juures piinles oma unes edasi, nägu mõru ja vaevatud, vurrud mossis ja silmad suletud, otsekui ei suudaks ta neid iialgi avada.

2. Otsusta, kas lauset on mõistetud õigesti. Vajadusel paranda või täienda.

1. Perenaine tuli mõne aja pärast tuppa ja märkas piimakausi juures käpajälgi.
2. Porised käpajäljed olid laual ja sealt kulgesid ahju juurde.
3. Perenaine nägi, et piimakausis oli vähem piima kui tuppa tulles.
4. Kannataja näoga kass lebas ahju kõrval ja magas sügavasti.
5. Kassi silmad olid kinni ja tundus, et ta ei suuda neid enam iial avada.
6. Vaevatud looma nägu oli mossis ja vurrud piimast mõrud.

3. Loe lause.

Otu ei saanud nina kuidagi kõhu ja hännaga pealt üles, ikka põõnas ta, kord sooja ahju kõrval, kord pliidiserval, kord korstnajala all mugavas augus.

4. Mida sellest lausest teada said? Kirjuta.

- Sain teada, et
- .....
- .....
- .....

5. Milles väljendus Otu laiskus? Leia tekstist laused ja loe.

6. Kirjuta lühidalt.

OTU ELU TALVEL

Otu oli laisk kass ja talle meeldis magada. Talvel põõnutas Otu sooja ahju kõrval ja mõnikord ronis voodissegi. ....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

OTU ELU SUVEL

Suvel oli Otu oma eluga väga rahul. ....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2 Otu elu metsas

See oli kaunis suur mets – nii mõnigi hea kilomeeter pikk ja lai –, kuhu peremees Aadu kassi kotist välja puistas. Maantee viis selle metsa keskelt läbi.

Otu kukkus kotist põõsaste vahele ja oli väga pahane, et temaga säärast ebasündsat nalja tehti. Naljaks ta ju seda pidas, et teda oli tükk aega kotis raputatud ja siis maha visati. Sellest, et peremees teda kogu aja seljal edasi – kaugele kodust – oli viinud, sellest polnud Otul aimugi. Ta kükitas põõsaste vahele ja tema laisk igavesest unest vaevatud nägu oli väga mossis sellise lapsiku tembu pärast, millega peremees hakkama oli saanud.

Ning Otu tegi, mida tegema oli harjunud: tõmbas ilusasti kerra, pani nina sabale – ja vajus sügavasse unne.

Korraga ärkas Otu varese kraaksumisest puu otsas. Varese kraaksumist oli Otu varemgi kuulnud. Need linnud ei sallinud kassi – ja kui teda nägid, hakkasid kohe karjuma. Otu oli pahane, et tema und segati, ja seadis end mõnusamini edasi magama, lootes, et see suurenokaline kraaksuja peagi siit kaob.

Aga vares ei mõelnudki ära lennata ja vait jääda. Ta hääles oli midagi ärevat ja vihast, ta lendles ühe puu otsast teise otsa ja karjus nii, nagu oleks ta lausa tülis.

Ent äkki tungis laisa kassi ninna imelist võõrast lõhna. See lõhn... Otu karvad tõusid püsti, kui ta seda lõhna tundis. Ja – ime küll! – krauhti oli ta puu otsas, mis kasvas tema kõrval. Ruttu see läks, uskumatult ruttu Otu kohta. Krabinal jooksis Otu puutüve mööda ja ei peatunud enne, kui istus mõne hea meetri kõrgusel, jämedal oksal.

Aga oli ka viimane aeg Otul selle tegemiseks, sest samal hetkel, kui Otu hüppas puu otsa, kargas põõsa tagant välja punane elukas, rohelised silmad peas põlemas ja suur saba püsti nagu tuleleek. Ainult mõni sentimeeter jäi puudu sellest, et reinuvader oleks tabanud Otut ja tast oleks saanud kenakene eine kavalale koopaelanikule. Tseh, tseh, turtsus Otu puu otsas, ülimal määral kohkunud ja pahane. Selline jube lugu.

Rebane kohe kodukuusikus. Säärast asja polnud ta veel kunagi üle elanud. Ta polnud küll varem rebast näinud, aga ta muistsete esivanemate veri ütles talle, mis asjamees rebane on, mida temast mõelda ja mida temast karta.

Rebane istus puu all ja silmitses kassi ütlemata igatsevalt. Ah, kuidas ta soovis, et temalgi oleksid sääraised küüned, mis ta lennul viiksid üles kassi juurde. Selline tore paks matsakas kass, selline kena eine. Hea laisk elu oli Otule kasvatanud ilusat liha ja rasva, mida rebane kui asjatundja

säärasel ajal ülihästi määrata ja hinnata oskas. Aga, oh häda, nüüd istus see kena praad kõrgel oksal ning kirus ja manas seal rebast ja turtsus ning sülitas üliras vihas.

Ja rebane asus piiramisele. Piilus aeg-ajalt igatsevalt Otu poole ning kõndis siis jällegi ringi, otsides, kas ei saaks seni mõnd hiirt või sitikatki suhu, kuni see kena matsakas seal puu otsas kükitamisest ära väsib ja alla kukub otsekui rasvane päts.

Vaene Otu, seni oli ta vaid lesida armastanud, sooja ahju kõrval või pehmel murul, mõnikord aga ka lausa perenaise padjal. Seal oli hea ning mugav ja see ei nõudnud liikmetelt mingit vastupidavust, liikmed ja lihased olid selleks alalisest lesimisest lausa pehmed ja õrnad, nagu oleksid nad vatist tehtud. Ent nüüd tuli Otul elu eest istuda tundide kaupa liikumatult oksal, mis polnud küll peenike, vaid üsna jäme, aga katsugu keegi, kes varem ainult pehmel murul ja padjal on istunud, seda teha oksa peal pikkade tundide jooksul.

Rebane jalutas, sõi aeg-ajalt mõne teo või sitika, viskus siis pikali ja püherdas, jalad õhus tõllakil, urises endamisi mõnuga ja teeskles ütlemata head olemist, et kassi meeleheitele viia. Kass vaatas seda ülalt ja ta istekoht tundus talle seda valusam ja ta liikmed otse kisendasid tardumise hädas. Oh seda õnnetust. Kui ometi varem oleks rohkem käidud, joostud, end sirutatudki. Kui oleks ajaviitekski püütud mõni hiirekene ja sealjuures end veidi pingutatud, väsitatud, harjutatud raskustele vastu pidama. Vaat see lugu maksis nüüd kibedasti kätte. Säärane laisk eluviis võis saada Otu surma põhjuseks.

Kui ta liikmed oleksid harjunud rohkemate kehaliste pingutustega, ei tal siis oleks vigagi olnud siin ülal puu otsas istuda ja rebase üle naerda. Aga nüüd oli tal meeleheide varuks. Sest rebane ei mõelnudki ära minna ja Otu oli ühel kohal istumisest, enda puu otsas hoidmisest nii kurnatud, et ta lausa värises.

Seda märkas rebane all ja oli oma saagile kindel. Lõpuks ta enam puust kaugemale ei läinudki, vaid istus seal all, naksas aeg-ajalt mõne sääse või kärbse järele, kes talle kallale kippusid, ja silmitses isuga oma peatset lõunarooga – sest hommik oli nende sündmuste jooksul juba lõunaks saanud.

Otu tundis lõpuks, et ta kuigi kaua enam vastu panna ei jõua. Ta liikmed olid tardunud ja valutasid hirmsasti, ta võbises kui palavikus ja näugus nüüd haledasti, nagu ei iialgi varem, sest kodus ju ei viitsinud ta õieti suudki lahti teha.

Teda masendas veel ka see asjaolu, et ta siit ülalt puu otsast oli märganud, et ta ei olnud oma kodukoha ligidal. Ümber oli vaid mets, mets, lõpmata palju puid, nii palju, et Otu säärast hulka polnud kunagi näinud. Kust ta tuli? Kuhu ta oli sattunud? Miks polnud ta kodu juures? Miks polnud see koht tuttav kuusik?

See kõik oli kole. Ja all ootas punane kiskja, verejanuline vaenlane, et Otu ära süüa, teha Otust endale maitsev roog.

Otu oli nõrkemas ja maha kukkumas, aga siiski pääses ta palja juhuse tõttu.

Puu, mille otsas ta istus, kasvas ju üsna maantee läheduses. Maanteed mööda liikus aeg-ajalt inimesi. See asjaolu palju midagi ei tähendanud. Sest kui inimesed mööda läksid, peitis rebane end põõsastesse ja jätkas pärast seda jälle oma piiramist. Kassi puu otsas aga ei märganud keegi.

Kuid juhtus nii, et ühel möödujal oli kaasas suur koer. See luusis teeäärses metsas ja sattus rebase jälgedele. Ja Otu nägi siis puu otsast, kuidas ta piiraja lidus – koer tema kannul. Oli, tore oli Otul seda vaadata. Rebase händ polnud nüüd enam ühti nii toredasti püsti, nagu äsja oli olnud. Ei, see händ lendas nüüd rebase järel nagu vilets vana luud. Ja Rein ise andis jalgadele tuld, nii et jalad vaevalt vastu maad puudutasid. Sedaviisi kadusid nad metsa – rebane ees ja koer järel. Ja Otu oli tark küllalt kohe puu otsast maha tulema ja liduma hakkama üsna vastupidises suunas. Ega ta polekski enam kauem jõudnud puu otsas istuda. Koer päästis tema nii-öelda viimasel minutil. Ja Otu lidus ning lidus. Kuhu? Ei tema seda teadnud. Ainult kaugemale ära sellest kohast, kus varitses surm. Surmahäda oli Otu laiskuse mõne tunniga minema pühkinud.

1. Loe lause.

Lõpuks ta enam puust kaugemale ei läinudki, vaid istus seal all, naksas aeg-ajalt mõne sääse või kärbse järele, kes talle kallale kippusid, ja silmitses isuga oma peatset lõunarooga – sest hommik oli nende sündmuste jooksul juba lõunaks saanud.

2. Otsusta, kas lauset on mõistetud õigesti. Vajaduse korral paranda või täienda.

1. Rebane ei läinud enam puu juurest ära, vaid istus kaua selle all.
2. Rebane püüdis sääski ja kärbseid, kes kassi kallale kippusid.
3. Nende sündmuste ajal oli hommikust saanud õhtu.
4. Rebane silmitses puu otsas istuvat kassi, kes lootis, et sellest saab toeka eine.

3. Vasta küsimustele teksti abil. Leia laused ja loe.

1. Mis andis Otule ohust märku?
2. Kuidas Otu ohule reageeris?
3. Kuidas vihane kass oma ebameeldivast olukorrast teada andis?
4. Mida Otu kahetses?

4. Kujutle end Otu olukorras.

Jutusta.

tungis ninna
ronisin
turtsusin
kükitasin
istusin liikumatult
kannatasin
värisesin
olin meeleheitel
näugusin haledalt
olin nõrkemas
nägin
ronisin alla

Kujutle end rebase olukorras.

Jutusta.

kargasin
silmitsesin
soovisin
asusin piirama
piilusin igatsevalt
jalutasin ringi
teesklesin
olin kindel
ootasin
nägin
lidusin

3 Nälg on kõige parem kokk

Otu jooksis kuni jõudis, kuid väga kaua ta joosta ei jõudnud, sest ta polnud sellega harjunud. Pealegi oli ta enne seda kaua aega vaevelnud puu otsas ja see oli teda hirmsasti väsitanud ning kurnanud. Aga siiski oli ta nüüd sellega võrreldes, mis ta varem oli olnud, üsna virk ja käbe loom. Väside ta ju võis, aga ega see veel tappev olnud. Ta jäi kusagile padrikusse puhkama ja lõõtsutas kõvasti, kuid tõsist häda polnud tal sellepärast midagi.

Otu lõõtsutas põõsastes ja oli väga masendatud. Lisaks kõigele muule tundis ta, et nälg teda piinama hakkas. Ta oli end sel päeval kõvasti pingutanud, oli turninud puu otsas, teinud pika jooksu, ja see kõik oli hirmust ning ahastusest hoolimata tekitanud talle tubli isu. Ent polnud nüüd enam perenaist, kelle juurde võis manguma minna ja kes, händasüdameline, nagu ta oli, ikka midagi andis. Või kui ei andnud, siis vähemalt jättis kusagile midagi, millest Otu, kavalpea, laiskusest hoolimata matti oskas võtta.

Ei, siin metsas polnud piimakause ega supivaagnaid, võitose ega koorekirne. Siin tuli ise enese eest hoolitseda, omaenda vaevaga midagi suupisteks hankida.

Õhtu jõudis kätte, päike loojus, mets hakkas pimenema, nüüd hakkas Otut juba peale kõige muu ka hirm piinama. Muidugi rebast kartis ta ka päeval ja hoidus seepärast targu suure puu lähedusse, et häda korral üles lipata. Aga pimeduses võis peituda muidki hädaohтусid. Kass näeb küll pimedas kaunis hästi, kuid pimeduse ees tunneb temagi omamoodi hirmu, sest ta teab vaistlikult, pimeduses, öösiti, liigub metsas rohkem vaenlasi kui päevases valguses.

Kui metsas öö oli juba täielikult kätte oli jõudnud, ei mallanud Otu enam ühel kohal istuda. Nälg, hirm ja rahutus pani ta liikuma.

Tarvis oli midagi ette võtta, et veidigi süüa hankida ja kuskil kindlamat paika leida, kuhu ennast peita, et magada.

Tasa ja vargsi liikus Otu puutüvede ja põõsaste vahel. Nii kõndis Otu kaua. Mets oli täis salapäraseid hääli, mida Otu ei tundnud.

Kuskil ühe suure sammaldunud kivi juures peatudes kuulis Otu, et miski otse tema ees sambla sees kõhistas. Otu ajas oma laisad silmad terasemini lahti ja nägi metshiirt, kes Otut märkamata oli ametus mingi putuka närimisega. See oli lausa imelik, kuid Otus ärkas jahikirg. Kas tuli see näljast või sellest, et Otu oli saanud metsloomaks nagu ta kauged esivanemad, aga ta käpad sirutusid välja, ta keha tegi hüppe – ja hiir oli tema küünte vahel. Otu poleks kunagi varem uskunud, et see pala nii hästi võis maitseada. Aga nälg on kõige parem kokk – ja seda ka kassile. Otul oli tundmus, nagu poleks ta veel kunagi midagi nii head söönud. Ta lakkus oma mokki ning tundis end äkki paremini ja julgemana.

Tasa edasi hiilides hakkas Otu nüüd teadlikult hiiri küttima. Metsas on neid rohkemgi kui põldudel, kuid metsas pole nad nii maitsvad kui põldudel, – seda Otu ei teadnud. Aga temale maitseid nad näljaga üliväga hästi. Ta tabas veel kolm tükki ja tundis lõpuks, et kõht on täis.

Nüüd oleks hea kustki veidi vett hiirtele peale lakkuda, tundis Otu. Päevased sündmused olid küllalt kurnavad, süüa oli saadud, kuid jook tundus nüüd veelgi ihaldatavam kui söök. Ka oleks vaja olnud kuskile rahulikku paika istuli heita, kus polnud karta rebast ja kes teab veel keda. Pärast säärast päeva oli Otu küll une õigusega ära teeninud.

Ning Otu rändas edasi. Läbis uusi padrikuid, lagedaid kohti, soiseid madalaid võsastikke, aga ikka puude läheduses. Lõpuks jõudis ta heinamaale ja tundis juba eemalt lõhna ning kuulis jõe vulinat.

Kustutanud jõe ääres oma janu, hulkus Otu jõekallast mööda edasi. Jõgi vulises, kuu läikis vees ja kalad lõid lupsu, see kõik oli Otule täiesti uus maailm. Aga teda ei huvitanud see, ta otsis niisugust head kohta, kuhu oleks võinud end kerra tõmmata. Viimaks silmas ta metsa ääres mingit hoonet. See oli suur üllatus. Ega ometi koduonn? Selline mõte käis läbi Otu pea. Aga tõmmates ninna õhku, tundis ta, et koduonni lõhna hoone poolt küll ei tulnud. Sealt ei tulnud õieti mitte mingit muud lõhna kui metsa ja heinamaa lõhna. Siiski ligines Otu hoonele väga ettevaatlikult. Seal võisid ju olla võõrad inimesed, koerad, et tea mis või kes ...

Aga üsna hoone ligidusse jõudes veendus Otu, et hoone on tühi, – tühi vähemalt elavaist olendeist. See oli hea. Otu kõndis korra või paar ümber hoone. See oli heinaküün, millest heinad olid talvel ära viidud. Küüni uks oli kinni, kuid Otu märkas

ülal lahtist auku, kust suvel heinu sisse topiti, ja krabinal ronis ta üles. Peatudes lahtisel augul silmitses Otu hoolega, kas küünis siiski kedagi ei ole. Aga peale hiirte ja paari kärnkonna ei näinud ta kedagi. Küüni põrandal oli veel heinu, vist olid need jäetud selleks, et heinaajal heinalistel nende peal hea magada oleks. Aga nendest oskas Otu lugu

pidada. Ta laskus alla küüni, uuris veel, kas seinaalused kuskilt väga lahti ei ole, kas ehk rebane kuskilt sisse ei saa, ja heitis puhkama. Tema päev oli alanud viletsasti, aga tänu omaenese ettevõtlikkusele ja vaevale oli ta suutnud enesel elu sees hoida, oli söönud ning joonud ja nüüd leidnud hea ööbimiskohagi. Rahuldustundega pani ta pea saba peale ja kui ta inimene oleks olnud, oleks ta enese peale uhkegi olnud.

1. Kuidas õnnestus Otu esimene hiirjaht? Loe lõik.

... ta käpad sirutusid välja, ta keha tegi hüppe – ja hiir oli tema küünte vahel. Otu poleks kunagi varem uskunud, et see pala nii hästi võis maitseada. Aga nälg on kõige parem kokk – ja seda ka kassile. Otul oli tundmus, nagu poleks ta veel kunagi midagi nii head söönud. Ta lakkus oma mokki ning tundis end äkki paremini ja julgemana.

Miks hiir nii hästi Otule maitseas? Kirjuta kaks 2 põhjust:

- .....
- .....

2. Miks öeldakse: nälg on kõige parem kokk? Arutle.

- Missugune on hea kokk?
- Millal keedab kokk kõige maitsevama toidu?
- Mida sa teed, kui sul on kõht tühi?
- Kas oled nõus, et kui sul on kõht väga tühi, siis sööd ka neid toite, mis sulle muidu ei maitse.

Too näiteid oma elust.

3. Kuidas esivanematelt päritud teadmised ja oskused aitasid Otul metsas toime tulla? Too näiteid tekstist.

- erk kuulmine
- terav nägemine
- hea lõhnataju
- ettevaatlik liikumine
- jahikirg

4 Jälle kõhumured

Ent öösel oli tema kõht jälle tühjaks läinud ja see oli siiski talle palju tähtsam kui ilus pilt tema all. Kõhumured nõudsid taas vaevanägemist, siin polnud midagi parata, ja Otu vaatas alla küüni, kas seal mõnd hiirt liikvel ei ole. Öösel kõsistasid nad kõvasti ümber Otu, aga Otu ei võtnud vaevaks oma und katkestada. Pealegi polnud tal nälga. Kuid nüüd, päeval, olid hiired pugenud oma varjupaikadesse – ja kas siis Otu pidi sellepärast kogu päeva nälgima?

Korraga silmas ta jõe ääres midagi üpris huvitavat, mis ta kõrvad nagu nõiduse vael kikki kiskus. Ja ta silmadki löid särama – silmad, mis olid seni peaaegu alati olnud läiketa ja unised. Otu sirutas end ja volksatas siis ruttu küüni seinalt alla rohtu, tegi end madalaks ja hakkas pikkamisi hiilima jõe poole. Kes teda nüüd oleks näinud ja võrrelnud sellega, mis ta kodus oli olnud, see poleks uskunud oma silmi. Kuhu olid jäänud laiskus, unisus, venivus? Heinamaad mööda hiilis jõe poole otsekui hoopis teine kass aga mitte Otu.

Mida ta seal jõe ääres siis näinud oli?

See oli pesakond noori pardipoegi, keda juhtis vana part. See pesakond suples vees, sukeldus, tuli mõnikord üsna kalda äärde ja askeldas seal edasi-tagasi. Ütlemata isuäratavatena tundusid need pruunid väikesed pardipatakakesed Otule. Talle tuli neid nähes vesi suhu ja ta ei hoolinud mingist vaevast, et märkamatuult neile ligi jõuda. Jõe lähedal roomas ta kaua kõhuli, et nägematuna pääseda lepapõõsani, mille taga parajasti pesakond sulistas.

Ta jõudiski lepapõõsa taha, ilma et vana part, kes aeg-ajalt hoolitsevalt ringi vaatas, teda oleks märganud.

Aga kahjuks olid pardipojad sügavas vees, kuigi üsna ligidal Otule. Ta ei usaldanud sukelduda sügavasse vette ja taipas ka üsna õigesti, et ega tema sellises vees partidega ikkagi ujumises võistelda saa.

Ta jäi aga endiselt peitu ja katsus partide läheduses püsida, hiilides kallast mööda edasi, kuna pardid jõge mööda edasi ujusid. Vahest tuleb eespool soodsam hetk – oli Otu lootus.

Ja see hetk tuli. Sügav vesi lõppes, pardid jõudsid madalasse kohta. Otu võttis hoogu ja hüppas pesakonna keskele, nii et vesi kõrgele üles pritsis. Aga peale märja sauna ei saanud ta midagi. Polnud tema veel jõudnud nii osavaks kütiks harjuda – ühe päevaga –, et ta oleks saanud tabada lindu, ja pealegi vees. Ta oli suurema jao oma elust vaid maganud, ta liikmed olid kanged ja paindumatud, ta lihased pehmed, ei tema suutnud lindu tabada, hea kui hiirega hakkama sai.

Ta tuju langes pärast seda üsna alla. Pealegi sai ta üleni märjaks ja ta kõht oli endiselt tühi. Aga hea edasijõudmine oli seegi, et ta üldse midagi niisugust ette oli võtnud.

Ta heitis jõe kaldale päikesepaistele, et kuivatada oma kasukat. Seejärel oli tal kavatsus metsa hiirejahile minna. See oli kindlam saak. Seda ta teadis.

Aga olles tükk aega lamanud, märkas ta, et jões tema ees, madalas kohas, oli jälle elavaid olendeid näha. Seekord olid need kalad. Kalu oli Otu vaid niipalju näinud, kuipalju ta neid peremehe järelt oli saanud varastada, kui see neid mõnikord merest tõi. Aga Otu tundis nad ka elavatena ära.

Nojaa, kala oli veelgi vilkam kui part, seda taipas Otu kohe, kui nägi neid enda ees ujumas. Aga kui tegutseda kavalusega?

Otu taipas, et kalad jões aeg-ajalt kitsast veerenni mööda üsna madalasse loiku ujusid, mis oli igalt poolt liivaseljangikudega piiratud, nii et kaladel sinna sisse ja sealt välja pääseda oli võimalik ainult veerenni mööda.

Otu tegi enda nii madalaks, et ta rohust peaaegu väljagi ei paistnud. Niiviisi hiilis ta üsna jõe kaldale ja jäi seal ootama soodsamat hetke.

See hetk saabus: parv kaunis suuri kalu ujus renni mööda lahesoppi ja hakkas seal mängeldes tiirlema. Ühe ropsuga oli Otu rennis kaladel ees ja rabas neid käpaga niipalju kui suutis. Suurem jagu kalu siiski põgenes tema käppade vahelt jökke, aga

kolm-neli neist said vigastada ja langesid Otule saagiks. Madalast veest oli tal kerge neid lausa hammastega kinni püüda ja ära murda. Ta sai seejuures jälle tublisti märjaks, aga ta oli sellega juba harjunud. Nii sõi ta mõnuga päris värskeid kalu, värskemaid kui need, mida ta varem peremehe järelt oli näpanud, – need olid enne söömist juba mitu päeva seisnud.

1. Jutusta, mis juhtus Otuga pardijahil.

Otul oli kõht jälle tühi.

hiiri polnud → vaja midagi muud

Mida tegi?

Mida nägi?

silmas parte

→ ajas kõrvad kikki

→ silmad lõid särada

volksatas alla

→ tegi madalaks

hakkas hiilima

pardid

väiksed

isuäratavad

Millega Otu arvestas? →

- vesi on sügav
- + on ligidal
- + vana part ei näe
- ei suuda ujuda

SOODNE HETK: pardid on madalas vees
võttis hoogu

hüppas →

TULEMUSETA!

- märg
- kõht ikka tühi

tuleb oodata soodsamat hetke

liikus partidega kaasa

- tuju langenud

+ Hea, et üldse midagi ette võttis!

2. Otsusta, mis on oluline info ja tähista. Jutusta see lugu lühidalt.

OTU PARDIAHIL

Kokkuvõtlik jutustus.

Otul oli kõht jälle tühi. ...

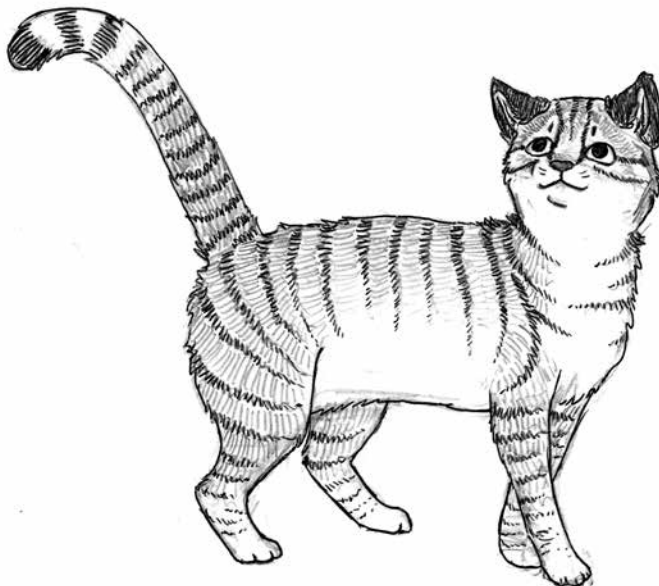
3. Vasta küsimustele. Too näiteid tekstist.

1. Milles väljendus Otu

- ettevaatlikkus?
- kavalus?
- ettevõtlikkus?

2. Mida Otu õppis?

- teadis juba varem
- õppis juurde

5 Valus õppetund

Nii hakkasid nüüd mööduma Otu päevad...

Kord öösel metsas luusides silmas Otu öökulli madala kännu peal istuvat ja hiiri varitsevat. Otu oli noori väikesi linde püüdnud ja nendega polnud tal mingeid raskusi, – muudkui murra maha, kui oled saanud ligi hiilida. Aga ka varem oli Otul lindudest niisugune arvamine, et mis need lendavad kahejalgsed ka on: neil pole ei õiget suud ega hammast, küüntest rääkimata; need polnud Otu arvates midagi muud kui naeruväärsed kehkadiveid, keda, kui võimalik, tuli käpaga rabada, et saaki saada, või siis vähemalt, kui nad kättesaamatud olid, võis nende üle halvaks pidavalt muhelda.

Nähes öökulli madalas kännu otsas istumas, mõtles Otu, et noh, suur ta ju veidi nagu on, aga ta on siiski ka seda va veidrat linnu tõugu – kahe jala, kahe tiiva ja kõvera nokaga, kus pole hambaid suus. Mis niisugune ka suudab, kui talle kallale karata ja teda käpaga rabada? Saaks vähemalt mitmeks päevaks süüa.

Ning Otu hakkas tasakesti öökulli poole hiilima. Oli ju öö ja Otu arvas, et ega kull, lind, ju öösel ei näe – nii nagu Otu, kass. Polnud Otu veel teadlik selles, et ka linde leidub selliseid, kes öösel veel paremini näevad kui kassid.

Otu hiilis üsna julgesti, arvates, et ega säärases pimeduses öökull teda üldse ei suuda maapinnast eraldada. Peaasi, et ta krabinat ja kõsinat ei kuuleks.

Aga oh seda ehmatust ja häda, kui korraga öökull Otu ees õhku pahvatas ja nagu tormihoog talle selga langes. Mis rääkida tormihoost, – selles oli otsekui teravaid noahoope tunda, mis Otu endale selga sai. Ja kulli küüned – oi need lõhkused Otu nahka nagu raudsed naasklid. Polnud Otul juttugi sellest, et kulli murda: tuli katsuda, kuidas ise eluga pääseda! Kull hoidis teda ühe jala küüntega kinni, kuna teise jala ja nokaga

jagas hoope, nii et sõna tõsisel mõttes karvad Otu seljast lendasid. Otu karjus, nii et mets kajas, – valus ja hirmus. Ja kui ta lõpuks kulli küünest vahelt pääses, siis jooksis ta otsekui pöörane padrikusse, ise kogu aeg ikka veel karjudes ja hädaldades. Kull ei jäänud temast nii kergesti maha, vaid jälitas teda ja tahtis temast endale saaki teha. Õnneks oli padrik, kuhu Otu sattus, nii paks, et kull kassi põõsastes jälitada ei saanud, muidu oleks Otu öökulli küünest vahele oma elu jätnud. Suur öökull võib isegi suure jänese surnuks lüüa ja siis ära süüa, kass aga on jänsest väiksem loom. Olgugi kassil head hambad ja sellised küüned, milliseid jänesel ei ole, ent seda jõudu, mida suurel öökullil on, tal ei ole. Öökulli nokk on nagu nuga, sellega lüües võib ta tappa iga väiksema looma. Otu pääses vaid seetõttu, et osavasti rabeles nagu kass kunagi, ja öökulli hoobid ei läinud kõik pihta. Jänes näiteks on ses suhtes kergem saak öökullile, sest ta pole nii visa vastu panema kui kass.

Pääsenud öökullist, oli Otu tükk aega põõsastes varjul ja lakkus oma haavu, mida lakkuma ulatas. Tasa näugus ja oigas ta, kartes ikka veel, et vahest see tiibadega röövel tuleb uuesti kallale. Mitu nädalat põdes Otu seda seiklust, toites end vaevu hiirtest ja rottidest, kelledest viimasel ajal polnud lugu pidanud, ja ei julenud esialgu enam lindudele mõteldagi. Aga ta ei saanudki enam linnujahti pidada, sest noored linnud olid vahepeal suureks kasvanud ja neid ei olnud enam kerge tabada, eriti veel haigena ja vigasena, nagu Otu nüüd oli. Vanadele lindudele polnud ta aga ka terve olles ligi pääsenud.

Nii sai Otu lindude peale jahipidamise eest valusa õppetunni.

1. Miks arvas Otu, et lindude üle võib vaid halvaks pidavalt muhelda?

1. Loe esimene lõik ja jooni sõnad, mis väljendavad Otu halvustavat suhtumist lindudesse.

2. Arutle. Kirjuta puuduv teave.

1. Mida Otu öökullist teadis?

Otu teadis, et öökull on suur lind, tal on .....,
tal ei ole .....

2. Mida Otu arvas öökulli kohta teadvat?

.....
Ta arvas, et .....

3. Mis järelduse Otu tegi?

Otu järeldas, et öökull on .....

4. Mida Otu ei teadnud?

Otu ei teadnud, et

- suurel linnul on ka suur jõud.
- .....
- .....
- .....
- .....

3. Tee kokkuvõte.

1. Mis järelduse võis Otu teha läbielatud kogemusest?

2. Miks on viienda osa pealkiri „Valus õppetund“?

3. Leia vanasõnad, mis sobivad Otu valusa õppetunni kohta.

Põhjenda, miks saab nii öelda.

- Omad vitsad peksavad.
- Elu õpetab, aga elu õpetus on kibe-kibe.

- Targaks ei sünnita, targaks õpitakse.
- Kes ükskord oma sõrmed on põletanud, see teist korda tuld ei näpi.
- Häbi pole kukkuda, häbi on lamama jääda.

4. Sõnasta kokkuvõte.

Kõik me teeme vigu, oluline on .....

.....

Vead õpetavad, kuidas .....

.....

Kui tahad õppida siis ära karda eksida. Kui eksid, siis proovi ikka uuesti.

Otust on saanud tubli kass.

Nii hakkas Otu nüüd elama. Päev-päevalt kohanes ta eluga metsas, heinamaal ja jõe ääres, veetes oma aega küttimisega. Ega tal iga päev head jahisaaki olnud. Mõnikord tuli ka päev läbi nälgida või isegi kaks päeva. Ei läinud korda tabada kala jões ega hiirt metsas – ja siis tuli paastuda. Aga Otu oli sellega juba harjunud. Ta lihased muutusid päev-päevalt sitkemaks, rasv, mis teda raskeks ja kohmakaks oli teinud, kadus ta naha alt ja kogu ta keha muutus sihvakamaks ja painduvamaks ja karvad siledaks ja läikivaks ja ta silmad, mis kodus olid alati pisikesed ja unised, läikisid nüüd elavalt. See oli nüüd üsna teine loom, see Otu ja kui peremees Aadu ja perenaine Anu teda nüüd näinud oleksid, poleks nad teda äragi tundnud või oleksid pidanud mõneks võõraks kassiks, aga uhkeks ja toredaks kassiks.

Ei, sel painduval sihvakal loomal polnud enam suurt sarnasust endise laisa, kohmaka Otuga.

Ja seda oli teinud kõik see, et Otu enam ei vedelenud päevade kaupa maas nagu unine totakas, vaid pingutas oma keha ja vaimu, et ise saada endale ülalpidamist, nägi vaeva ja harjutas selleks oma lihaseid ja liikmeid.

Öökorteriks oli Otul endiselt küün, päeviti aga ta palju selles uues kodus ei püsinud, luusides lakkamatult ringi, otsides toitu ja õppides tundma oma uut suurt ümbrust, puhates vahetevahel siin-seal, aga ikka mõne puu ligiduses, sest esimene päev metsas, millal ta peaaegu rebase käpa alla pidi langema, ei läinud tal kunagi meelest.

Tal oli ka nüüd vahel kardetavaid seiklusi, aga ikka pääses ta lähemale puu otsa.

Väga võimalik, et Otu oleks talvel hukkunud, kui talle poleks abi tulnud sealt, kust ta pärit oli, – tema vanast kodust, mis oli ta sünnikoht, õigemini elupaik. Perenaine Anu kuulis suvel heinalistelt, et nad olid küünis näinud halli kassi, kes lippas metsa. Ta rääkis sellest peremehele ja lisas omalt poolt juurde: „Ikka polnud see Otu siis ühti nii laisk, kui oskas endal metsas elu sees hoida. Sest kes see kass seal küünis muu ikka oli kui meie Otu.“ – „Ju ta siis hädaga oma laiskuse ära unustas,“ muheles peremees Aadu. „Selleks ma ta sinna metsa viisingi, et ta veidi vaeva nägema õpiks ja oma laiskusest lahti saaks. Siin, kodus, oleks ta muidu otsa saanud, – hiired oleksid ta ära söönud.“

1. Loe lause.

Öökorteriks oli Otul endiselt küün, päeviti aga ta palju selles uues kodus ei püsinud, luusides lakkamatult ringi, otsides toitu ja õppides tundma oma uut suurt ümbrust, puhates vahetevahel siin-seal, aga ikka mõne puu ligiduses, sest esimene päev metsas, millal ta peaaegu rebase käpa alla pidi langema, ei läinud tal kunagi meelest.

2. Mida sellest lausest teada said? Kirjuta.

Sain teada, et

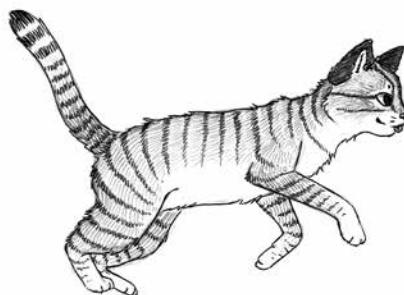
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

3. Mis muutused toimusid Otuga suve jooksul? Täienda.

KEVADEL

SÜGISEL

VÄLIMUS

KEHA: matsakas

LIHASED: pehmed ja õrnad

LIIKUMINE: kohmakas

SILMAD: unised

KEHA: sihvakas, painduv

LIHASED: .....

LIIKUMINE: .....

KARV: .....

SILMAD: .....

ELUVIIS

mugav, rahulolev

magas .....

ei huvitunud hiirtest

..... toitu

pingutas .....

luusis .....

hankis .....

..... tühja kõhtu

MOSSIS ja PAHUR kass

UHKE ja TUBLI kass

4. Jutusta hästi kokkuvõtlikult, kuidas Otust sai tubli kass.

Kodus oli Otul liiga hea elu, ta ei pidanud millegi nimel pingutama. Peremees viis Otu metsa.

Õppetunnid metsas:

- kokkupuude rebasega.
- toidu hankimine
  - hiired
  - pardipojad
  - kalad
  - väikesed linnud
- valus kogemus öökulliga.

Metsaelu õpetas Otule, et peab pingutama ja kasutama arukalt esivanematelt päritud oskusi. Õppida tuleb nii headest kui halbadest kogemustest. Nüüd ei sõltu Otu enam inimestest ja saab oma eluga ise hakkama.

5. Tulemas on talv. Mõtle, mis võis Otust edasi saada.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10 KASSIDEL ON VÄGA ERKSAD MEELED

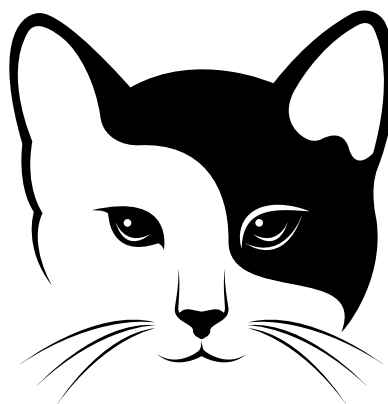
Lühiuurimuse koostas Andri Asula

Klass: imetajad

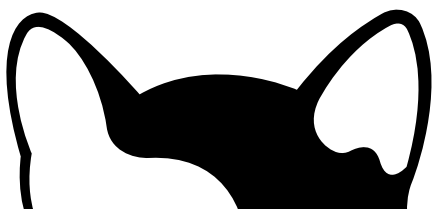
Selts: kiskjalised

Sugukond: kaslased

Perekond: kass

Kõik meeled on kaslastel palju paremini arenenud kui inimestel. Inimesed elavad ja käituvad rohkem selle järgi, mida käsib mõistus. Loomad aga **reageerivad** oma meeltele. Kassid suudavad hääletult liikuda, ümbritsevat näha, kuulda ka kõige nõrgemat heli ja haista iga looma. See seletab, miks kass käitub just nii nagu ta käitub. Räägitakse lugusid, kuidas kass kaugel maa tagant kodutee üles leiab, seda kindlasti tänu oma erakordselt teravatele meeltele. Kassidel on viis meelt – nägemine, haistmine, kuulmine, maitsmine ja kompamine.

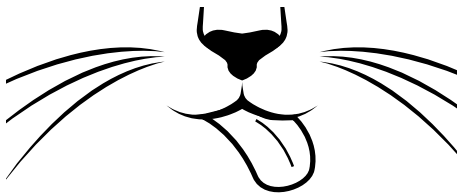
Kassidel on terav **kuulmine**. Kuulmisele tulevad kasuks liikuvad kõrvad, mis püüavad heli kinni üsna kaugelt. Kassid suudavad eristada ka suunda, kust heli tuleb. Kuulmine on omadus, mis teeb kassist hea hiirtepüüdja. Inimese kõrv ei taba väikeste näriliste tekitatavaid

helisid, kuid kass suudab seda. Kassid suudavad ka eristada ja meelde jätta erinevaid helisid. Näiteks tunneb iga kass ära oma pereliikmete sammud. Isegi siis, kui kass kinnisilmi tukub, teab ta, mis ümberringi sünnib. Kui kõrvad tabavad midagi ärevaks tegevat, on kass kiirelt püsti ja tormab ohu eest ära. Kui pageda ei jõua, lükkab ta küünised välja ja on valmis end kaitsma.

Kassi jaoks on väga tähtis **haistmismeel**. Kassi nina võib olla tilluke, kuid ta lõhnataju on umbes 40 korda inimese omast parem. Haistmismeel hoiatab kassi, et läheduses on teisi loomi, isegi kui need loomad on

teistes ruumides või õues. Kass kasutab lõhna tajumiseks nii suud kui ka nina. Tema suulaes on eriline organ, mida ta kasutab lõhnade sissehingamiseks. Kui toit pole kõige värskem, siis loom seda lihtsalt ei puuduta, tema haistmismeel ütleb – stopp, toit pole värsk! Mõni eriti tugev ja vastik lõhn paneb kassi turtsuma.

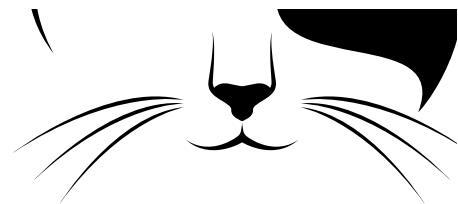

Maitsmismeel on kassi teistest meeltest vähem arenenud. Kass naudib rohkem toidu lõhna kui maitset. Teadlased on välja uurinud, et kassid ei taju magusat.

Kassidel on väga hea **nägemine**. Kass on kiskja ja tema jaoks on oluline hinnata õigesti kaugust ja kõrgust. Sellega saavad kassi silmad hästi hakkama. Kassi silm tabab vähimagi liikumise, isegi hämaras.

Öösel jahti pidavale kassile annab terane nägemine eelise saaklooma ees. Kui kassi jaoks on liiga pime, siis annavad kõrvad neile märku ohu lähedusest.

Kompimismeel on kodukassi kõige tähtsam meel. Vurrud ehk kompekarvad on õhu liikumise suhtes väga tundlikud. Kompekarvad paiknevad põskedel, huultel, kulmude kohal ja esikäppade tagaküljel. Need võimaldavad loomal tajuda kõike, mida vurrukarvad puudutavad.

Tundlikud karvad aitavad kassil kitsastes kohtades sujuvalt liikuda. Kui ees on mingi takistus, siis vurrukarvad tunnevad selle ära ja loom pöörab kõrvale.

kasutatud allikad: http://miksike.ee/docs/lisa/3klass/8talu/kass_on_kass.htm

Tammy Gagne „Hämmastav kass. Fakte ja vahepalu“. Varrak 2013

1. Kirjuta küsimused. Esita kaaslastele vastamiseks.

1. Mis .....
2. Mille abil .....
3. Mille tõttu .....
4. Kuidas .....
5. Millal .....

11 MEENUTAME ÕPITUT

1. Otsusta, mis lugemispalast on see katkend. Kirjuta pealkiri ja autor.

.....

.....

1 „Võeh, või veel näitusele ka! Vaata sinna on teda veel tarvis, mööda maailma ümber vedada! Ei seda ma küll ei lase. Sööge ta siinsamas, kui teil nälg on, aga sinna küll ei tohi viia. Niipea, kui te sinna viite, lähen järele ja nõuan tagasi.“

.....

.....

2 Nagu ma hiljem kuulsin, viidud noorhärja sedamaid palavasse vanni ja sealt süngi soojade vaipade ja patjade vahele, kuna kutsar linna tohtri järele kihutanud. Mind aga ootas kodus sõjakohus.

.....

.....

3 Ja lugu lõppeski sellega, et loom toa taha viidi ja talle täielik vabadus anti. Kuid imelikul kombel ei kasutanud ta seda millekski eriliseks, igatahes ei põgenenud kohe eemale. Ta liikus nagu midagi otsides haopinu ja muu risu vahel, kahistas koltunud lehtedes ning käis paar korda ka kambri põranda all.

.....

.....

4 Aga kui perenaine tüki aja pärast uuesti tuppa tuli, leidis ta imestusega, et piimkausi juures olid tolmuksed kääpajäljed ja piim oli üsna tunduvalt alanenud, kuid – vaene kannataja seal ahju juures piinles oma unes edasi.

2. Kes on jutustuse autor? Kirjuta pealkirja ette vastav number.

- 1 A. H. Tammsaare ... „Minu esimesed triibulised“
- 2 R. Roht ... „Lehe-Sassi omad uisud“
- 3 F. Tuglas ... „Siil“
- 4 J. Parijõgi ... „Kokkupõrge usside ja sipelgate pärast“
- 5 E. Vilde ... „Kodus ja metsas“
... „Väike Illimar“

3. Otsusta, mis tekstiliigiga on tegemist. Kirjuta ☐ sisse täht: J – jutustus, L – luuletus, N – näidend, MJ – muinasjutt

See oli nüüd üsna teine loom, see Otu. Kui peremees Aadu ja perenaine Anu teda

☐ nüüd näinud oleksid, poleks nad teda äraagi tundnud või oleksid pidanud mõneks võõraks kassiks.

Toomas jääb magama, noriseb kaua ... Õpikud, vihikud ootavad laual ... Nüüd näeb ta unes, et teistel on kahed, temal vaid viied on päeviku vahel!

☐ Igatahes kulus aega, enne kui siil midagi inimeste nähes sõi. Ta näis liikuvat ja söövat peamiselt öösel. Aga mida päev edasi, seda julgemaks ta muutus.

☐ Kusti (*sosinal*): Nüüd on õige aeg põgenemiseks.

☐ Iti: (*sügab pead*): Ei tea, ehk jätame homseks.
Kusti (*imestab*): Mispärast homseks? Mina ei taha siin enam ühtegi tundi olla.

Iti (*haigutab*): Hea küll, läheme siis pealegi.

Iti ja Kusti hiilivad vaikselt kambrist välja.

Koka süda läks seegi kord haledaks ja ütles jälle: „Kui palju niisugune lapsepõnnike siis ometi jaksab ära süüa. Noh, võta siis pealegi!“ Silmapilk oli pada jällegi tühi ja mehike kadunud.

4. Leia täheruudust tegelaste nimed.

Andres – Indrek – Mari

Liispet – Krõõt – Pliuhkam

Maret – Mart

Eedi – Villi

Jaak – Rein

Illimar

Sass

Otu

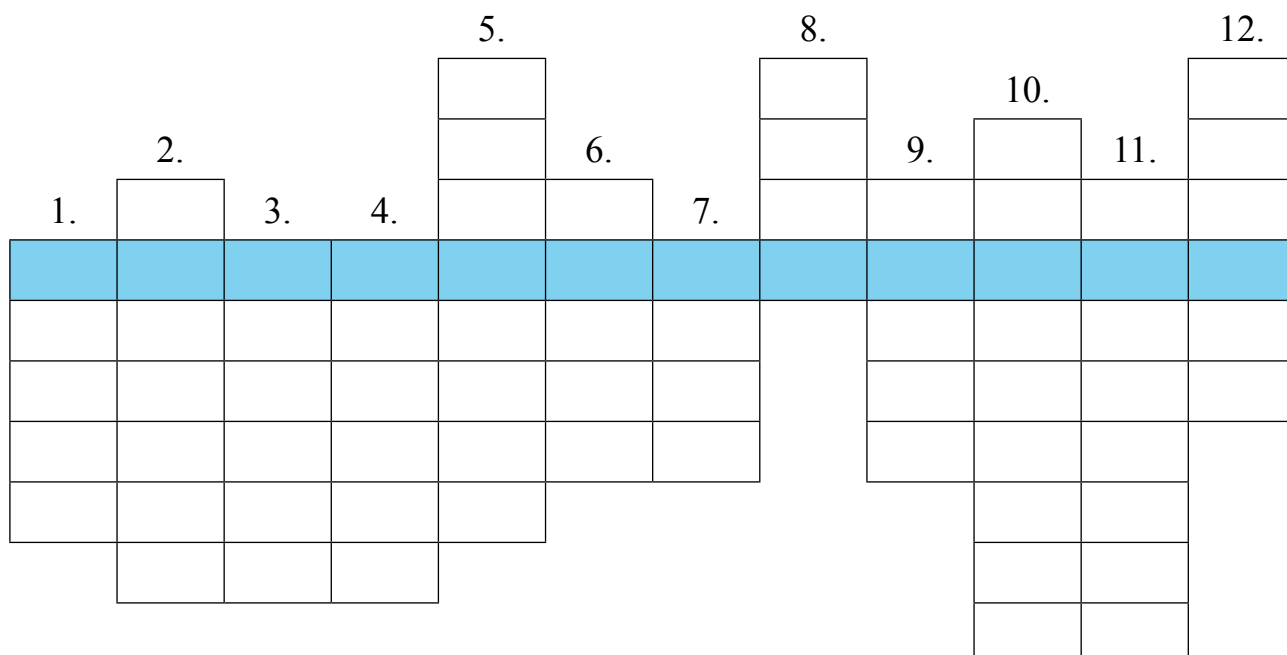

L	V	F	O	T	U	R	I	P
I	I	K	R	Õ	Õ	T	E	L
I	L	L	I	M	A	R	M	I
S	L	D	J	A	A	K	A	U
P	I	E	E	B	N	E	R	H
E	R	E	I	N	D	R	E	K
T	R	D	M	A	R	T	T	A
T	T	I	U	G	E	L	A	M
M	A	R	I	S	S	A	S	S

Ülejäänud tähtedest saad kirjaniku ees- ja perenime.

Kirjanik on: .....

5. Lahenda ristsõna.

1. Kirjanik, kelle eesnimi oli Eduard 2. J. Liivi luuletuse pealkiri 3. Noorem Vargamäe vendadest 4. Oskar Lutsu jutustus Paunvere koolist 5. Ajalehepoisi hüüdnimi 6. Noorhärä, aidamehe Eedi mängukaaslane 7. Kirjanik, kelle eesnimi oli Juhan 8. 15-aastase koolipoisi kirjutatud lastejutu pealkiri 9. Lehe-Sassi suur unistus 10. Talu nimi, mille Anton Hansen endale kirjanikunimeks võttis 11. O. Lutsu näidend taluperemehe ahnusest 12. Nimi, mis oli nii Vargamäe peremehel ja tema pojal

Lahendus: „.....“ on kirjanik Friedebert Tuglase kõige tuntum teos. Selles on tema lapsepõlvemälestused elust Ahja mõisas.

Kuulamisülesanded

① „**Talvine tihane**,“ Juhan Liiv.

Tihane lendab mu aknale:

kaela alt valge, kõht kollane,

nokib, nokitab, vaatab targasti

sisse – tihase viis on see –

kaela alt valge, kõht kollane!

Vestab nokka, vaatab targalt ta:

vaene linnuke, talve käes üksinda!

Hädasti, hädasti seda sain mõtelda,

lendab säääl lahtistel tiibadel lennuga

teine ka!

Vaatavad mind nad, kui kahjurõõmuga,

vaatavad, hüppavad, lendavad minema.

Järele jäen neid vaatama:

mõtlen ma: Tuli ta:

lahtistel tiibadel lennuga –

teine ka!

② „**Rahalaul**,“ J. Viiding.

Raha mängib elus põhirolli.

Raha see on õnn ja armastus.

Pole ilu ilma rahata.

Raha võim on suur ja igavene.

Elu lühikene - raha pikk.

Kel on vähe või on natukene,

sellel puudub helge tulevik.

③ „**Siil**,“ F. Tuglas.

Sügis aga lähenes. Siil oli muutunud kuidagi rahutuks. Ta ei söönud peaaegu enam midagi ja käis kärsitult ringi. Ning isa ütles: „Talv tuleb. Siili peab vabaks laskma.“

„Milleks?“ imestasid lapsed.

„Aga selleks, et ta võiks enesele talvepesa teha ja magama heita. See on nimelt tema viis, et peab külma aja maha magama.“

„Kuid ta võiks ju siin rehetoas edasi elada. Siin poleks külm ja ta ei tarvitseks magada.“

„Ma ei usu seda. See oleks tema loomu vastu. Ta tahab üksi olla ja magada.“

Ja lugu lõppeski sellega, et loom toa taha viidi ja talle täielik vabadus anti. Kuid imelikul kombel ei kasutanud ta seda millekski eriliseks, igatahes ei põgenenud kohe eemale. Ta liikus nagu midagi otsides haopinu ja muu risu vahel, kahistas koltunud lehtedes ning käis paar korda ka kambri põranda all. Ja siis oli ta äkki kadunud. Igatahes ei näinud lapsed mingit pesategemist ja olid sellest küllaltki pettunud.

Tuli päris talv. Tuul tuhises, lumehanged tõusid maja ümber ja lapsed said vähe väljas liikuda.

Kuid siis saabus viimaks kevad. Mäletati küll veel siili ja oodati ta väljailmumist, kuid ta ei ilmunud. Otsiti ka maja taga, kuid niisama asjata. Kes teab, kas oli ta ärgates tagasi metsa läinud või oli temaga midagi muud juhtunud.

Ja nii kaduski see loom nende inimeste elust. Jäi järele ainult mälestus.

SÕNASELETUSI

A

ahistama – piinama, kimbutama

alev – linnast väiksem asula

D

dialoog – kahekõne

E

ebasünnis – sobimatu

H

hagu – peened puud või oksad

haopinu – haovirn, haoriit

hari – siin: katusehari, katuse kõige ülemine osa

hilbud – kulunud või kehvad rõivad

händ – saba

härjavärss – noor härg

hääbuma – pikkamisi kaduma, hävinema

I

irduma – millestki lahti tulema, eralduma

J

jalarätt – sokkide asemel jala ümber kantav riidetükk

K

katekismus – usuõpetuse õpik

keblak – edev inimene

kergats – edev inimene

kerst – kirst, laudkast riidekraami säilitamiseks

kilav – läbilõikav, kiljuv heli

kirn – puunõu piima või koore säilitamiseks

kirnuma (võid) – kirnus võid tegema, võid kokku lööma

klopp – klots või puupakk

koltuma – kolletama, kollaseks muutuma

kometimaja – tsirkus

kotad – suured, lohmakad või tublisti kantud jalatsid

kärner – aednik

kärvama – surema

kühmas – küürus

künnis – lävepakk

L

laopealne – lakk, pööning

lätu – vana kulunud müts, lotu

M

maldama – kannatama; ei mallanud – ei kannatanud

matsakas – tüse, jäme, paks

matti võtma – millegi pealt kasu lõikama, oma osa võtma

mekk – maitse

mineva – möödunud või eelmine

minevaasta – möödunud aastal, mullu

minevane aasta – eelmine, mööda läinud aasta

mokk – huul

muhelema – mõnusalt, rahulolevalt omaette naeratama

murjan – must määrdunud inimene, kasimata laps

N

nurmid – firma Nurmi sport uisurauad, liurauad

nõder – nõrk, väeti; nõdrem – viletsam, nõrgem

O

opman – mõisavalitseja

P

paastuma – söömata või vähese söögiga olema

pahkam – pahmakas, sületäis

pantsid ehk norrad – hokiuisud

parkunud – tuulest, veest või päikest tumedamaks muutunud nahk

parred – rehetoa taladele laotud lahtised jämedad latid, kuhu vili kuivama pandi

peasugemine – juuste kammimine

pebred – (heina)puru

pisuhänd – kratt; eesti rahvaluules olend, kes vara kokku vedas

plaatsam – tohutu suur, lahmakas (maad)

plotski – paberiribasse keeratud tubakast omatehtud sigaret

prohvus – kirumissõna

protest – vastuhakkamine

päkad – jalatallad

R

reba – kehaosa allpool puusi, reis
renn – millesegi õõnestatud vagu, süvend
rentsel – sõidutee ja kõnnitee vaheline tänaväärne renn
rüüstama – hävitama, purustama

S

salvama – nõelama, hammustama
saunik – suurema talu maal olevat onni ja väikese maalapi kasutaja; pops
säng – magamisase, voodi
südi – vapper, kartmatu

T

tallermaa – äratallatud, rikutud maa
tanum – külatänav
tohlud – pehkinud või pehmeks jäänud (pehmed kapsapead)
traagiline – kurb
trööst – lohutus
tulevaasta – tuleval aastal
tuulduma – õhu ja tuule mõjul puhastuma
tõbras – elajas; ka: halvasti käituv inimene
tõrs – puunõu, vaat
tõkat – kasetõrv
tõllakil – ripakil
tüma – soine pinnas

V

vaga – kartlik, tasane
vahakas, vahakarva – vaha värvusega, kollakas, kahvatu
vaist – loomusund, sisemine tunne
vats – kõht, magu
vibutama – nõtkelt, vetruvalt hüppama või kargama
vigel – hark, hang
vimm – vaenulikkus, viha
voon, voonakene – lambatall
vubisev – võbelev, värisev
võhik – asjatundmatu isik
võimik – võimuahne
võserik – võsa

Õ

õrritama – narritama

Soovitusi töötamiseks „Lugemik-tööraamatuga 8. klassile“

Lugemik-tööraamat on koostatud põhikooli riikliku õppekava lihtsustatud õppetaseme järgi töötamiseks 8. klassis ja jaguneb kahte ossa. Tööraamatu juurde kuulub ka eraldi väljaanne – „Tarbetekstid“ –, mida saab kasutada vastavalt loetud palale ja seatud õppeeesmärkidele. See osa on pühendatud enamlevinud tarbetekstide mõistmise ja koostamisoskuse kujundamisele ja peaks sisult olema seotud loetud tekstidega (nt avalduse koostamine tegelase nimel, seletuskirja kirjutamine kirjeldatud sündmuse põhjal vms). Tarbetekstide osa on mõeldud kasutamiseks kahe õppeaasta vältel, võimaldades 8. klassis vajalikke ning lugemistekstidega sobivaid tarbetekstide liike valida ning 9. klassis õpitut kinnistada ning uute koostamist ja kasutamist juurde õppida.

Tööraamatu autorid ei sea piiranguid ja pigem soovivad valida tekste laste oskuste taseme, huvide ja õpetaja enda eelistuste järgi. Tekstid on tööraamatusse valitud nii, et esindatud oleksid võimalikult erinevad žanrid. Võib tunduda, et tekste on palju. Rõhutame, et materjal ei ole mõeldud kaanest kaaneni läbi töötamiseks, vaid valikuks. Enamgi veel – eeldame, et õpetaja toob õpilastele lugemiseks ka oma kodukohta puudutavaid tekste ja päevasündmusi kajastavat materjali. Sama kehtib tööülesannete kohta. Tekstid annavad palju laiemat võimalust harjutuste sooritamiseks, kui tööraamatus esitatud. Iga pala lõpus on võimalik vastata erilaadsetele küsimustele, kujundada oskust ise küsimusi esitada, suunata teksti pealkirja põhjal sisu oletama ja hiljem oma oletusi kontrollima. Õpetajal tuleks jälgida lihtsustatud õppekava eesti keele ainekava (vt <http://oppekava.innove.ee/wp-content/uploads/sites/6/2016/02/Eesti-keel-lihtsustatud-%C3%B5ppes.pdf>) ja ehitada tund tekstidele toetudes üles selliselt, et oodatavad õpitulemused oleksid saavutatavad. Kindlasti tuleks ära kasutada tööraamatusse uudse võttena lisatud kuulamisülesanded, mis peaksid arendama õpilaste suulise kõne taju. Kui võimalik, otsida juurde professionaalsete näitlejate esitust. Kuulamise põhjal saab sooritada palju enam ülesandeid, kui tööraamatus olemas. Interneti kasutamist saab suunata mitmesugustel eesmärkidel. Lapsi tuleb juhtida sõnade selgitusi otsima sobivatelt lehekülgedelt (nt www.eki.ee). Võimalik, et vajalikuks osutub ka täiendavate kirjandusmõistete selgitamine, mille kohta materjal tööraamatus ei ole. Väga vajalik oskus, mida vanemates klassides kujundada tuleb, on konspekteerimine. Juba teksti lugemise käigus tuleks õpetaja juhendamisel teha märkmeid teksti servale. Märkmeid tuleb hiljem kasutada teiste tööülesannete sooritamiseks. Kõnearendusliku töö üks valdkond on jutustamisoskuse kujundamine. Tööraamatus on mõningaid võtteid, et abistada sidusa teksti loomisel, kuid neist kindlasti ei piisa. Kuna vaja on õppida jutustama detailselt, kokkuvõtlikult, midagi valides, on õpetajal kohustus pakkuda tuge just valitud jutustamise jaoks. Jutustamise kirjalikuks vormistamiseks tööraamatutes ruumi eraldatud pole, neid ülesandeid saab õpetaja lastele oma äranägemise järgi anda ja lapsed võivad jutustusi kirjutada vihikusse. Jälgida tuleks vaid seda, et lapsed ei peaks jutustama tekste, kus on palju dialoogi, sest need tekstid ei ole jutustatavad tekstid.

Viited kasutatud allikatele

- **Liiv, J. Talvine tihane.** [www] https://et.wikisource.org/wiki/Juhan_Liivi_luuletused/1910/Talvine_tihane.
- **Liiv, J. Rändaja.** [www] <http://www.ut.ee/verse/index.php?&m=authors&aid=8&obj=poems&apid=540>.
- **Luts, O. Kapsapea.** – Juhani, S. Tammoja, T. 1979. Emakeele lugemik abikooli VIII klassile. Tallinn: Valgus, 188–198.
- **Parijõgi, J. Lehe-Sassi omad uisud.** – Parijõgi, J. 1982. Jutte. Tallinn: Eesti Raamat, 156–159.
- **Roht, R. Kodus ja metsas.** – R. Roht 1962. Jutte loomadest. Tallinn: Eesti Raamat, 97–146.
- **Runnel, H. Rahalaul.** [www] <http://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:188194>.
- **Tamm, J. Punik.** – Tamm, J. 1988. Ussipealik. Tallinn: Eesti Raamat.
- **Tammsaare, A. H. Vennad.** – Tammsaare, A. H. 1974. Tõde ja õigus, I. Tallinn: Eesti Raamat, 333–343.
- **Tuglas, F. Illimari pere.** – F. Tuglas 1970. Väike Illimar. Tallinn: Eesti Raamat, 30–31.
- **Tuglas, F. Siil.** – F. Tuglas 1978. Siil. Tallinn: Eesti Raamat.
- **Viiding, J. Rahalaul.** [www] <http://www.laulud.ee/laul/rahalaul-237.aspx>.
- **Vilde, E. Minu esimesed triibulised.** – Vilde, E. 1973. Minu esimesed „triibulised“. Tallinn: Eesti Raamat.

Viiteid lisamaterjalidele

- **Kirjanike lühielulood.** [www] Vikipeedia: <https://et.wikipedia.org/>.
- **Tamm, J. Punik.** [www] <https://arhiiv.err.ee/vaata/jakob-tamme-valme-ja-ballaade-jakob-tamme-valme-ja-ballaade-punik>.
- **Liiv, J. Rändaja.** [www] <https://arhiiv.err.ee/vaata/100-luuleparli-randaja-juhan-liiv-loeb-aarne-ukskula>.
- **Parijõgi, J.** Parijõgi, J. „Lehe-Sassi omad uisud“. [www] <http://ettevotlusteater.eu/?p=882>.
- **Tuglas, F. 1886–1991** – koostaja Eiche, I. [www] <http://www.slideshare.net/ivi33/friedebert-tuglas1>.
Ahja valla Tuglase muuseumi kaart „Väikese Illimari radadel“. [www] http://ahjamuuseum.edicypages.com/files/V%C3%A4ike%20Illimar_voldik_A4.pdf.

„Väikese Illimari“ radadel, 1962. Fr. Tuglase romaani dramatiseering, režissöör Virve Aruoja. [www] <http://www.efis.ee/et/filmiliigid/film/id/7312>.

Külas „Väikese Illimari“ autoril Fr. Tuglasel, reporter Valdo Pant. Fr. Tuglas räägib oma sünnikodust, esimestest kirjanditest, noorusest, romaani tegelaskujudest, „Meri“ kirjutamisest, loetakse ette katkend. [www] <https://arhiiv.err.ee/vaata/friedebert-tuglas-ja-vaike-illimar/similar-34092>.

Näitleja Hugo Laur loeb katkendi F. Tuglase „Väikesest Illimarist“. [www] <https://arhiiv.err.ee/vaata/11168>.

- **Luts, O.**

„Rahalaul“, sõnad [www] <http://www.laulud.ee/laul/rahalaul-237.aspx>.

Näidend „Kapsapea“ Keeni kooli näiteringi esituses. [www]

https://www.youtube.com/watch?v=4tl_mv04QTI

„Rahalaul“, laulavad Urmas Kibuspui, Tõnu Kark ja Marju Kuut. [www] https://www.youtube.com/watch?v=P1P392_njFI.

Riho Undi nukufilm „Kapsapea“ I osa, 1993. – [www] <https://www.youtube.com/watch?v=hd5RTl-Y-u8>.

Mati Undi telelavastus „Kapsapea“, 1988. – [www] <https://arhiiv.err.ee/vaata/141263>.

Neetar, H. Üht-teist Oskar Lutsu „Kapsapea“ keelest. [www] <http://www.tea.ee/kapsapea/>.

- **Roht, R.**

Gagne, T. 2013. Hämmastav kass. Fakte ja vahepalu. Tallinn: Varrak.

Viiteid piltidele

- lk 5 Jakob Tamm. Foto. Järvamaa Muuseum, PM F 1621:3
- lk 10 Juhan Liiv. Foto. Virumaa Muuseumid, RM F 22:3
- lk 14 Eduard Vilde. Foto. Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, F. Tuglase fotokogu, UTKK F 139/A11
- lk 15 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 16 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 20 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 21 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 23 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 24 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 27 Kaader telelavastusest „Pisuhänd“ 1981. Foto. Eesti Rahvusringhääling
- lk 28 Anton Hansen Tammsaare. Foto. Eesti Spordi -ja Olümpiamuuseum, ESM F 439:699/B6995
- lk 29 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 32 Illustratsioon Katariin Treial

- lk 33 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 35 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 36 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 37 Romaan A.H. Tammsaare „Tõde ja õigus“ I osa. Foto. Puffet Invest OÜ
- lk 38 Illustratsioonid Katariin Treial
- lk 41 Kaader mängufilmist „Indrek“ 1975. Foto. Eesti Filmi Andmebaas ja Eesti Filmiarhiiv
- lk 42 Oskar Luts. Foto. Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, F. Tuglase fotokogu, UTKK F 59/A11
- lk 42 Näidend, Oskar Luts, „Kapsapea“. Foto. Puffet Invest OÜ
- lk 45 Epp Marguste illustratsioon Oskar Luts „Kapsapea“ TEA 2008. Foto. Puffet Invest OÜ
- lk 48 Epp Marguste illustratsioon Oskar Luts „Kapsapea“ TEA 2008. Foto. Puffet Invest OÜ
- lk 50 Epp Marguste illustratsioon Oskar Luts „Kapsapea“ TEA 2008. Foto. Puffet Invest OÜ
- lk 51 Epp Marguste illustratsioon Oskar Luts „Kapsapea“ TEA 2008. Foto. Puffet Invest OÜ
- lk 58 Kaader mängufilmist „Nukitsamees“ 1981. Foto. Eesti Filmi Instituut
- lk 61 Kaader mängufilmist „Kevade“ 1969. Foto. Eesti Filmi Instituut
- lk 62 Kaader mängufilmist „Nukitsamees“ 1981. Foto. Eesti Filmi Instituut
- lk 63 Jüri Parijõgi. Foto. Virumaa Muuseumid, RM F 67
- lk 67 Uisud Nurmis. Foto. Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseum
- lk 67 Uisud Nurmis. Foto. Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseum
- lk 72 Friedebert Tuglas. Foto. Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, F. Tuglase fotokogu, UTKK F 9/A4
- lk 72 F. Tuglase romaan „Väike Illimar“. Foto. Puffet invest OÜ
- lk 74 Illustratsioonid Katariin Treial
- lk 75 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 75 F. Tuglase lastejutt „Siil“, illustraator Tiina Meos Sillaots. Foto. Puffet Invest OÜ
- lk 76 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 79 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 81 Tuglase lastejutt „Siil“, illustraator Tiina Meos Sillaots. Foto. Puffet Invest OÜ
- lk 85 Richard Johannes Roht. Foto. Eesti Kirjandusmuuseum, EKLA-12215-67910-66349
- lk 85 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 89 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 90 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 92 Illustratsioonid Katariin Treial
- lk 93 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 94 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 95 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 97 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 99 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 100 Illustratsioon Katariin Treial
- lk 104 Illustratsioonid Katariin Treial

